

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 12 снежня 1986 г. № 50 (3356) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

АБУДЖАЦЬ У ЧАЛАВЕКУ ЎСЁ ЛЕПШАЕ

Утвораны Саюз
тэатральных
дзеячаў СССР

РЭВАЛЮЦЫЙНЫМІ ПЕРАЎТВАРЭННЯМІ ў жыцці краіны выклікана і карэнная перабудова тэатральнай справы. Сцэнічнае мастацтва становіцца важнейшым інструментам выхавання народа, стварэння маральнай атмасферы ў грамадстве. У нашы дні асабліва ўзрастае грамадзянская адказнасць кожнага мастака за сваю працу.

3 снежня Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў сустрэўся з групай вядучых майстроў сцэнічнага мастацтва, прадстаўнікамі тэатральных арганізацый саюзных рэспублік. Былі разгледжаны пытанні работы тэатра ў новых умовах, стварэння тэатральнага саюза, далейшай актывізацыі дзейнасці ўсіх творчых арганізацый.

Спыніўшыся на задачах сучаснага развіцця нашай краіны, пастаўленых XXVII з'ездам партыі, М. С. Гарбачоў адзначыў, што сэнс перабудовы ў тым і заключаецца, каб рэалізаваць патэнцыял кожнага чалавека і ўсяго грамадства ў цэлым. Не аб знешнім баку справы, не аб «касметыцы», а аб рэвалюцыйных пераўтварэннях ідзе размова. Мы павінны зрабіць усё для рэалізацыі ленинскай думкі: ствараць перадумовы — эканамічныя, палітычныя, ідэалагічныя, маральныя — для таго, каб чалавек дзейнічаў у поўную сілу, дзейнічаў па сацыялістычнаму. Можна сказаць: мы пачалі ўжо ўзрываць, узрыхляць зямлю, пачалі сеяць насенне. Потым будуць усходы, будзе і ўраджай. Вядома, гэта запатрабуе і часу, і намаганняў. Але, думаецца, работа гэта настолькі патрэбная і высакародная, што той, хто ўдзельнічае ў ёй, можа лічыць, што яму пашанцавала ў жыцці.

Абудзіць у чалавеку савецкага грамадства ўсё лепшае — гэта вялікая гуманная справа, сказаў далей М. С. Гарбачоў, такое прызначэнне сацыялізму. Тут літаратура, мастацтва, праца нашай творчай інтэлігенцыі адыгрываюць велізарную ролю. Мы атрымліваем ад інтэлігенцыі сур'езную падтрымку і многага чакаем ад яе цяпер, калі ідзе барацьба за маральнае абнаўленне, за дасягненне новага якаснага стану грамадства.

(Зананчэнне на стар. 4)

Мастак трымае справядачу...

Творчасць заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі рэспублікі Арлена Кашкурэвіча — адна са значных старонак у сучасным савецкім мастацтве. Ён з поспехам выступае як у галіне інжынай, так і становай графікі. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчаць такія яго серыі афортаў, як «Партызаны» і «Майстры», вынананыя ў тэхніцы літаграфіі лісты «Нупаліяна», а таксама ілюстрацыі да «Фаўста» І. Гётэ, «Карнікаў» А. Адамовіча і іншых твораў. Сведчаннем плённасці далейшых мастакоўскіх пошукаў творцы стала афармленне А. Кашкурэвічам рамана Ч. Айтматава «І доўжыцца больш веку дзень» («Завейны паўстанак»), які неўзабаве выйдзе ў свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў перакладзе на беларускую мову.

3 лепшымі творамі А. Кашкурэвіча можна пазнаёміцца на яго персанальнай выстаўцы ў Палацы мастацтваў у Мінску.

«Вышняя». 3 трыпціха, прысвечанага Васілю БЫКАВУ.

Ілюстрацыя да «Завейнага паўстанка» Ч. АЙТМАТАВА.

«Напалм». 3 серыі «Генацід».

УНУМАРЫ:

БЫТ І НАТХНЕННЕ

Гутарка публіцыста
з міністрам

2—3

Куды падзеліся
патрабавальныя
крытыкі?

Нататкі паэта

5

Духойны пачатак
жыцця

Развагі навукоўца

4, 14—15

Апавяданне
Алеся ПЕТРАШКЕВІЧА

8—12

Вершы беларускага
паэта з Варшавы

12

Чалавек
у «інтэр'еры»
горада

Пра вітрыны сляпыя
і безгалосыя

13

Сусветнае дзесяцігоддзе
развіцця культуры

Генеральная Асамблея ААН аб'явіла 1988—1997 гады Сусветным дзесяцігоддзем культуры, якое будзе праводзіцца пад эгідай ААН і ЮНЕСКО. Супраць праекта рэзалюцыі аб аб'яўленні Сусветнага дзесяцігоддзя развіцця культуры прагаласавалі толькі ЗША, за — дэлегацыі 146 краін.

КІРУЮЧАЯ РОЛЯ ПАРТЫІ

Узрастанне кіруючай ролі партыі ва ўсіх сферах жыцця савецкага грамадства на сучасным этапе, налі ўзяты курс на сацыяльна-эканамічнае паскарэнне развіцця краіны, раскрыццё «Авангарднага сіла савецкага грамадства», што папоўніла серыю «Рашэнні XXVII з'езда КПСС—баявая праграма партыі і народа», якую выпускае выдавецтва «Беларусь». Аўтар пазнае, што рэвалюцыйныя пе-

раўтварэнні—далейшае развіццё асноўных палажэнняў марксізму-ленінізму. У раздзеле «Ідэалагічнай рабоце—высокую дзейнасць» звернута ўвага на тое, як ва ўмовах паскарэння набывае новы размах і аспект ідэалагічна-выхаваўчая работа партыі, што садзейнічае росту яе эфектыўнасці, павышэнню палітычнай свядомасці і працоўнай актыўнасці народных мас.

В. УСОЛЬЦАУ

НА ГЭТЫ РАЗ—У «ІСЛАЧЫ»

Пачаў работу традыцыйны рэспубліканскі семінар маладых літаратараў, які штогод праводзіць Саюз пісьменнікаў БССР. Праўда, на гэты раз маладыя паэты, праявілі, крытыкі сабраліся ўжо не ў Каралішчавічах, а ў новым Доме творчасці пісьменнікаў «Іслач». Яны паслухаюць гутаркі па пытаннях майстэрства і тэорыі літаратуры, прымуць удзел у абмеркаванні сваіх твораў, сустрэнуцца з вядомымі літаратарамі.

У якасці гасцей у семінары прымаюць удзел маладыя эстонскія пісьменнікі Э. Конт і А. Юпрус.

Да пачатку ўдзел у семінары пажаданымі звярнуліся старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, народны паэт Беларусі Максім Танк, першы сакратар праўлення Н. Гілевіч, старшыня камісіі па рабоце з маладымі СП БССР Я. Сіпанюк, галоўны рэдактар часопіса «Маладоць» А. Грачанікаў, адзін са старэйшых нашых

пісьменнікаў Я. Скрыган, загадчык сектара творчай моладзі аддзела культуры ЦК ЛКСМБ К. Далідовіч. На адкрыцці прысутнічалі сакратары праўлення СП БССР А. Жук, В. Зуёнак, В. Казыно. Перад удзелнікамі семінара выступіў загадчык сектара мастацкай літаратуры ЦК КПБ С. І. Законнікаў.

НАШ КАР.

М. Танк сярод маладых літаратараў.

Фота Ул. КРУКА

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Вечар, прысвечаны творчасці Уладзіміра Караткевіча, арганізавала і правяла на філалагічным факультэце БДУ імя У. І. Леніна камсамольская арганізацыя супрацоўнікаў і аспірантаў кафедры грамадскіх навук.

Пра сустрэчы з пісьменнікам расказаў А. Мальдзіс, Г. Кісялёў, А. Верабей, В. Ждановіч. Свае творы прачыталі маладыя паэты І. Яцухна і А. Сыс. Перад прысутнымі выступілі таксама кампазітар Л. Сімановіч і фальклорна-этнаграфічны налентыў, які пад яе кіраўніцтвам працуе пры Доме культуры завода імя У. І. Леніна, самадзейны паэт-песеннік А. Камоці.

М. ТАЛОЧКА

Гасцінна прымае працоўных нашай рэспублікі санаторый «Беларусь» у Місхоры. Тут, у цудоўным кутку паўднёвага берага Крыма, ім створаны ўсе ўмовы лячэння і адпачынку.

Нядаўна ў санаторыі адбылася сустрэча з Міколам Аўрамчыкам, які цяпер працуе ў Ялцінскім Доме творчасці СП СССР. Сустрэчу адкрыў галоўны ўрач здраўніцы М. Трафімчык.

Кароткае слова пра М. Аўрамчыка сказаў і вёў сустрэчу паэт М. Казанюк.

Мікола Аўрамчык расказаў прысутным аб тым, як у 1957 годзе ён разам з Іванам Мележам, крывіцкімі пісьменнікамі ўдзельнічаў у цырымоніі ад-

крыцця помніка класіку беларускай літаратуры Максіму Багдановічу на тэрыторыі санаторыя, прачытаў свае вершы, адказаў на шматлікія пытанні землякоў.

М. БЯРОЗКІН

На філалагічным факультэце Мінскага педінстытута імя А. М. Горькага адбыўся аўтарскі вечар Васіля Зуёнка. Слова пра жыццёвы і творчы шлях паэта сказаў доктар філалагічных навук М. Яўневіч.

В. Зуёнак расказаў будучым настаўнікам пра сучасны стан беларускай літаратуры, падзяліўся ўражаннямі ад паездкі ў ЗША, дзе ўдзельнічаў у рабоце сесіі ААН, прачытаў свае вершы.

У. БАРЫСЮК

Два дні гасцявала ў Мінску дэлегацыя пісьменнікаў КНДР у складзе Чон Се Чхона, Хён Сан Руля і Ран Нам Іка.

Чон Се Чхон—дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» ў Пхеньяне, паэт, аўтар двух зборнікаў вершаў, лаўрэат прэміі імя Кім Ір Сена, Хён Сан Руль—загадчык рэдакцыі замежнай літаратуры выдавецтва «Мастацкая літаратура», перакладчык савецкай літаратуры. Ран Нам Ік — загадчык рэдакцыі рэвалюцыйнай літаратуры гэтага выдавецтва, празаік.

Госці пазнаёміліся з выдатнымі мясцінамі горада-героя Мінска, зрабілі экскурсію ў Дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Літаратурны музей Янкі Купалы, наведвалі мемарыяльны комплекс «Хатынь».

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі з гасцямі гутарылі сакратары праўлення Васіль Зуёнак і Валерыў Скварцоў, літаратур-

ны кансультант Аляксей Гардзіцін.

Л. ЧАРЭШНЯ

У час сустрэчы.

Фота Ул. КРУКА

САДРУЖНАСЦЬ МУЗ

У зале Саюза кампазітараў БССР адбыўся канцэрт з твораў маладзкіх кампазітараў, што стаў працягам кантантаў паміж творцамі дзвюх рэспублік. На гэты раз у госці да нас прыехалі заслужаны дзяржаўны мастацтваў БССР, лаўрэат Дзяр-

жаўнай прэміі рэспублікі С. Лунгул, заслужаны дзяржаўны мастацтваў МССР У. Ратару і Б. Дубасарскі.

Іх творы прагучалі ў выкананні саліста Малдаўскага дзяржаўнага тэатра оперы і балета І. Кваснюка, лаўрэата Усеса-

юзаўнага конкурсу імя Чурленіса М. Шрамко, малдаўскіх салістаў Р. Масейні, В. Бівала, Н. Баранавай, Э. Браймаў.

Канцэрт вяла мастацтвазнавец Г. Качарава.

Н. ЗАХАРАВА

ЮБІЛЕЮ
МАКСІМА
БАГДАНОВІЧА

95-годдзю з дня нараджэння Максіма Багдановіча прысвечана выстаўка ў Доме літаратара. На ёй прадстаўлены шматлікія выданні творчай спадчыны класіка нацыянальнай літаратуры, кнігі А. Бачылы «Дарогамі Максіма», М. Стральцова «Загадка Багдановіча», А. Лойкі «Максім Багдановіч», а таксама іншых аўтараў, у якіх прасочваюцца асобныя моманты з жыццёвай і творчай біяграфіі паэта.

Супрацоўнікамі Цэнтральнага архіва-музея літаратуры і мастацтва БССР падрыхтаваны рэпрадукцыі дакументаў пра пэўныя падзеі з жыцця і творчасці майстра.

С. ЛУКАШЭНКА

У Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы г. Мінска працуе выстаўка графічных работ маладзечанскага мастака А. Пашкевіча з фондаў Літаратурнага музея Максіма Багдановіча. У экспазіцыі прадстаўлены ілюстрацыі да вершаў паэта. Першымі эскізаўрамамі сталі наведвальнікі літаратурна-музейнай гасцінай пры бібліятэцы, якія сабраліся, каб адзначыць 95-годдзе з дня нараджэння М. Багдановіча.

Н. МАЗОУКА

«СУД АЛАІЗЫ»
НА РАДЫЁ

100-годдзе з дня нараджэння Цёткі народнага тэатра Маладзечанскага гарадскога Дома культуры адзначыў спэтаклем «Суд Алаізы», літаратурнай асновай якога стала драматычная паэма Валянціны Коўтун. Пастаноўка з поспехам ідзе ў Маладзечне. У жніўні прэм'ерны спэтакль артыстаў-аматараў быў паказаны па Беларускаму тэлебачанні. Нядаўна ж рэдакцыя літаратурна-драматычнага вяснянчана рэспубліканскага радыё ажыццявіла фондавы запіс гэтай работы маладзечанцаў.

Вольны рэжысёр, мастацкі кіраўнік тэатра М. Мацкевіч упершыню за гады работы ў Маладзечне звярнуўся да драматургіі ў верхах. «Мы ставілі мэту,—гаворыць Мікалай Пятровіч,—удасканаліць выканаўчае майстэрства актэраў праз складаную работу, якой з'яўляецца для нас пастаноўка драматычнай паэмы «Суд Алаізы». Лічу, што спэтакль стаў добрай творчай школай для артыстаў, даламог вывіць новыя грані іх таленту».

Над радыёперадачай «Тэатр перад мікрафонам» працавалі рэжысёр Соф'я Гурыч, гукарэжысёр Людміла Латушына, гунааператар Тацяна Сідарава. У час запісу ўдзельнічалі актэры пастаноўкі, спецыяліста спецыфіка няпростага пералажэння формы існавання спэтакля, карэжыравалася гунаава партытура.

Вось што сказала пра запіс спэтакля «Суд Алаізы» С. Гурыч: «Гэта не першая мая работа з самадзейным тэатрам. Перанясенне спэтакля са сцэны ў радыёстудыю мае сваю спецыфіку, патрабуе больш уважлівага стаўлення да слоў і гунаў. Таму, арганізуючы сцэны спэтакля ў новай форме, даводзіцца многа працаваць. Хацелася б адзначыць адметнае рэжысёрскае працятанне драматургіі, добры актэрскі ансамбль і асабліва выканаўцу галоўнай ролі Тацяну Ігнаціўну Бабій, прадуманае музычнае афармленне спэтакля...»

У. ЛАПАТО

Тэлеспэтакль
пра Цётку

«Апошняя ноч Алаізы» — так называецца спэтакль, здымкі якога закончаны на Беларускай студыі тэлебачання. У цэнтры спэтакля—вобраз Цёткі. Аўтар п'есы А. Вольскі, а разам з ім і стваральнікі спэтакля (рэжысёр-пастаноўшчык Л. Тарасава, мастак А. Грубін) паказваюць вядомаму паэтку-рэвалюцыянеру ў апошнюю ноч яе жыцця, калі перад ёю праходзяць найбольш яркія эпізоды з пражытка і перажытка.

Ролі Алаізы выконвае артыстка Л. Горцава. У іншых ролях заняты народная артыстка БССР С. Станюта, заслужаныя артысты рэспублікі Р. Маленчанка, П. Дубашынскі, А. Тначонак, артысты А. Падабед, Ф. Варанецкі, У. Шэстэст, В. Кавалерава, Л. Улашчанка, А. Курловіч і іншыя.

Днямі адбыўся прагляд новага тэлеспэтакля мастацкім саветам Беларускага тэлебачання. У абмеркаванні, акрамя членаў савета, прынялі ўдзел пісьменнікі Васіль Вітка, А. Петрашкевіч, Л. Арабей, Я. Янішчыц, У. Машкоў.

В. БЛАГАДАРАУ

ПРАБЛЕМЫ
МЕРКАВАННІ

—3 УСІМ яшчэ нядаўна слова п а л у ч э н н е «прыватнае жыццё» было не ў пашане.

А між тым, гэта ў сваім прыватным жыцці мы гуляем вяселлі, атрымоўваем кватэры, купляем мэблю, ходзім у цырульні, рамантуем тэлевізары і чаравікі, мыем бялізну, фатаграфуемся і г. д.

Я назваў мо сотую частку клопатаў, якія выпадаюць кожнаму чалавеку ў яго штодзённым жыцці. Ды якіх яшчэ клопатаў! Каму не даводзілася чуць (і самому вымаўляць) сакраментальнае: «быт заеў».

Вашу галіну, Ала Лаўрэнцэўна, звычайна называюць службай быту (бачыце, якая перавага — няма ж у нас ні службы гандлю, ні службы, скажам, аховы здароўя) і яшчэ службай добрага настрою. Хоць трохі прэтэнцыёзна, але, па сутнасці, правільна. Бо, з другога боку, нідзе так не могуць, выбачайце, сапсаваць настрой, як менавіта ў вас.

Нядаўна «Правда» ў перадавым артыкуле «Да людзей з душой і ўвагай» пісала: «...ўсё яшчэ не адпавядае запатрабаванням савецкіх людзей. І найбольш слабым застаецца тут якасць і культура сервісу. Мы яшчэ затрачваем на атрыманне паслуг шмат фізічных і душэўных сіл. Штогод у населеніцтва краіны на самаабслугоўванне ў быце ідзе больш як сто мільярдаў чалавека-гадзін».

Такое марнатраўства грамадскага часу ў многім — вынік дрэннай арганізацыі і нізкай якасці сервісу».

Я думаю, што ўсё гэта тычыцца і нашай рэспублікі.

Калі я збіраюся на сустрэчу з вамі, мае калегі, супрацоўнікі рэдакцыі (асабліва супрацоўніцы), тут жа пачалі мяне «забяспечваць» фактамі. У адным выпадку ў чалавека не ўзялі ў рамонт парасон, у другім — падмянілі ў пральні бялізну... у пятым — у тэрмін не выканалі заказ, у... дзесятым — зняважылі ў майстэрні і г. д.

— Я не збіраюся адмаўляць таго, што ў нашай галіне яшчэ шмат недахопаў. Пра іх я, як міністр, упэўнена, ведаю не горш, а бадай, лепш за іншых. Служба быту рэспублікі вельмі складаны арганізм — гэта 217 прадпрыемстваў, 11,3 тысячы пунктаў па прыёме заказаў. У нас працуе больш як сто тысяч чалавек. Ды справа, урэшце, не толькі ў гэтых колькаснях паказчыкаў. Галоўнае, гэта наша спецыфіка—мы выходзім, калі можна так сказаць, сам-насам з сотнямі тысяч чалавек (калі хочаце дакладна, дык сёлета паслугамі службы быту карысталася паўмільяна жыхароў рэспублікі).

Вось вам такі прыклад. Пакупнік зайшоў у магазін купіць абутак. Пахадзіў ён каля паліц, паглядзеў, памацаў тавар, і калі нічога не выбраў, спакойна ідзе да выхаду. Хіба так сябе паводзіць заказчык у абутковым атэлье? Скажы яму, што заказы часова не прымаюцца ці што тэрмін іх выканання вялікі, — бывае, адразу сядзе пісаць скаргу.

— Ой, гэтыя кліенты... Усё яны нечым незадаволены... А ўсё-такі, Ала Лаўрэнцэўна, калі ў службы быту выйдзе ўжытку слова—не, ці—няма!

— Пытанне правамернае і не вельмі для мяне простае. Сёння мы робім больш як 700 відаў розных паслуг. Аналізуючы першыя вынікі работы па выкананні планаў на дванадцятую пяцігодку, можна зрабіць выснову, што колькасня паказчыкі ў асноўным выконваюць, але ўсё-такі карэннага пералому, карэннай перабудовы

У бытавым абслугоўванні насельніцтва не адбылося. Не задавальняецца, напрыклад, належным чынам попыт насельніцтва на выраб адзення, абутку ў атэлье вышэйшых разрадаў, па рамонце радыётэлевізійнай апаратуры і бытавой тэхнікі, асобных прадметаў хатняга ўжытку.

— Толькі! Нездзе я вычытаў, што ў многіх заходніх краінах да 50-ці працэнтаў бюджэту сям'і ідзе менавіта на аплату бытавых паслуг. У нас — 8—10 працэнтаў. Дасягаецца гэта там за кошт вельмі багатага асартыменту паслуг. Як кажучы, — ад і да...

СЛУЖБА БЫТУ — СЛУЖБА НАСТРОЮ

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» гутарыць з міністрам бытавога абслугоўвання насельніцтва БССР А. Л. ГРЫБ

Я магу, Ала Лаўрэнцьеўна, падняць тэлефонную трубку і заказаць, скажам, рамонт кватэры! Каб я не меў ніякіх турботаў — заплаціў грошы і ўсё. Фантастыка! Не выпадкова кватэрны рамонт у народзе папулярнаўважыць з пажарам або паводкай — столькі выпадае няпаводкай — столькі выпадае нягод і турботаў. Мне нядаўна спатрэбілася абліскаць пліткай ваннай пакой, дык давялося шукаць прыватнага майстра.

— З вашай пліткай?

— Так, з майёй.

— Дарэмна, у нас ёсць такая паслуга. Акрамя гэтага, нашы майстры могуць дапамагчы вам абсталяваць кватэру — зрабіць убудаваныя шафы, антрэсоля, прымацаваць карнізы, абсталяваць ванны пакой і г. д. Гэта наш новы накірунак. Сёння такія паслугі пачынае актыўна разгортваць фірма «Вясёлка» ў Мінску, Жодзінскі камбінат бытавога абслугоўвання. Але калі гаварыць праўду, дык гэта толькі пачатак. Не ў кожным абласным цэнтры, не кажучы ўжо пра раённы, можна пакарыстацца гэтымі, так званымі, рознабытавымі паслугамі.

Ала Лаўрэнцьеўна набірае нумар даведачнай службы 0-67, які чамусьці доўга не адказвае, ад чаго міністр нервуецца, потым, нарэшце, «даведка» ажывае і дае тэлефон фірмы, адкуль могуць прыслыць пліткачыка. Міністр звоніць туды. Твар Алы Лаўрэнцьеўны, якая не назвала, паступова хмурнее.

— Так доўга? — перапытвае яна. І ўжо да мяне: — Яны змогуць прыслыць майстра толькі праз два месяцы. — І трохі памаўчаўшы, тлумачыць: — У нас хранічны дэфіцыт на многія спецыяльнасці.

— На няяк таксама! У мяне знаёмы пакнуўся праз бюра добрых паслуг наняць для дзіцяці няньку хоць на дзве гады і ўдзень, дык яму адказаўлі, што трэба запісацца ў чаргу, бо ўсе яны цяпер занятыя.

— Так, з гэтым відам паслуг ёсць свае складанасці. Разумеце, нянька не павінна атрымліваць менш як 70 рублёў у месяц. Ці многа вы знойдзце сем'яў, дзе пагадзіліся б столькі плаціць?

— Але ж, бачыце, попыт на іх вялікі. І не толькі ў Мінску. У Магілёве, напрыклад, у бюра добрых паслуг працуе наогул толькі адна нянька. Мабыць, пакуль прыйдзе на яе чарга, дык і дзіця ўжо ажэніцца. Але мой знаёмы ўсё-такі знайшоў выйсць — ён самапак сам расклеіў на вуліцы аб'явы і адразу ж пачаў званіць тэлефон — дзесяткі людзей прапанавалі свае паслугі. Свой выбар ён спыніў на маладым хлопцы — студэнце, які з паспе-

хам выконвае цяпер ролю «вусатага няня». Адсюль выснова — служба быту, відаць, не зацікаўлена як след у такой паслуге насельніцтва. Ды ці толькі ў гэтай! Вось яшчэ прыклад. Колькі ёсць інвалідаў, састарэлых людзей, якім нават цяжка пайсці ў магазін купіць прадукты. Хіба нельга было б прыцягнуць, не бясплатна, вядома, да такой паслугі школьнікаў або тых жа студэнтаў! Ці мо гэта адна з праяў нашай агульнай бяды — рабіць у першую чаргу тое, што «працуе» на вал, на высокі грашовы прыбытак!

— Я думаю, што ў дадзеным

ную праблему, як праблема кядраў. Мне здаецца, што для службы быту яна адна з самых складаных.

— У нас вельмі вялікая кантактная зона.

— Кантактная зона!

— Я маю на ўвазе, што большасць працаўнікоў сферы бытавога абслугоўвання знаходзіцца ў пастаянным кантакце з кліентамі. Узяць, да прыкладу, здаецца, не вельмі важную пасаду прыёмшчыцы. Прыняла заказ, выпісала квитанцыю і, быццам, больш нічога ад яе не патрабуецца. Але, ведаеце, прыёмшчыца — гэта наш паўпрэд. Ад яе слова, усмешкі, позірку, ад таго, як яна абыходзіцца з кліентам, залежыць вельмі многае. Многія скаргі правакуюць менавіта грубасць, няўважлівасць, абьякавасць чалавека, які сядзіць па той бок аkenца прыёму заказаў. «Гэта можна адрамантаваць?» — «Нельга». «А куды можна звярнуцца?» — «Не ведаю, я вам не даведачнае бюра». Знаёмыя дыялогі, ці не так?

— Такі дыялог, бывае, заканчваецца трохі інакш. Убачышы, што заказчык ужо дайшоў да пэўнай «нандыцыі», так сказаць, «выспеў», прыёмшчыца, быццам памячэўшы, прапануе: «Паспрабуйце дамовіцца з майстрам». І чалавек ідзе да майстра, у якога, вядома, ёсць тая дэфіцытная дэталі для парасона, або загатоўка для ключа, або... Пералік гэты можна весці бясконца. Мне здаецца, Ала Лаўрэнцьеўна, што часам у майстэрнях спецыяльна ствараюць вольныя штучныя дэфіцыт матэрыялаў, каб даць «левы» заробак краўцу, шаўцу, слесару, электрыку, якія тут працуюць. Я памыляюся?

— Я не магу адмаўляць існавання такіх фактаў. Калі не задавальняецца попыт насельніцтва, гэта не можа не адбіцца адмоўна на аўтарытэце службы быту. Ёсць у нас і такія цяжкія моманты — нямала яшчэ прыстасаваных памяшканняў, шмат ручной працы. Усё гэта, натуральна, не вабіць добрых спецыялістаў. Наадварот — у сферу абслугі, бывае, трапляюць людзі, якія шукаюць лёгкага спосабу асабістага абагачэння. Вельмі складанае пытанне — матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне. Я не хачу драматызаваць сітуацыю, але скажу, што нашу галіну забяспечваюць сыравінай далёка не ў першую чаргу. І не ў другую — таксама...

— Тым не менш у тых «майстэрнях» звычайна ўсё ёсць...

— Для таго, каб зрабіць «левы» тавар, трэба мець сыравіну. Дзе яе бяруць? У гэтых нямала лішучы пра «несуноў», якія яшчэ не пераваліся, хоць з імі пачалі змагацца досыць сур'ёзна.

— У нашым грамадстве зараз шмат гавораць пра захаванне сацыяльнай справядлівасці. І гэта нездарма, бо праўдзіва сацыяльнай несправядлівасці яшчэ нямала. Самая агідная я лічу так званы «блат». «Па знаёмстве», «па блаце» — гэтыя слоўцы пакуль, на жаль, не знікаюць з нашага ўжытку. Асабліва яны тычацца гандлю і, не крыўдуйце, Ала Лаўрэнцьеўна, сферы бытавога абслугоўвання. Нядаўна адзін знаёмы пахваліўся мне, што яму «ўдалося» без чаргі адрамантаваць мэблю. Без «знаёмства» яму давялося б стаяць у чарзе некалькі месяцаў. Але ж нехта — стаіць...

— Адзіны і сапраўды эфектыўны сродак у барацьбе з усім гэтым — пашырэнне сферы паслуг. Зразумела, што чым больш будзе майстэрняў, атэлье, тым менш будзе чаргі. «Блат» — там, дзе ёсць дэфіцыт. Дарэчы, вузкая меца з рамонтам мяккай мэблі наглядзецца толькі ў сталіцы.

— У Магілёве, наколькі мне вядома, на гэты від па-

слуг сапраўды чаргаў няма. Пазвані — праз пару дзён прыедуць па мэблю. Але выносіць яе з кватэры, грузіць на машыну ты павінен сам, бо грузчыкам атэлье не забяспечвае.

— Вінаватыя ў гэтым, вядома, мясцовыя кіраўнікі службы быту. Так, агрэхаў у нашай рабоце пакуль што сапраўды хапае. Пра гэта сведчаць хоць бы 2100 скаргаў, якія мы сёла атрымалі ад нашых кліентаў. Гэта крыху менш чым летась, але ўсё роўна многа. І гэта нас вельмі непакоіць.

— Не ўсякі чалавек падавоціцца пісаць скаргу.

— Лічба, якую я прывяла, не адлюстроўвае сапраўднага станавішча спраў. Мы, напрыклад, падлічылі, што за год у нашай галіне было 150 тысяч выпадкаў няясночасовага выканання заказаў насельніцтва. Сур'ёзны факт, ці не так? Як гэта выправіць?

Мы пра гэта думаем. З прадпрыемства, куды чалавек быў вымушаны двойчы-тройчы прыходзіць па заказ, трэба сурова спаганяць. Як? Ужываннем дзейных эканамічных рычагоў. Зараз ідуць пошукі, як лепей звязаць стымуляванне працы з канчатковым вынікам. Ад гэтага залежыць і якасць заказу, і тэрміны яго выканання.

— Эканамічна зацікавіць кожны калектыў, забяспечыць высаканаснасць эфектыўнай працы — гэта значыць, зрабіць, каб было выгадна дзяржаве, заказчыку, канкрэтнаму працаўніку бытавога абслугоўвання. Але мне здаецца, што ў нас не заўсёды ўмеюць кіраваць гэтымі эканамічнымі рычагамі. Прыклад такі прыклад. У адной з майстэрняў па рамонце адзення (яна пры гэцініцы) я ўбачыў аб'яву: прапануецца экспрэс-рамонт. Надбаўка звыш тарыфнай цаны — 40 працэнтаў. Я спытаў у майстэра (іх тут двое, і працуюць яны разам гадоў трыццаць), ці шмат такіх экспрэс-заказаў? Яны ўсімхіхнуліся: «Спачатку было не адбіцца, а пасля мы пачалі пад рознымі прычынамі ўсім адмаўляць. Чаму? Таму што мы ад гэтай надбаўкі за тэрміновасць асабіста не атрымаем ні капейкі».

— Я лічу, што за тэрміновасць трэба плаціць. Ды толькі вырашыць гэтае пытанне ў «Дзяржкампрацы» не ўдаецца, хоць мы з-за гэтага шмат губляем. А наогул, мы энергічна ўкараняем новыя формы арганізацыі працы, такія, як дагаворныя, брыгадны падрад, якія павышаюць адказнасць калектыву, спрыяюць павышэнню ініцыятывы, большай самастойнасці. Заработная плата павінна залежаць ад канчатковага выніку. Справядлівасць не ў тым, каб усе атрымлівалі аднолькава, а ў тым, каб справядліва атрымлівалі па працы.

— Вялікае ўражанне на ўсіх нас зрабіў толькі што прыняты Закон СССР аб індывідуальнай працоўнай дзейнасці. Кожнаму зразумела, што гэта важны зрух у эканамічнай палітыцы дзяржавы. Як вы ведаеце, таварыш міністр, адзін з раздзелаў Закона называецца: «Індывідуальная працоўная дзейнасць у сферы бытавога абслугоўвання насельніцтва». Дакумент гэты толькі што апублікаваны, і я разумею, што ў вас яшчэ не было часу, каб мець поўнае ўяўленне аб тым, як усё гэта перавесці на практычныя рэйкі. Але многае з таго, пра што гаворыцца ў Законе, прымянялася ўжо, хай і не зусім у такіх формах. Я маю на ўвазе брыгадны падрад, дагаворную сістэму і г. д. Ваша думка наконіх многіх палажэнняў новага Закона можа быць вельмі цікавай.

— З'яўленне гэтага Закона тлумачыцца тым, што існуючыя формы, прынамсі, бытавога абслугоўвання не вырашваюць у поўным аб'ёме ўсіх праблем

— У адным з пунктаў Закона гаворыцца, што дзяржава заахвочвае ўступленне грамадзян, якія займаюцца індывідуальнай працоўнай дзейнасцю, у дагаворныя адносіны з дзяржаўнымі, кааператывнымі, іншымі грамадскімі прадпрыемствамі, устаноўмі і арганізацыямі, і аб'яднанне гэтых грамадзян ва ўстаноўленым парадку ў кааператывы, добраахвотныя таварыствы.

— Я думаю, што кааператывы змогуць адыграць станоўчую ролю ў павелічэнні аб'ёму і якасці бытавых паслуг. Як гэта можа канкрэтна рэалізавацца? Да прыкладу, 10—15 цырульнікаў або фатографу вырашылі аб'яднацца ў кааператыву. Для гэтага неабходна мець, у першую чаргу, памяшканне, бо зрабіць з уласнай кватэры, скажам, цырульню, ніхто не захоча. Такое памяшканне мы кааператывшчыкам можам даць у арэнду з выплаты яго кошту або адразу, абна працягу пэўнага часу. Прадамо мы ім і ўсё пачынае: у дадзеным выпадку — інструмент, апаратуру, крэслы, люстэркі і г. д.

Зараз мы разглядаем статус, палажэнне аб кааператывах, дзе будучы распрадаваны асноўныя пытанні іх дзейнасці. З пачатку новага года мы пачнём стварэнне гэтых кааператываў.

— І вас не палохае канкурэнцыя, Ала Лаўрэнцьеўна! Раптам кліент аддаць перавагу тым кааператывам!

— Нават, калі кааператывы і індывідуальная працоўная дзейнасць атрымаюць шырокае распаўсюджанне — іх канкурэнцыя нас, вядома, не спалохае. Наадварот, здаровая канкурэнцыя прымусіць нас працаваць лепей. Наша задача яшчэ больш павысіць узровень работы дзяржаўнай сферы паслуг.

— Што чакае нас, кліентаў, у вашых дамах быту (дарэчы, няўдалае, нейкае безаблічнае словазлучэнне), майстэрнях, атэлье!

— Я пагаджаюся з тым, што «Дом быту» — назва прыблізная і ніякіх эмоцый у чалавека не выклікае. Гэта — пра назву. Дом быту, дзе сканцэнтраваны ў адным месцы службы самага рознага профілю — ад пральні самаабслугоўвання да гадзіннікавай майстэрні, — нас не задавальняе і па сутнасці. Зараз мы робім націск на паскарэнне развіцця новых відаў і форм абслугоўвання — па месцы работы, дома, у інтэрнатах, пашырэнне сеткі спецыялізаваных салонаў «Зрабі сам» (такі салон пасяхова працуе ўжо на вуліцы Карбышава ў Мінску), стварэнне вуліц і зон абслугоўвання.

— Вуліц абслугоўвання!

— Так, каб на вуліцы было некалькі невялічкіх майстэрняў па розных відах паслуг. Увогуле, перавага будзе аддадзена паслугам прыватнага характару і рамонтна-аднаўленчым работам.

Трэба адзначыць, што ў бліжэйшы час аб'ём рэалізацыі бытавых паслуг стане галоўным азначальным паказчыкам работы прадпрыемстваў службы быту. І яшчэ. Каб максімальна стымуляваць зацікаўленасць працаўнікоў службы быту, іх заробак будзе цесна звязаны з канчатковым прыбыткам прадпрыемства. І закончу я лічбай, бо лічба ўсё-такі рэч важкая. Да 1990 года аб'ём рэалізацыі бытавых паслуг дасягне 477 мільянаў рублёў. Гэта ў 1,4—1,5 разоў больш, чым у мінулай пяцігодцы.

— Будзем спадзявацца, што за гэтай лічбай будзе стаяць канкрэтная справа.

Гутарыў М. ЗАМСКІ

АДЗІН з раздзелаў артыкула В. Озерава, які надрукаваны ў «Вопросах літаратуры» (1986, № 9), завяршаецца словамі: «Прыкра, іслымі прыкра, што сёння ўсё яшчэ даводзіцца гаварыць пра розныя метадалагічныя, светапоглядныя «завіхрэнні». Перабудова літаратурна-ідэалагічнай работы патрабуе поўнага іх пераадолення».

Упэўнены, што пад гэтымі словамі сёння падпісавецца кожны. Не ўпэўнены, аднак, што кожны адправіць іх па ўсіх адрасах, названых у артыкуле. Я воль не змог бы адрасаваць іх Я. Лецку, хоць яго «невывразныя» развагі аб «дэнацыяналізацыі» Беларусі, што быццам бы адбывалася на працягу шэрагу гадоў, якраз і з'явіліся адной з прычын прыкрых пачуццяў вядомага літаратуразнаўцы. І воль чаму.

У крытыка Лецкі (пра Лец-

ку-пісьменніка нічога не кажу) «завіхрэнні» сапраўды здараюцца і, магчыма, часцей, чым у іншых крытыкаў. Але ніхто яшчэ не знаходзіў у Я. Лецкі «завіхрэнняў» па лініі аб'ектыўнасці. Не знаходжу іх і я, зноў пера-

Праблема здрадніцтва, пісаў Я. Лецка, механіка ператварэння свайго чалавека ў чужога, у ворага цікавіць аўтара «Знак бяды» не сама па сабе, а ў «кантэксте» эпічнага асэнсавання лёсу беларускага народа.

лі чужое, але і імкнуліся ўсякім чынам, не дураючыся гвалту, прышчапіць яго тым, хто заставаўся верным сваёй Бацькаўшчыне».

Калі тут і ёсць «завіхрэнні», дык яны хутчэй стылявыя. Як

да нараджэння саміх пярэваратняў — у верхніх сляях народа, якога на працягу стагоддзяў пазбаўлялі права называцца народам.

Думка нечаканая, ва ўсякім разе я не сустракаў яе ў іншых крытыкаў, што пісалі пра «Знак бяды». Я ведаю аргумент, выкарыстоўваючы які можна яе аспрэчваць: «Гэта думка не дапамагае зразумець, чаму пярэваратняў нараджаюць і тыя народы, што маюць трывалае нацыянальнае традыцыі!» Але я ведаю і контраргумент крытыка: таму «Знак бяды» і з'яўляецца самым беларускім творам пісьменніка, што не пра тыя і не пра гэтыя народы твор, а пра беларусаў.

Магчыма, і так. У рэшце рэшт кожны народ мае сваіх філосафаў і паэтаў, так што ёсць каму пра тыя і гэтыя народы падумаць акрамя Быкава. Сумна толькі, калі мыслілі тых і гэтых (Заканчэнне на стар. 14—15).

Як скарб духоўны...

чытаючы яго (двухгадовай даўнасці) артыкул «Пярэдадзень эпапеі», які друкаваўся ў «ЛіМе» і на які спасылася В. Озераў.

Вядома ж, я ўжо рыхтуюся даць цытату. Але мне здаецца, яна дапаможа павесці гаворку пра паняцці куды больш важкія, чым прафесійны гонар крытыка ці табель аб рангах вучоных.

Быкаў адкрывае вельмі істотную для развіцця народа, які доўгі час быў пазбаўлены дзяржаўнай самастойнасці, колькінебудзь спрыяльных умоў фарміравання трывалай патрыятычнай свядомасці, асабліва, якая садзейнічала актыўнай падатлівасці найбольш духоўна няўстойлівай часткі насельніцтва дэнацыяналізацыі. Яе ахвяры не толькі ахвотна засвойва-

я зразумеў думку крытыка, пярэваратні (той жа «селькор»-прыдурок, да прыкладу) таму так лёгка авалодалі горшымі метадамі класавай барацьбы ў часы калектывізацыі і таму так хутка засвоілі мову фашыстаў у гады вайны, што не дараслі да адчування сябе крывінкай народа, да ўсведамлення сябе часцінкай адзінай нацыі. А пачыналася гэта здрада задоўга

АБУДЖАЦЬ У ЧАЛАВЕКУ ЎСЁ ЛЕПШАЕ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1.)

Для таго, каб поўнасцю перамаглі сацыялістычныя прынцыпы, падкрэсліў М. С. Гарбачоў, неабходна далейшая дэмакратызацыя ўсяго жыцця ў краіне, уключэнне ў гэты працэс усяго народа. Але пры гэтым нельга забываць, што дэмакратыя — гэта самакіраванне народа, а не ўсёдазвольнасць. Нам патрэбна дэмакратызацыя для таго, каб умацаваць краіну, надаць ёй дынамізм, каб не дапускаць промахаў у палітыку і практычны дзейнасці. Дэмакратыя трэба разгортаць бяспрозна. Гэта таксама лецінскі прынцып.

Перабудова цяпер ахапіла і тэатр. Ідуць спрэчкі: якім яму быць, як яго ўдасканальваць. Не ўсё адразу, можа, і знойдзецца, трэба спрабаваць, правяраць. Адна з прыкмет гэтага працэсу — стварэнне вашага творчага саюза. Ён павінен многае ўзяць на свае грамадскія плечы, адпрацоўваць механізм узамадзнення з дзяржаўнымі органамі культуры.

Думаю, працягваў М. С. Гарбачоў, што цяпер добры час для пошукаў. Ва ўсім трэба шукаць канструктыўныя рашэнні. Але павінен сказаць, што і крытыка, прасякнутая агульнымі клопатамі і болям, сама па сабе стваральная. Самы наш небяспечны вораг — гэта інерцыя, рутына, абывацтваць, звычайна працаваць «па ўказаннях». Перабудова мыслення — воль самая галоўная цяжкасць. Не заўсёды і не ўсюды яна ідзе лёгка. Але дзейнічаць трэба шырока, наступальна і паслядоўна, уцягваючы кожнага чалавека ў вырашэнне задач паскарэння развіцця нашага грамадства.

М. С. Гарбачоў адзначыў далей, што партыя і ў далейшым мае намер праводзіць актыўную сацыяльную палітыку, садзейнічаць абнаўленню форм і метадаў работы ў духоўнай сферы. Вынікі дзейнасці творчых арганізацый павінны вымярацца новымі таленавітымі творамі, у якіх раскрываліся б рэальныя працэсы, што адбываюцца ў нашым жыцці. Вялікае месца ў выступленні М. С. Гарбачова занялі пытанні міжнароднай дзейнасці КПСС і Савецкай дзяржавы.

На сустрэчы выступілі член Палітбюро ЦК КПСС, сакратар ЦК КПСС Я. К. Лігачоў, старшыня арганізацыйнага камітэта Саюза тэатральных таварыстваў СССР К. Ю. Лаўроў,

М. А. Ульянаў, М. М. Яроманка, А. М. Мамбетаў, Б. Р. Карыева, А. М. Яфрэмаў, Г. А. Таўстаногоў, В. А. Андрэў. Яны гаварылі аб узростаючым значэнні савецкага мастацтва ў сучасных умовах, аб шляхах пераадолення няўпэўненасці і асаблівасцях, аб высокай грамадзянскай адказнасці кожнага мастака за захаванне і прымяненне духоўнага багацця краіны.

У сустрэчы ўдзельнічалі сакратар ЦК КПСС А. М. Якаўлеў, загадчык аддзела культуры ЦК КПСС Ю. П. Воранаў.

Быць ПРАВАДНІКОМ актыўнай сацыяльнай палітыкі партыі, садзейнічаць абнаўленню форм і метадаў работы ў духоўнай сферы, узначальваць барацьбу з шэрацы і безыдэйнасцю, за свядомы мастацкай праўды, падтрымліваць і абараняць талент закліканы Саюз тэатральных таварыстваў СССР. Яго ўстаноўчы з'езд праходзіў 5—6 снежня ў Маскве, у Вялікім Крамлёўскім палацы.

З дакладам «Тэатр і грамадства ў эпоху рэвалюцыйных пераменаў» выступіў старшыня арганітэта Саюза тэатральных таварыстваў СССР народны артыст СССР К. Ю. Лаўроў.

Усеагуны з'езд дзеячаў тэатра сабраўся ў незвычайна цудоўны час, сказаў ён. Па ініцыятыве партыі ў краіне пачаліся такія змены, якія ў рашаючай ступені вызначаюць і афарбоўваюць сабой і кожны пражываемы намі дзень, і нашы перспектывы на працяглы тэрмін.

У краіне пануе новы грамадскі клімат, а такія паняцці, як «паскарэнне», «якасць», «перабудова», «новае мысленне», аказваюцца не гучнымі назвамі «кампаній», а дакладнымі абзначэннямі таго, што трэба зрабіць, каб узяць жыццё народа і кожнага асобнага савецкага чалавека на новы ўзровень, калі слова не будзе разыходзіцца са справай, а справа дасць бачны ўсім і кожнаму адчувальны вынік як у матэрыяльнай, так і ў духоўнай сферы.

З'езд праходзіць у радасны і плённы для мастацтва час. Час, калі развіваецца народная ініцыятыва, калі ўсе адчуваюць лёгкае падыхвольнасці душэўных сіл, калі публічнасць стала нормай, калі штодзённа выказваецца мноства думак і ідэй, прымаецца мноства дзелавых рашэнняў. Хіба гэта не нараджае ў чалавеку-мастак адчування паўнаты жыцця!

Тэатр можна разглядаць і як своеасаблівую мадэль грамадства, і як лабараторыю, у якой выпрабавваюцца на трываласць розныя грамадскія структуры, дзе вывучаюцца маральныя параметры нашага сучасніка, дзе яму прывіваецца павага да мінулага і даецца магчымасць заглянуць у будучыню. Але адлюстраванне сучаснасці было і застаецца галоўнай задачай.

Мы сабраліся сёння, адначасна дакладчык, таму што адчулі незадавальняючае становішча ў нашым тэатральным доме, адчулі неабходнасць стварэння новай супольнасці людзей тэатра, новага аб'яднання, якое не ў звычайным даравым парадку, але з правам рашаючага голасу будзе разам і побач з органамі культуры пад кіраўніцтвам партыі несіць поўную адказнасць за творчы працэс і яго канчатковы вынік — спектакль.

У заключэнне дакладчык сказаў: «Мы адчуваем сёння незвычайную духоўную сувязь з усім тым, што робіцца ў нашай краіне па ініцыятыве партыі, якая абудзіла ініцыятыву людзей, кожным сваім актам вызваляе іх творчы патэнцыял. Ніякож мы, што выходзім кожны дзень, кожны вечар на сцэну, не дапаможам партыі ў гэтай вялікай справе абнаўлення? Поўныя залы і цудоўныя спектаклі, якія выходзяць усё лепш за чалавека, — воль якім павінен быць наш адказ».

ШЫРОКАЕ КОЛА ПРАБЛЕМ, што датычаць развіцця савецкага тэатра, было ўзнята дэлегатамі з'езда, пасланцамі мастацтва і культуры ўдзельнікамі ў творчай дыскусіі.

Мы аб'ядноўваемся ў прынцыпова новай грамадска-палітычнай сітуацыі, сказаў старшыня праўлення Саюза тэатральных дзеячаў РСФСР М. А. УЛЬЯНАЎ. У гістарычнай творчасці ўдзельнічае сёння ўвесь народ. І, усталёўваючы наша адзінства, мы хочам, каб тэатр стаў больш магутным, здаровым і верным памочнікам партыі і народа, каб не быў ён паслухмяным і хітрым слугой.

КАРЭСПАНДЭНТ «ЛІМА» сустраўся з удзельнікамі беларускай дэлегацыі на ўстаноўчым з'ездзе, старшынёй прэзідыума праўлення БТА М. ЯРОМЕНКАМ, і папрасіў яго падзяліцца першымі ўражаннямі ад форуму тэатральных дзеячаў.

— І я, і ўсе мае калегі былі ўзрушаны сустрэчай у ЦК КПСС, якая адбылася напярэдадні нашага з'езда. Мы лічым, што такая ўвага, такое жаданне дапамагчы нам, шчырае зацікаўленасць нашымі клопатамі сведчаць пра многае. І найперш — пра найвялікшае значэнне, якое партыя надае ролі тэатральнаму мастацтву на сучасным этапе развіцця грамадства.

З выдатным дакладам выступіў на з'ездзе Кірыл Лаўроў. Ён шмат у чым вызначыў дзелавую, канструктыўную атмасферу форуму. Дэлегаты адчулі вялікую павагу да арганізацыйнага камітэта, які рыхтаваў з'езд, да зробленага ім... Не ўсё пакуль што дакладна

Мы не баімся адназначна, якую бярэм на сябе, таму што тэатр для нас — не месца службы, а наша жыццё.

Важна, каб у ацэнках і арыенцірах мы маглі апірацца на сапраўдную кампетэнтнасць, заяву галоўнага рэжысера Акадэмічнага Вялікага драматычнага тэатра Г. А. ТАЎСТАНОГАЎ (Ленінград). І гэта адносіцца не толькі да сферы мастацтва. На сустрэчы з М. С. Гарбачовым я пачуў аб перабудове ў нашай краіне многа таго, што ведаў, і таго, чаго не ведаў. Як рэжысёр я не мог не сачыць за тым, што мы, прафесіяналы, называем другім планам жыцця чалавека. У гэтым другім плане я адчуў такую невынішчальную любоў да нашага народа, жаданне, каб яму жылося лепш, што пад дэмакратыяй разумеецца не проста дэмакратыя, а ўвага да чалавека, да асобы, да індывідуальнасці.

Нашы тэатры маюць патрэбу ў такіх п'есах, каб рэжысёру было цікава іх ставіць, акцёрам цікава іграць, сцэнографам цікава афармляць, глядачам цікава глядзець, сказаў старшыня праўлення Кіргізкага тэатральнага таварыства Т. А. АБДУМАМУНАЎ. І ад таго, як будзе працаваць тэатр з драматургамі, залежыць многае, калі не ўсё. Аднак складваецца парадоксальная сітуацыя, заўважыла старшыня праўлення Туркменскага тэатральнага таварыства С. М. МУРАДАВА. З аднаго боку, скардзіцца на недахоп п'ес не выпадае; у апошні час драматургія стала масавым захваленнем пісьменнікаў. З другога — пры вялікай колькасці п'ес рэдка сустракаюцца творы па-сапраўднаму таленавітыя, якія адпавядаюць духу часу.

У час глыбокіх ператварэнняў важна не страціць, не падавіць галоўную фігуру тэатра — акцёра. Справядліва назвала яго раўнапраўным сааўтарам спектакля антрыса Акадэмічнага Малага тэатра СССР Э. А. БЫСТРЫЦКАЯ. Нельга, каб ва ўмовах эксперыменту кіраўнік тэатра атрымаў неабмежаваную ўладу, таму што не ўсе рэжысёры вырасілі да такога ўзроўню, каб разумець спадзяванні, надзеі, магчымасці і жыццёвыя патрэбнасці кожнага члена сваёй трупы.

На жаль, існавалі і працяваюць існаваць да гэтага часу два віды тэатраў — сталічныя і перыферычныя. Узнікаючы гэта набалялае пытанне, галоўны рэжысёр Рускага драматычнага тэатра Малдаўскай ССР В. Г. АПОСТАЛ расказаў аб нягодзе, якая прыходзіцца занаваць калектывам, прадстаўляючым

вызначана, але галоўны напрамак дзейнасці новага творчага саюза акрэслены з гранічнай яскасцю — голас творцаў павінен мець рашаючае значэнне, мы бярэм на сябе поўную адказнасць за тэатральны працэс і яго канчатковы вынік — спектакль.

— Мікалай Мікалаевіч, выступаючы на з'ездзе, вы, як сказаў у справядліва ТАСС, «акрэсліў шырокае кола праблем акцёрскага цэху». Калі ласка, больш падрабязна пра гэта...

— Я казаў пра тое, што асабіста мяне найбольш хвалюе — акцёр, яго становішча ў сучасным тэатры. У любой справе, а тым больш у творчай, ёсць людзі выпадковыя, ёсць і такія, чый творчы патэнцыял па розных прычынах вычарпаны. Прыкра, ды з такімі людзьмі тэатр вымушаны развітвацца... Але надзвычай важна ўсведаміць драматызм гэтай сітуацыі! Чаму я казаў менавіта пра гэта? Таму, што не выкаран-

другую, менш прэстыжную, але больш шматлікую групу.

Я не думаю, што драматургам цяпер стане лягчэй жыць, прызнаўся беларускі пісьменнік А. А. ДУДАРАЎ. Раней на ўсе папроні ў сваіх праліках ён можа спакойна спаслацца на тое, што ўсё таленавітае, маўляў, выкіраслена інстанцыямі. Цяпер становішча перамянілася. Перакананы: забараніць п'есу мае права толькі творчы калектыв. Няма рэдактара больш строгага, добразачылівага, зацікаўленага, чым тэатр.

Важнейшае ў перабудове — перабудова мыслення, падкрэсліў міністр культуры СССР В. Г. ЗАХАРАЎ. Цяпер у краіне ствараюцца такія эканамічныя, сацыяльныя, палітычныя і ідэалагічныя перадумовы, якія дазваляюць спадзявацца, што гэты працэс возьме верх. Няма сумнення, што пазітыўныя перамены ў тэатры, як і ў цэлым у савецкім мастацтве, дапамогуць актыўнай змагання за азараўленне духоўнай сферы нашага грамадства.

У творчай дыскусіі ўдзельнічалі 32 дэлегаты.

З'езд прыняў рашэнне ўтварыць Саюз тэатральных дзеячаў СССР. На прынцыпах добраахвотнасці і раўнапраўя ён аб'яднаў тэатральныя саюзы і таварыствы ўсіх саюзных рэспублік, захававшы іх арганізацыйна-творчую і эканамічную самастойнасць.

У рэзалюцыі з'езда падкрэслена, што сваёй працай майстры савецкага шматнацыянальнага тэатра будучы садзейнічаць усталяванню наватарскай дзейнасці партыі, ствараць творы, якія адлюстравваюць самаадданую працу савецкага народа.

Адбыліся выбары кіруючых органаў творчага саюза.

На першым пленуме праўлення Саюза тэатральных дзеячаў СССР старшынёй праўлення абраны народны артыст СССР К. Ю. Лаўроў, першым сакратаром праўлення — народны артыст СССР А. М. Яфрэмаў.

Намеснікамі старшыні праўлення абраны кіраўнікі тэатральных арганізацый усіх саюзных рэспублік.

ны яшчэ з нашага асяроддзя бессардэчнасць і душэўная глухата. Чым іншым вытлумачыць крыўднае вызначэнне гэтай катэгорыі акцёраў — «баласт»? А мээрная занятасць у рэпертуары вядучых артыстаў?! Сярод іншых прапаноў, выказаных мной на з'ездзе, была такая — наш творчы саюз павінен выпрацаваць статус акцёрскіх праў і абавязкаў, які абароніць акцёрскую годнасць, зробіць нас раўнапраўнымі ўдзельнікамі творчага працэсу.

— Як паўплывае з'езд на дзейнасць Беларускага тэатральнага аб'яднання?

— У студзені 1987 года дзеячы тэатра рэспублікі збіраюцца на свой з'езд і абмяркоўваюць задачы, што паўсталі сёння перад творцамі. Але ўжо цяпер зразумела — форум, які адбыўся ў Маскве, утварэнне Саюза тэатральных дзеячаў СССР адкрываюць якасна новы этап у нашым культурным жыцці.

«С ПАД цікасці да паэзіі», «не чытаюць вершаў», «дэвальвацыя паэтычнага слова»... Такія трывожныя пагалоскі, нібы сігналы SOS, мілгачыць сёння са старонак літаратурнай перыёдыкі — як усесаюзнай, так і нашай, беларускай.

Ці справядліва гэта? Няўжо і праўда людзі сталі абьякваемы да прыгожага, да таго, што ўзвышае душу, што робіць чалавечы жыццё асэнсаваным, без чаго, гаворачы словамі М. Танка, «ні нараджацца, ні жыць на зямлі немагчыма»?

Вядома ж, не. Чалавек заўсёды цягнуўся да светлага, узвышанага. Без гэтага ён не быў бы чалавекам. Паэзія, як у самым шырокім значэнні, так і ў больш вузкім — як мастацтва слова, не магла і не можа не хваляваць людскія сэрцы, не прыцягваць да сябе ўвагі.

Але ж чаму тады, можа запырэчыць мой апанент, на кнігагандлёвых складах вырастаюць сёння манбланы заляжалых вершаваных зборнікаў, адна- і шматтомнікаў паэзіі, чаму гадамі не распаўсюджаюцца многія і многія паэтычныя кнігі вядомых і малавядомых аўтараў?

Корань тут, пэўна, у тым, што вершы, як мы ведаем, далёка не заўсёды паэзія. Правільна аб гэтым гаворыць Л. Галубовіч у сваім нядаўнім аглядзе паэзіі. Гэта, мусіць, і ёсць самая галоўная прычына завалаў вершаванай прадукцыі. І таму пачынаць гаворку аб лепшым распаўсюджанні паэтычных кніг трэба, відаць, з іх зместу.

Што ж вабці чытача ў паэтычным творы? Што чакаюць людзі ад паэта?

Перш за ўсё, вядома ж, праўдзівага і шчырага слова пра самыя набалелыя пытанні жыцця, пра тое, што хвалюе чытача, на што ён пакутліва шукае адказу. Паэтычнымі ж прыгожымі, гульнёй у метафару, вытанчанасцю версіфікацыі можа захапляцца хіба толькі абьякваны да народнай долі, замкнуты ў шкляным каўпаку «чыстых» літаратурных тэорый самаздаволены «культурны» мешчанін.

Якраз самымі цеснымі сувязямі з жыццём, непарыўнай злітнасцю з народам, гранічнай праўдзіваасцю ў паказе рэчаіснасці і моцна сапраўдна літаратура.

Паказальна, што якраз тыя творы, аўтары якіх, чуйна прыслухоўваючыся да жыцця, апераўтуна і гораца адгукаліся на хвалюючыя тэмы дня, на ўсе найбольш значныя падзеі, знаходзілі самы шырокі грамадскі рэзананс і з часам становіліся хрэстаматычнымі. Прыгадаем тут да прыкладу такія прадывананыя вядомымі жыццёвымі фактамі купалаўскія вершы, як «Ворагам беларушчыны», «Там», «Водзілі з 29 настрычніка 1905 г. у Мінску» (пра курлоўскі расстрэл), «Беларускі партызанам» (верш, які распаўсюдзіўся па ўсёй акупаванай гітлераўскай Беларусі як лістоўка). Альбо выдатныя пазмы А. Твардоўскага «Крайна Муравія», «Васіль Ціркін», «За далю даля» ці кулашоўскія «Сцяг брыгады», «Маналог» і «Варшаўскі шлях». А колькі можна згадаць «гарачы» твораў пра паэзію Вялікай Айчыннай вайны, пачынаючы з напісанага ў першыя трагічныя дні нашага адступлення верша «У стоптаным жыцці» паэта-франтавіна Міколы Сурнакова! А ўзяць творы Пімена Панчанкі — ад яго пранізанага пякучым болям за апаганеную фашыстамі Беларусь верша «Крайна мал» і да зусім нядаўна апублікаванай у «ЛіМ» «Пазмы сораму і гневу». А хто з нас не помніць, які шырокі водгалас атрымалі антыбюракратычныя вершы Я. Еўтушэнкі «Памяці Ясеніна» і «Наследнікі Сталіна» (за нумарам «Правды», дзе быў апублікаваны апошні верш, становіліся тады ля кіёскаў у чаргу). Нельга не згадаць тут і публікацыю ў «ЛіМ» верша «Поезд справядлівасці», які з'явіўся ў самы разгар шальмавання ў прэсе Васіля Быкава. У вершы выказвалася ўпэўненасць, што прыдзе ён некалі — доўгачаканы час справядлівасці. Сёння, як бачым, ён прышоў: Васіль Быкаў цяпер — прызнаны ўсім пісьменнік. Але як важна было яму ў той цяжкі час атрымаць публічную падтрымку!

Цяжка ўявіць, каб такія мужныя, жыццёва патрэбныя людзям творы паліліся дзе-небудзь на паліцах кнігарняў. Разам з тым я не хачу сказаць тут, што самі па сабе творы паэзіі, няхай і найвыдатныя, могуць заўсёды знайсці дарогу да чытача. Часам яны проста губляюцца ў тым бясконцым вершаваным патоку, што запаланіў сёння старонкі розных выданняў.

Вось тут, як мне здаецца, на дапамогу чытачу (ды і самому паэту) павінна прысці крытыка. Ці ж не яе непасрэдная задача — выяўляць у гэтым патоку залатыя крупіны і самародкі сапраўдныя паэзіі, здымаць з іх налёт робленасці, фальшу, літаратуршчыны і паназваць ва ўсім бляску цэламу свету? Вельмі важна, каб крытыка своечасова давала адкрытыя і аб'ектыўныя ацэнкі і тым творам, тую да паэзіі не маюць ніякага дачынення. Інакш чытачу — што мы сёння і назіраем — цяжка будзе арыентавацца ў гэтым бязмежным паэтычным моры.

Я прагледзеў выступленні крытыкаў (тых, што пішуць пра паэзію) у нашай літаратурнай перыёдыцы за апошнія пяць гаў года, гэта значыць за час

пасля партыйнага і пісьменніцкіх з'ездаў. Мушу канстатаваць, што асаблівых зрухаў у пераадоленні застарэлых грахоў крытыкі — кампліментаршчыны, павярхоўнасці ў разглядзе паэтычных твораў, боязі пакрыўдзіць таго ці іншага аўтара, асабліва калі ён «на пасадзе», — я пакуль што не ўбачыў. Хаця былі і сапраўдныя сур'ёзныя публікацыі.

Найбольш цікавым з аглядных, ці, як іх называюць, праблемных артыкулаў я назваў бы «Права на лірычнае» я Тамары Чабан («Маладосць», № 9), у якім аўтарка сапраўды крытычна падышла да разгляду творчасці асобных паэтаў, пераканаўча паказала іх моцныя і слабыя бакі. Аднак агляднага плана артыкулаў было зусім не густа на старонках літаратурных выданняў. А шкада — чытач заўсёды чакае іх, бо толькі ў іх ён можа ўбачыць галоўныя тэндэнцыі развіцця нашай паэзіі, найбольш цікавыя яе з'явы, вядома, пры ўмове аб'ектыўнасці

ліся нейкіх недахопаў пры разглядзе паэтычных твораў, то рабілі гэта скорараворкай, як між іншым, прытым, спынялі ўвагу на вельмі неістотных адрэхах, маўляў, «у добрай кнізе бачыць іх непажадана».

Здараецца, што рэцэнзенты, імкнучыся расхваліць тую ці іншую кнігу, якія толькі ні прыкладаюць намаганні, каб выдаць чорнае за белас, яўную падробку за чыстае золата. Але сёння, як сказаў нядаўна адзін крытык, чытача на мякіне не правядзеш: з тых прыкладаў, што прыводзяць рэцэнзенты ў доказ свайго хвалебнага красамоўя, ён сам добра бачыць, які тавар яму падсоўваюць. Усяляк расхвальваючы кнігу В. Лукшы «Крылаты цэх», Б. Стральцоў не змог прывесці ў якасці доказу нічога іншага, як адны толькі збітыя, петыяперапетыя радкі пра цёплыя матчыны рукі («ЛіМ», 7.XI). Яшчэ больш сцёртыя, банальныя, нібы ўзятыя з кепскай

і, бадай, адзінага ў сваім родзе паэта» — Алеся Усеню. Асабіста я вельмі б папрадаваў такому з'яўленню, бо А. Усеня — мой зямляк, старадарожац. На вялікі жаль, гэта больш чым гучны тытул, якім надзяліў пачынаючага аўтара крытык, ніяк не стасуецца нават з прызнанымі самога крытыка, які называе «вяршыняй публікацый» свайго падапечнага «не зусім удалую нізку вершаў» у калектыўным зборніку «Крыло». Вось дык вяршыня! Але гэта не ўсё. Для свайго аргументацыі крытык спасылаецца на вершы А. Усені, якіх чытач і ў вочы не бачыў. Ён галаслоўна заяўляе, што ў аснове кожнага з тых вершаў быццам бы «ляжача гранічная аголенасць калізіі», «вастрыня», з-за чаго іх заўсёды адхілялі розныя, як ён кажа, «мэтры» і выдавецтвы, а таксама нехта ў рэдакцыі часопіса «Польмя». Але ўсё ж корань у тым, што ніякай «вастрыні» ў вершах А. Усені не магло быць па той проста прычыне, што тыя вучнёўскія, вельмі бездапаможныя практыкаванні, якія ён прапаноўваў, ніяк нельга назваць вершамі. Нездарма ж крытык не прыводзіць у доказ свайго сенсацыйнага адкрыцця «адзінага ў сваім родзе паэта» аніводнага радка. Як той казаў, амбіцыя, ды без амуніцы! І ўсё ж, калі гаварыць пра А. Усеню, то ёсць надзея, што ён яшчэ скажа сваё слова — калі не ў паэзіі, то ў журналістыцы. Зарукай таму яго цікавыя артыкулы ў рэспубліканскім друку.

І ўжо ніяк нельга зразумець, калі крытыка не бярэцца аналізаваць найбольш значныя творы, што выходзяць з-пад пяра вядомых, паважаных паэтаў. Гэта можна растлумачыць толькі абьякванасцю да роднай літаратуры. Вось з'явіўся першы ў беларускай літаратуры раман у вершах Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». З'ява не абы-якая! Яна ж сустрэла гэту падзею крытыкаў! Які ні дзіўна, але, апрача крыху квіцэтага эса Р. Баравіновай «Тры мудрыя прымаўкі» («ЛіМ», 25.VII) ды не вельмі доканага, мнагаслоўнага артыкула Ю. Багданова «Сыноўні доўг» («Неман», № 6), больш нічога ў друку мне не сустрэлася. А вельмі б хацелася, каб крытыка па-сур'ёзнаму прааналізавала твор, раскрыла багацце яго ідэйнага зместу, яго мастацкія вартасці, не абмінаючы і яго спрэчных момантаў. А яны, гэтыя спрэчныя моманты, відаць, ёсць. Прымаючы шмат якіх выказаных у рамане трывогі і клопаты аўтара (паглядзіце, як ацэньвае і востра гучаць, снажам, гнейныя радкі паэта пра злычынную бяздумнасць горамеліяраў, што нявечаць уласную зямлю, якая ўжо «нясецца пылам-прахам, да неба ўзнята з нізі»), я разам з тым не магу падзяліць, напрыклад, аўтарскае абурэнне ад прагляду ў тэатры «адной намеры», дзе «якісь артыст на сцэне іграў старога цурбля і ўсё крычаў, аж пырсаў пенай: «За што любіць цябе, зямля!» Гаворка, відавочна, ідзе тут пра камедыю А. Макавіна «Таблетка пад язык» і аднаго з яе персанажаў — дзеда Цыбулку, які і праўда разважае пра адносны да зямлі. Але ж А. Макавін, які ніколі не абыходзіў самых вострых вузлоў у паказе жыцця, які смела ішоў у наступ на бюракратызм і застоі, праз маналог свайго героя выкрываў абуральнае аблічванне зямлі, з якім цяпер, як бачым, выдзецца ў нас самае рашучае змаганне. Такім рэзнімі, я сназаў бы, горкімі словамі з вуснаў свайго персанажа А. Макавіна проста завастраў праблему, хацелі б неадкладна скіраваць на яе ўвагу грамадства. Але, можа, аўтар рамана ўсё ж не камедыю А. Макавіна меў тут на ўвазе? Калі так, я га-тоў забраць свае словы назад. У адным я перакананы: мы павінны шчыра выказаць свае сумненні, свае меркаванні, спрачацца пра найбольш значныя творы, што выходзяць з-пад пяра нашых пісьменнікаў.

Крытыка — сапраўды добрабычлівая, вельмі ўважлівая да любога таленту, без «падседжаніяў» і заславісці, прыніцповая і патрабавальная — павінна стаць нормай нашага літаратурнага жыцця. Трэба толькі навучыцца нам спакойна, не так балоча, як гэта часта ў нас здаецца, успрымаць любую крытычную заўвагу. Успомнім, як казаў пра гэта В. Р. Бялінскі: «Сапраўднага прызнання не заб'е ніякая крытыка — ні строгага, ні паблажлівага, ні прадурэжанага, ні лжывага... Не варта шкадаваць пра талент, які спалохаўся, з-за самалюбства, першага суролага прысуду крытыкі, таму што дарогія нам таленты, а не таленцікі...»

Сур'ёзнага стаўлення да літаратуры, прышчэпкай і зацікаўленай гаворкі пра яе, шчырасці і аб'ектыўнасці ў ацэнцы мастацкага твора якраз гэтага чакае сёння чытач ад літаратурнай крытыкі, якая павінна чуйна сачыць за літаратурным працэсам і, відаць, у пэўнай ступені кіраваць ім. Бо літаратура ж — вялікая грамадская сіла. Яна можа адгледваць важную ролю ў шырокай перабудове грамадства, у абнаўленні ўсёго нашага жыцця.

Кастусь ЦВІРКА

КАБ КРЫТЫКА БЫЛА КРЫТЫКАЙ...

крытыкі. Зрухі ў гэтым кірунку, здаецца, наметліся ў «ЛіМ», дзе ў апошні час пачалі часцей з'яўляцца такія матэрыялы. Нават знайшоўся пастаянны аглядальнік паэзіі — Л. Галубовіч. Хацелася б толькі, каб у гаворцы пра паэзію ўдзельнічала чым паболей літаратураў, каб выказваліся розныя думкі, вялася палеміка, каб Л. Галубовіч не аказаўся адзіным тут «суддзёй» паэтаў, нейкай апошняй інстанцыяй.

Больш за ўсё выступалі крытыкі (часам і самі паэты) ў жанры невялікай рэцэнзіі на новыя кнігі паэзіі. За ўзор такіх выступленняў я ўзяў бы рэцэнзіі Анастасі Клышкі «Горкі твой хлеб, гісторыя...» на зборнік вершаў Алега Мінькіна «Сурма» («Маладосць», № 3) і Фёдора Яфімава «Цана слова» на кнігу Васіля Жуковіча «Цана цішыні» («Неман», № 10), у якіх абодва крытыкі паставілі перад сабой задачу «разабрацца ў сутнасці ўдач і ў карных прычынах няўдач» (Ф. Яфімаў) творчасці паэтаў і вельмі добра справіліся з гэтай задачай, грунтоўна, з сапраўдным майстэрствам прааналізавалі іх творы.

Сур'ёзна, з жаданнем выявіць і паказаць усё тое лепшае, сапраўднае, што ёсць у творчасці паэтаў, і адначасова звярнуць увагу на выдаткі, на тое, што перашкаджае ім ісці ўперад, гаварылася таксама ў рэцэнзіях Т. Чабан на зборнік вершаў М. Мятліцкага «Мой дзень зямны» («Польмя», № 5), М. Ароцкі на зборнік І. Багдановіч «Чаравікі маленства» («Польмя», № 5) і некаторыя іншыя. Хораша, эмацыянальна расказала пра новую кнігу вершаў В. Вярбы «Яраслаўна» Я. Янішчыц («Польмя», № 10). Не абмінуў чытач і ўсхваляванае слова Я. Сіпакова «Між Дняпром і крыкам жураўліным» пра выдадзены пасмяротна паэтычную кнігу У. Караткевіча «Быў. Есць. Буду» («ЛіМ», 5.IX). Многія з чытачоў, мусіць, упершыню даведаліся з гэтага слова, колькі папсавалі крыві выдатнаму паэту рознага роду каліберавы, што з цвердалобай упартасцю вышуквалі ў яго творчасці тое, чаго ў ёй не было і блізка.

Разам з тым у друку, мусіць, па інерцыі працягвалі з'яўляцца і кампліментарныя, павярхоўныя рэцэнзіі. Да такіх я аднёс бы рэцэнзіі Ю. Аляксеева («Неман», № 2), Ю. Багданова («ЛіМ», 12.XI), Л. Марозава («Маладосць», № 3), І. Багдановіч («Неман», № 7), М. Мятліцкага («ЛіМ», 20.VI), К. Камейшы («ЛіМ», 17.X) і таго-сяго яшчэ. Асобныя з гэтых аўтараў калі і кра-

газетнай перадавіцы радкі пра нейкае дзіўнае «дрэва дружбы, што на самай слаўнай службе (?)», на якім «па галіны прывілі (?) пасланцы ўсёй зямлі: белы, жоўты, чарнакурны — хто не хоча лютой буры, хто імкнецца, каб народы шанавалі мір і згоду» — прыводзіць аўтар яшчэ адной рэцэнзіі на гэтую ж кнігу («Знамя юности», 15.X), які — ці не ад сорама за свой несутрымны фіміям — сваваўся пад псеўданім «А. Іваноў». (Ці мо гэта аб'явіўся новы крытык?). Шэрую газетчыню і звычайную банальшчыню («Ды скажу сур'ёзна вам: самы вечны чалавек, — у сваіх жыве ён справах») прыводзіць у доказ свайго пахвальбы той жа кнігі і М. Гамолка ў «Вячэрнім Мінску» (5.XI). Адчуваецца вялікае жаданне аўтараў гэтых рэцэнзій, што змяшчаліся пад рубрыкай «На атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР», хоць за вушы, але ўсё ж выцягнуць у лаўрэаты дабрадзейнага выдавецкага дырктара. Анямеля я прафесійная крытыка, ухільваючы ад сур'ёзнай размовы пра тыя творы, спакойненька стаіць збоку ды толькі паціху дзівіцца, «што то дзеецца на свеце».

На жаль, у апошнія гады гэта стала традыцыяй — пры абмеркаванні твораў, вылучаных на прэміі, пазбягаць аб'ектыўнага аналізу, закрываць вочы на недахопы.

Лічу, што цалкам хвалебная, кампліментарная рэцэнзія не робіць гонару ні самому рэцэнзенту, ні аўтару кнігі, якую ён рэцэнзуе. Бо такая рэцэнзія гаворыць толькі пра несур'ёзнае стаўленне яе аўтара да творчасці таго ці іншага паэта, можа, нават пра непавагу да яго.

Не можа не выклікаць трывогі і тое, што не заўсёды атрымліваюць аб'ектыўную ацэнку свайго творчасці і самыя маладыя аўтары, што пошасць кампліментаршчыны распаўсюджваецца і на іх. Так, рэцэнзуючы калектыўны зборнік маладых паэтаў «Вусны» (дарэчы, больш безгустоўнай назвы для кнігі цяжка і прыдумаць) і «Маладыя галасы» («Маладосць», № 5), Я. Хвалей нават у гэтых першых спробах пяра не заўважыў аніякіх недахопаў. «Агульны ўзровень зборніка «Маладыя галасы», — заяўляе рэцэнзент, — даволі высокі». І гэтым задаволіўся.

Часам апалогія непрызнаных «геніяў» пераходзіць усё межы. Малады крытык С. Дубавец «нічогае сумнясяся», явіў нядаўна свету («ЛіМ», 10.X) не больш, не менш як «дастаткова сфарміраванага

НА ЖАЛЬ, у нас няма пакуль ані перыядычных, ані серыйных «чытаніяў» і зборнікаў матэрыялаў, што прысвечаны нашым класікам — ці то Купалу, ці то Багдановічу, ці каму іншаму. Такого характару выданні пакуль толькі разавыя. Прыкладам, вельмі змястоўная і патрэбная кніга «Шлях паэта. Зборнік успамінаў і бібліяграфічных матэрыялаў пра Максіма Багдановіча» з'явілася і разышлася 10 гадоў таму назад. Ужо сёння ёсць патрэба яе перавыдання. З іншага боку, шмат матэрыялаў не ўвайшло ў зборнік, шмат выяўлена і створана пазней. Адсюль — патрэба працягу кнігі.

Дзве гэтыя патрэбы часткова рэалізуюцца ў зборніку гісторыка-літаратурных артыкулаў Н. Ватацы «Шляхі» (тры артыкулы са «Шляху паэта», публікацыі ў перыядыцы апошніх гадоў). Часткова, бо новая кніга — аўтарская і ўключае толькі тое, што напісана рукой Н. Ватацы. Праўда, і ў гэтым сэнсе, думаецца, яна магла быць шырэйшай, шырэй магла адлюстроўваць багаты жыццёвы і пошукавы вопыт даследчыцы, уключаць самакаштоўныя ўспаміны старэйшыны беларускага кнігазнаўства.

Успаміны ж у «Шляхах» па

сутнасці абмяжоўваюцца невялікімі згадкамі пра Юлію Восіпаўну Бібілу — першую загадчыцу аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя

Шмат месца адведзена ў «Шляхах» і Адаму Багдановічу. Цытаты з ягоных лістоў пэўным чынам фарміруюць нашае ўяўленне пра гэтага чалавека.

Плён вялікай працы

Н. Ватацы. Шляхі. Гісторыка-літаратурныя артыкулы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

У. І. Леніна, папярэдніцу Ніны Барысаўны.

Артыкулы, якія прысвечаны М. Багдановічу, зьольшага вядомыя з перыядыкі. У кнізе яны складаюцца ў цікавы і змястоўны дзённік пошукаў, знаёмстваў і кантактаў са сваякамі паэта. Гэтыя артыкулы шмат дадаюць да нашага ўяўлення пра Багдановіча-чалавека і асабліва пра тое асяроддзе, у якім ён жыў.

«Я быў шчаслівы ў сябрах, — піша Адам Ягоравіч, — і нікога з іх не засталася, акрамя Плехана, з якім нядаўна я пасварыўся зусім і канчаткова. Пры яго надзвычайнай ганарлівасці ён з цягам часу моцна падурнеў. Сварка выйшла з-за маіх успамінаў пра М. Горкага... І хто толькі іх ні чытаў — усе хваляць і асабліва влучаюць з ліку іншых... А мой стары сябар, які абавязаны мне

ўсёй сваёй кар'ерай... Ну, ведаеш — усяму ёсць межы, але вінаваціць чалавека ў хлусні і карыслівых мэтах за кошт папулярнасці свайго старога друга (маецца на ўвазе М. Горкі. — С. Д.) — гэта ўжо занадта!»

«За апошнія 1-2 гады я напісаў тры вялікія працы. Самую вялікую напісаў на Беларусь... Ты яе ніколі не прачытаеш, бо яна будзе перакладзена на беларускую мову».

«Не ўтаю, што мяне парадвала тое ў Вашым стылі, што Вы не пазбягаеце так званых «русизмаў».

«Гршыў гэтым... мой нябожчык (М. Багдановіч. — С. Д.) і псаваў свой стыль».

«А я заўсёды за грамадскімі справамі забываў сябе». І г. д. А вось з каментарыяў Н. Ватацы: «...не зусім добра ведаў, як жыць яго дзеці»; «...сучаснай літаратурнай беларускай мовы ён добра не ведаў...»

Прыведзеныя цытаты — гэта толькі штрышкі да характарыстыкі А. Багдановіча, з якімі ніяк не спалучаецца тое, што ў «Шляхах» гэты чалавек названы «беларускім этнографам, фалькларыстам і мовазнаўцам». Мусіць, больш дакладна назваць яго не беларускім, а яшчэ «западно-рускім» даследчыкам-аматарам.

Вось жа гэткай крытычнасцю ў разглядзе асобы А. Багдано-

віча можна было б і пазбегнуць, каб гутарка не ішла пра бацьку вялікага беларускага паэта, трагічна лёс якога вымагае ад нас гранічнае праўдзінасці ў аналізе і ацэнцы ўзаемаадносін бацькі і сына. Такую ацэнку ў сваёй працы «Дарогамі Максіма Багдановіча» даў Аляксей Бачыла. Мы ж дадамо, што нялюбны сын Максім быў для бацькі-вырачэнца нязменным і настойлівым дакорам, а бацька, які ўжо ў савецкі час вымушаны быў неяк лучыць і размяркоўваць іх «супольны» даробак і «супольную» славу, аказаўся побач з сынам старанным, працаздольным, вельмі актыўным, але пазбаўленым боскае іскры Сальеры.

Вельмі змястоўна выглядае ў кнізе артыкул «Пошукі творчых спадчынаў Максіма Багдановіча». Праўда, тут не абышлося без намёкаў. Фігуруюць, скажам, лісты да «былога нашаніўца», успаміны сакратара рэдакцыі «Нашай Нівы» і г. д. Усё гэта, на жаль, «выключае» шырокага чытача, бо разлічана на жменьку дасведчаных навукоўцаў.

А вось выснова, якая насцярожыць і дасведчаных: «...Язеп Дыла прыслаў з Саратава ў Акадэмію навук БССР амаль нечытальны алоўкавы аўтограф крэмскага дзённіка Мак-

У ФАРМІРАВАННІ духоўна багатай, творча актыўнай асобы вялікую ролю іграе сталасць яе эстэтычных пачуццяў. Замацоўваючыся ў эстэтычных патрэбнасцях, узмацняючы працэс эстэтызацыі асобы, яны садзейнічаюць актывізацыі яе творчых сіл.

У манаграфіі «Эстэтычныя патрэбнасці і мастацкая культура» Э. Шыкунова зрабіла, на наш погляд, плённую спробу раскрыць глыбінную сутнасць гэтых працэсаў, пачынаючы гаворку з разгляду сутнасці і спецыфікі эстэтычнай патрэбнасці, яе псіхалогіі і заканчваючы паказам механізму кіравання мастацкай культурай, звязанага з вытворчасцю, распаўсюджаннем мастацкіх каштоўнасцей і дзейнасцю адпаведных інстытутаў і ўстаноў.

Да гэтага часу недастаткова даследаванай з'яўляецца праблема суадносін эстэтычнай і мастацкай патрэбнасцей, што

ШТО ФАРМІРУЕ АСОБУ?

Э. В. Шыкунова. Эстэтычныя патрэбнасці і мастацкая культура. На рускай мове. Мінск, «Вышэйшая школа», 1986.

перашкаджае ўстанавленню выразных межаў эстэтычнай і мастацкай дзейнасці. У кнізе паказваецца, што эстэтычная патрэбнасць і адпаведная ёй дзейнасць папярэднічалі ўзнікненню мастацтва, што мастацтва паступова вырасла з «немастацтва». Адпаведна ўзнікла мастацкая патрэбнасць, якая задавальняецца мастацкай дзейнасцю. Аўтар супраць

атажсамлівання любых працяў эстэтычнай дзейнасці (у тым ліку ў матэрыяльнай вытворчасці) з дзейнасцю мастацкай, сферай якой з'яўляецца толькі мастацтва, што валодае ўласнай спецыфікай і заканамернасцямі. Таму мастацкая творчасць не проста адлюстраванне рэчаіснасці, а асаблівы род эстэтычнай, практычна-духоўнай дзейнасці людзей.

Дамагаючыся радыкальных змен да лепшага ў галіне мастацкай культуры, партыя ставіць задачу пабудавання ўсю культурна-выхаваўчую работу так, каб яна ўсё паўней задавальняла духоўныя запатрабаванні людзей, ішла насустрач іх інтарэсам. І вылучэнне ў рэцэнзуемай кнізе інстытутаў сістэмы мастацкай культуры дае магчымасць больш поўна выявіць іх сістэмныя ўласцівасці, дасягнуць аптымальнага варыянта кіравання ўсёй складанай сістэмай мастацкай творчасці, працэсам задавальнення і фарміравання эстэтычных патрэбнасцей.

У дакладах і выступленнях на апошніх з'ездах творчых саюзаў прагучала незадаволенасць якасцю многіх твораў літаратуры і мастацтва — кніг, кінафільмаў, спектакляў. На ўсё гэта гаварылася пра неабходнасць паставіць трывалую заслону шэраці, кан'юктуршчыне, арыгіналіччэнню —

ўсяму таму, што шкодзіць прарыву за звыклы далягляд у мысленні і практычнай дзейнасці, адмоўна адбіваецца на маральным клімаце грамадства. У сувязі з гэтым вялікі рахунак прад'яўлены крытыцы, якая пакуль не іграе той актыўнай ролі, якую павінна іграць, выступаючы супраць мастацкай бездапаможнасці, рамесніцтва, якія прыкрываюцца фразамі аб тэматычнай надзённасці.

Кніга Э. Шыкуновай выйшла да прыгаданых творчых форумаў. Аднак і ў ёй значнае месца адведзена ролі і месцу мастацкай крытыкі як сацыяльнаму інстытуту, які выступае свайго роду пасрэднікам паміж мастацка-творчай дзейнасцю і ўспрыняццем мастацтва, своеасаблівым рэгулятарам сувязі мастака з публікай і публікі з мастаком.

Змястоўным, насычаным цікавымі назіраннямі, павучальнымі фактамі з вопыту выдат-

ВЫХАД у свет пяцітомнага збору твораў Уладзіміра Карпава — гэта, на мой погляд, адметная падзея не толькі ў літаратурным, але і грамадскім жыцці рэспублікі. Бо ўся творчасць Уладзіміра Карпава — гэта летапіс жыцця, нявыдуманага падзеяй, сведкам і ўдзельнікам якіх ён быў, летапіс усхваляваны, мастацкі. І ўсё ён прысвечаны барацьбе і жыццю сталіцы рэспублікі, гораду-герою Мінску.

Успамінаю такі эпізод. Мы гутарылі з Уладзімірам Барысавічам у яго кватэры, што знаходзілася на першым паверсе. Пад самым акном па Ленінскім праспекце імчаўся нястрымны паток аўтамашынаў, у кабінет даносіўся моцны гул матораў, нават трэба было павышаць голас, каб пачуць адзін аднаго.

— Як вы тут працуеце? — дзівіўся я. — Пасядзіш з паўгадзіны, і ў галаве загудзе...

Ён шыра, задавалася рассяміўся і адказаў:

— Мне далі магчымасць выбраць кватэру, і я знарок выбраў гэтую. Бо не змог бы пісаць у цішы. Гул горада натхняе мяне. Тут я адчуваю, што жыю, што я — часцінка прэцюзнага горада. Не, для мяне лепшага месца няма ў Мінску.

У гэтым — увесь Карпаў. Для яго жыццё — значыць быць сярод людзей, адчуваць сябе неадрыўнай часткай грамадства, нястомна працаваць.

З жыцця і для жыцця

Гартуючы старонкі
пяцітомніка Уладзіміра КАРПАВА

Крышталёвыя вежы летуценнікаў і фантастаў — не для яго.

Сваю пазіцыю ён пацвердзіў уласным жыццём і творчасцю.

Спачатку пра жыццё. Самая яркая старонка ў ім была дзейнасць у складзе спецгрупы «Мсціўцы». Па спецыяльным заданні Карпаў быў накіраваны ў акупіраваны фашыстамі Мінск — павінен быў наладзіць падпольныя сувязі з вернымі людзьмі. Гэтае заданне ён паспяхова выканаў.

Абставіны ў Мінску былі ў той час надзвычай складанымі. Дасканала разабрацца ва ўсім аднаму разведчыку — справа мала верагодная. Не ўсё ўбачылася Уладзіміру Барысавічу тады такім, якім было на самай справе, і праяснілася значна пазней, пры дэталёвым вывучэнні ў мірны час. Аднак данясенні Карпава з таго задання былі каштоўныя. Самае галоўнае — яму ўдалося ўстанавіць (зразумела, па дэдазёных яму адрасах), хто ёсць хто, на каго наша разведка

можа абaperціся, а каго павінна пазбягаць.

Пра дзейнасць Карпава і ўсёй спецгрупы я ў свой час напісаў дакументальную аповесць «Дарогі скрыжаваліся ў Мінску». Вывучаць гэтую дзейнасць давялося па дакументах таго часу, гутарках-успамінах тых, хто застаўся жыць, а таксама выязджаючы на месцы падзей і гутарачы з мясцовым насельніцтвам — сведкам дзейнасці групы. Само сабой, давялося не раз прасіць Карпава больш падрабязна згадваць эпізоды, зафіксаваныя ў дакументах.

Сталася так, што мы працавалі паралельна: я над аповесцю пра яго і групу «Мсціўцы», а ён — над раманам «Нямігі крывавага берагі». Абодва творы пра адно тое ж. Калі я дазваўся, пра што ён пачаў пісаць раманы, хацеў кінуць сваю работу — не люблю таптацца на адной пляцоўцы. Ці мала фактаў, якія чакаюць пра літаратара? Скажу яму пра сваё

сумненне. А ён весела засмяўся і кажа:

— Чаго вы баіцеся? Мы не паўторымся. У мяне ж твор мастацкі, выдуманая героі, а вы — дакументаліст, трымаецеся фактаў. Не, не адступайцеся, наша група заслужыла таго, каб пра яе напісалі.

— Чаго ж тады вы самі не пішаце дакументальна? Вам жа, як кажуць, і карты ў рукі. Вы лепей за мяне ведаеце дэталі, без якіх не атрымаецца цікавы твор.

— Ведаць я ведаю, але адчуваю, што дакументальная аповесць у мяне не атрымаецца. Занадта блізка мне матэрыял, занадта жыве ўва мне перажытае, не змогу я раскажаць аб ім так аб'ектыўна, як вы. У мяне ёсць сваё, асабістае бачанне фактаў, яно адрозніваецца ад бачання іншых членаў групы. А гэта можа выклікаць прэчэнні. І тады замест карысці будзе шкода. Пры напісанні дакументальных твораў патрабуецца асабліва аб'ектыўнасць, прынцыповая аб'ектыўнасць і здольнасць высталяць супраць націску зацікаўленых у сваёй славе людзей.

Вось яшчэ адна істотная рыса пісьменніка-Уладзіміра Карпава. Максімальная аб'ектыўнасць ва ўсім — яго крэда. Здаралася, ён ірваў сяброўскія адносіны з блізім і дарагім чалавекам, калі заўважыў у ім адсутнасць прынцыповасці, схільнасць да прыстасаванства.

З ягоных твораў мне бліжэй і даражэй за ўсіх раманы «Нямігі крывавага берагі». Ды яно і зразумела — я добра ведаю падаснову гэтага твора, атмасферу, у якой ён выпяваў, і глебу, на якой вырас. Мне добра бачны многія правобразы. Аднак павінен рашуча падкрэсліць: раманы ёсць раманы, нават калі прозвішчы — Зімчук, Дзімін і некаторыя іншыя — указваюць на правобразы, з якіх спісаны героі. Многія падзеі ў творах перайначаны, дэдуваны, перададзены аднаму герою ад некалькіх і г. д. Я, увогуле, лічу неправамернай тэндэнцыю некаторых крытыкаў, літаратараў і проста чытачоў разглядаць мастацкі твор з пазіцыі дакументальнага, а дакументальны — з пазіцыі мастацкага. Кожны жанр мае свае законы. Не заўжды яны аднолькавыя, і гэта трэба памятаць усім, хто спрабуе даваць свае ацэнкі твору. Няваданне законаў жанру прыводзіць да грубых памылак і неабгрунтаваных ацэнак творчасці пісьменніка, што, на жаль, яшчэ здараецца.

Але гэта між іншым. А думка мая зводзіцца да таго, што Карпаў браў сваіх герояў, іх учынкi, дзеянні, характары з жывога жыцця, якое назіраў сам і ў якім сам удзельнічаў. Яму не трэба было выязджаць у творчыя камандзіроўкі, шукаць прататыпаў. На старонкі

Міколу ВОРАНАВУ — 50

Спаўняецца 50 гадоў пісьменніку Міколу Воранаву. Праўленне СІП БССР, віншуючы юбіляра, адзначыла:

«Дарагі Мікола Гаўрылавіч! Горача вітаем Вас, вядомага навіліста, з пяцідзесяцігадовым юбілеем.

Вы прыйшлі ў літаратуру, ніякага пабачыўшы ў жыцці, зазнаўшы цяжкія і радасныя працы. Пасля заканчэння сямігодкі працавалі ў леспрамгасе, пасля — камбайнерам у Задзвінскай МТС на Суражчыне. На флоте служылі вадалазам. Пасля дэмабілізацыі вучыліся ў школе рабочай моладзі і былі супрацоўнікамі шэрагу раённых газет на Віцебшчыне. Увесь гэты час пісалі вершы, замалёўкі, нарысы, змяшчаючы іх у мясцовым друку, а таксама ў цэнтральным флоріям. Журналістыка, аднак, набліжала Вас да прозы. І першае апавяданне «Асінавае шугла» было зме-

шчана ў газеце «Літаратура і мастацтва» ў 1965 годзе. З таго часу перыёдычна часта друкуе Вашы апавяданні і навілы.

У 1976 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшаў зборнік апавяданняў «Ветраны дзень». Вы напісалі аповесць «Завая», у 1983 годзе выпусцілі кнігу «Перад адлігай».

Першыя ж Вашы праявілі публікацыі звярнулі на сябе ўвагу. Палюбіліся героі апавяданняў, людзі пасляваеннай і сучаснай вёскі, якія Вы добра ведаеце. У многіх апавяданнях было імкненне, і не беспаспяховае, глыбей даследаваць жыццёвыя працэсы, людскія характары, нарыстаючы пры гэтым трапным народным словам. У сваёй творчасці Вы імкнецеся сцвердзіць высокую чалавечую годнасць, лепшыя рысы людзей.

Надаем Вам дарагі Мікола Гаўрылавіч, моцнага здароўя, вялікага асабістага шчасця, новых творчых дзяснін.

Штотднёвік далучаецца да гэтага віншавання.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

ПЯТЫ ВЫПУСК «БРАТЭРСТВА»

У чарговы, пяты раз прыйшоў да чытача літаратурны зборнік «Братэрства», які, як вядома, знаёміць у перакладзе на беларускую мову з лепшымі творапісьменнікаў народаў СССР, расказвае аб творчых кантактах і ўзаемазвязях братніх літаратур. На змест гэтага выпуску наклала адбітак тое, што сёлета Беларусь і Эстонія абмяняліся днямі літаратуры і мастацтва.

Адкрываецца зборнік выступленнем П. Панчанкі «Вітаем эстонскіх сяброў!», побач змешчаны верш народнага паэта «Шапка эстонца» — слова ўдзячнасці братняму народу. Уражаннямі ад наведання Эстоніі дзеліцца В. Дашкевіч — «Еднасць новага і адвечнага». Шырока прадстаўлена эстонская літаратура. Вершы Ю. Смуула, Э. Нійт, А. Сійга, Х. Рунэль, В. Луйка, В. Адамса і іншых гучаць у перакладах В. Дашкевіча і Г. Каржанеўскай. Эстонскія хоку пераставілі па-беларуску А. Разанаў. Характэрна проза А. Якабсана, Л. Промет, Э. Мазіка, А. Валтана, А. Яаксо перадаў Я. Скрыган. Апавяданне Я. Кроса «Мартаў хлеб» пераклаў А. Вольскі.

Вершы А. Юшчанкі, А. Юрэнкі, Г. Гуляма, Р. Файзуліна, Т. Зумакулавай, аб'яднаныя рубрыкай «На братэрскай пераклічцы», дазваляюць пазнаёміцца з перакладчыцкім майс-

тэрствам Максіма Танка. Пабеларуску гучаць апавяданні А. Ганчара «Геній у абмотках» (пер. А. Сідарэвіча), І. Друцэ «Па-малдаўску», «Пайшоў, гляды, пайшоў...», П. Боцу «Студні растуць углыбіню», В. Думбравяну «Голас мары маёй» (пер. Я. Леці), В. Кандрэцэва «Гошка, былы разведчык» (пер. Л. Казыры). Слова пра аўтараў гавораць В. Рагойша, Я. Лецька, В. Быкаў.

«Старонкі рускай паэзіі» прадстаўлены творапі А. Аненскага, С. Ясеніна, М. Забалоцкага, перакладзеныя І. Багдановіч, Р. Барадуліным, Я. Міклашэўскім. Кіргізкае паэзія — вершы А. Такамбаева, С. Эраліева, М. Абылкасымавай і іншых аўтараў — загучала па-беларуску дзякуючы В. Іпатавай.

Нізцы вершаў нанаіскага пісьменніка А. Пасара (пер. М. Маляўкі) папярэдняе яго «Ліст да беларускага сябра». Г. Шаранговіч знаёміць з апавяданнем абхазскага пісьменніка А. Гогуа «Ялава», В. Стральцова — з апавяданнем рускага празаіка В. Сукачова «У канцы вясны, у пачатку лета».

В. Сёмуха пераклаў фрагменты з «...Кнігі скрушлівага спеву...» Г. Нарэкацы — выдатнага прадстаўніка армянскай літаратуры (уступнае слова Л. Мкртчана). Публікацыя працягвае раздзел «Са скарбніц

спадчыны». У раздзеле «Слова любові» — артыкул С. Лаўшкі «У скарбонку інтэрнацыянальнай аднасці», у якім расказваецца пра перакладчыцкую дзейнасць К. Крапівы і выхад яго твораў за межы рэспублікі. Публікуюцца ўражання К. Ваншэкіна ад сустрэч з В. Быкавым («Сэрца Васіля Быкава»), згадкі Б. Алейніка пра творчасць Г. Бураўкіна («З глыбокай крыніцы»).

«Пра літаратурную мову Літвы і Беларусі часоў Францыска Скарыны» разважае вядомы літоўскі кнігазнавец, гісторык культуры Л. Уладзіміравас, «Некалькі думак пра беларускую паэзію па-літоўску» выказвае А. Лапінскене.

«Вясёлая сябрына» (шаржы намаляваў К. Куксо, эпіграмы напісаў Савось Авось) сабрала разам Б. Алейніка, А. Алімжанава, Р. Бакланава, І. Бурсава, В. Вітку, В. Вольскага, С. Барувдзіна, М. Канаата, К. Каладзе, К. Крапіву, А. Міронава, Т. Руліса, А. Чакоўскага.

Есць «Хроніка перакладных выданняў», падрыхтаваная Л. Рабушкай і Р. Ляўко.

Завяршаюць выпуск пераклады верша І. Франка «Гімн», што дасланы на конкурс, аб'яўлены «Братэрствам-85». У творчым спабодніцтве ўдзельнічаюць Н. Гілевіч, К. Цвірка, А. Шабуневіч.

С. ЛУКАШЭНКА

ЧАСОПІСЫ Ў СНЕЖНІ

«ПОЛЫМЯ»

Ганарар за вершы, якія ўвайшлі ў падборку «Голуб міру, лліці над зямлёю!», аўтарамі Я. Янішчыц, Р. Барадуліным, В. Зубікам, М. Кусяніковым, В. Жуковічам, А. Пісьмяніковым, С. Шах і В. Патапенкам перададзены ў Савецкі фонд міру.

Змешчана заканчэнне рамана А. Карпюка «Карані».

Пад рубрыкай «3 літаратурны спадчыны» публікуюцца вершы А. Кабановіч.

Нарыс М. Зяньковіча «Вароты ў Азію» прапануецца пад рубрыкай «У лучнасці братняй».

Р. Падневіч гутарыць з генеральным дырэктарам Беларускага рэспубліканскага навукова-вытворчага аб'яднання парашковага металургіі А. Романам і загадчыкам аддзела засцерагаліных пакрыццяў Г. Карпенкам.

У раздзеле «Крытыка і бібліяграфія» — артыкулы Я. Янішчыц «3 Максімам Багдановічам» і Г. Шупенкі «Мужнасць таленту».

3 рэцэнзіямі выступаюць Б. Бур'ян, А. Мальдзіс, Т. Карбушыкіна.

Завяршае нумар «Наш календар».

«МАЛАДОСЦЬ»

3 вершамі выступаюць А. Пісарык, Н. Мацяш, В. Шніп, В. Макаравіч, Л. Галубовіч, П. Дзімітрук.

Публікуюцца п'есы А. Петрашкевіча «Мост упоперак ракі» і А. Чарнова «Усё спачатку».

«Прыгавор» — судовы нарыс У. Гойтана.

У артыкуле А. Мельнікова «Грані духоўнага крызісу» разглядаюцца пытанні культуры ў буржуазным грамадстве.

Штрыхі да творага партрэта У. Паўлава напісаў У. Ніламедаў — «Паэзія шчырай душы».

Сярод іншых матэрыялаў — нататкі А. Сэндэра «Я — слесар», артыкулы Ф. Гінтаўта «Па слядах дзюво знаіка», Ю. Чурно «Харэаграфічны арабскі», Г. Пойманавай «Дарогай пошук».

«БЕЛАРУСЬ»

«Агітплакат «Беларусі» — новы раздзел часопіса. У ім змешчана чарговая публікацыя «Капітальнае будаўніцтва ў XII пяцігоддзі».

«На пскоўскай зямлі» — фотарэпартаж У. Алягерчыка з саўгаса «Беларускі» Пыталаўскага раёна Пскоўскай вобласці, «Хада падзей» — навіны жыцця рэспублікі.

Пад рубрыкай «Актуальны погляд» змешча-

сіма Багдановіча 1915 года. Літаратурназначнага значэння гэты інтымныя накіды не маюць». І гэта пасля таго, як мы разам з аўтарам шукалі прата-тып Веранікі і дэталёва аналізавалі інтымнае жыццё М. Багдановіча? Зрэшты, у спадчыне вялікага паэта ці ж можа штосьці не мець значэння?

На ўзроўні міфа застаецца ў «Шляхах» і апісанне прыезду М. Багдановіча ў Беларусь у 1911 годзе. Хтосьці запрасіў паэта сюды, ён знаёміцца з Вільняй, з адраджэнскім рухам, са скарбамі старасветчыны, «жыве» ў Ракуцёўшчыне. У выпіку перыяд аказваецца самым плённым у творчасці паэта. Маючы на ўвазе дэталізаваць жыццё М. Багдановіча, аўтар унікае, бадай, найважнейшых дэталей і момантаў. Нібы распавядаючы пра вельмі ўдалае гасцяванне ў вельмі гасціннай хаце, мы неяк забываемся назваць гаспадароў. Між тым, як гэта ўжо сцвердзілі даследчыкі У. Содаль, Г. Каханюўскі, А. Баршчэўскі, Л. Крывіцкі, арганізатарамі двухмесячнага побыту на бацькаўшчыне былі супрацоўнікі рэдакцыі «Нашай Нівы» браты Луцкевічы і В. Ластоўскі.

Вельмі добрая рыса многіх нашых даследчыкаў — клопат пра наступнікаў. Ён па-сап-

раўднаму кампенсуе некаторыя дробныя пралікі і недакладнасці, абумоўлівае больш высокі ўзровень далейшых пошукаў і распрацовак. Гэткія надзвычай карысныя кансультацыі і парады проста пранізаваюць усю кнігу Н. Ватацы. Яна, напрыклад, арыентуе даследчыкаў на недастаткова вывучаны беларускімі літаратуразнаўцамі Цэнтральны архіў літаратуры і мастацтва ў Маскве, пералічвае творы М. Багдановіча, якія не ўвайшлі ў апошняе акадэмічнае выданне і г. д. У гэтым сэнсе кніга мае сур'ёзнае падручнае значэнне.

На жаль, не абышлося ў «Шляхах» і без русізмаў (зал, упраўляючы, МВД, паўмінуты, частушкі патомкі, трасцісь, налісан, выхаван, адбыўшымся, драмаўшыя, вільненская, скомчана, Яўгенеўна і г. д.). Наогул жа пытанне чысціні і культуры мовы апошнім часам усё вастраей паўстае для нашай літаратуры, асабліва навукова-папулярнай.

Новая кніга безумоўна прыдасца нашым даследчыкам. Трэба спадзявацца, што наступнае выданне кнігі Н. Ватацы будзе больш арыентавана на самага шырокага чытача, стане больш асабістым, такім, пра якое мы гаварылі напачатку.

Сяргей ДУБАВЕЦ

ных майстроў мастацкай творчасці з'яўляецца раздзел, прысвечаны мастацтву фарміравання і задавальнення эстэтычнай патрэбнасці.

Пры ўсёй шматстайнасці змешчаных у рабоце праблем і думак усё-такі дамінуючай з'яўляецца ідэя неабходнасці настойліва ўдасканальваць кіраўніцтва і ўпраўленне працэсамі мастацкай творчасці, задавальнення і фарміравання эстэтычных патрэбнасцей савецкіх людзей.

Дзейнасць партыі на ўсіх узроўнях мастацкай творчасці, на думку аўтара, азначае забеспячэнне перш за ўсё ідэйнай накіраванасці мастацтва. Гэта звязана з актыўным ідэалагічным уздзеяннем на свядомасць мастака. «Партыя, — падкрэсліваецца ў кнізе, — паважна ставіцца да творчага пошуку мастака, яго таленту, не ўмешваецца ў выбар тэмы, у формы і стыль яго работы. Аднак яна не можа быць аб-

якавай да ідэйнага зместу мастацтва. Праца мастака павінна быць часткай агульнай справы».

Фарміраванне новага чалавека — не толькі важнейшая мэта, але і ўмова намечанай сацыялістычнай перабудовы грамадства. Глыбокі гуманістычны сэнс гэтага працэсу заключаецца ў тым, што сацыяльна-эканамічнае паскарэнне, магчымае толькі на аснове засваення кожным сучасных ведаў у галіне навукі, тэхнікі, мастацтва, стварае спрыяльныя ўмовы для гарманічнага развіцця асобы. Кніга Э. Шыкуновай прыцягвае ўвагу да такіх бакоў культурнага будаўніцтва, якія ў сукупнасці паскараюць працэс агульнадухоўнага развіцця чалавека, дазваляюць паўней выкарыстоўваць яго творчыя магчымасці.

М. ТАРАТКЕВІЧ,
доктар філасофскіх навук,
заслужаны работнік вышэйшай школы БССР

яго кнігі яны ступалі з партызанскіх лясоў Міншчыны, з новабудуоўляў, майстэрняў, прадпрыемстваў беларускай сталіцы, дзе ён быў не пабочным назіральнікам, а актыўным удзельнікам падзей.

Успамінаю, з якой цеплынёй гаварыў Карпаў пра свайго баявога сябра Івана Міхайлавіча Дзёміна, былога камандзіра партызанскага атрада, а ў мірны час — галоўнага энергетыка і пасля — дырэктара Мінскага аўтазавода, Героя Сацыялістычнай працы. У вобразе Дзёміна Івана Міхайлавіча выразна бачыцца вобраз Дзёміна. Аднак нельга ставіць паміж імі знак роўнасці. Можна гаварыць толькі пра непасрэдную, арганічную сувязь герояў карпаўскіх рэмануў з жыццём.

Прагай канкрэтнага жыцця да краёў было напоўнена сэрца пісьменніка. Мінскі аўтазавод стаў быццам бы стартвай пляцоўкай ягоных рэмануў. Там Уладзіміра Барысавіча вядалі ў твар не толькі кіраўнікі прадпрыемства, але і сотні, тысячы рабочых, гаварылі з ім, спявалі яму, раіліся з ім. Яны лічылі яго членам свайго калектыву. І не выпадкова адну са сваіх юбілейных дат Уладзімір Барысавіч адзначаў не ў клубе пісьменнікаў, а ў Доме культуры аўтазавода — разам са сваімі героямі. І гэта адметная рыса яго вобліку — чалавечага і пісьменніцкага.

3 такіх пазіцый і трэба сён-

ня разглядаць яго творы. У іх увасобіўся яркі малюнак ваенных і першых пасляваенных гадоў беларускай сталіцы, баявы і працоўны героізм нашага народа, яго палымны патрыятызм, нястомныя пошукі шчасця.

Не ўсе аднолькава разумеюць шчасце. У кожнага сваё паняцце, сваё ўяўленне. Таму і наспяваюць канфлікты, ідзе барацьба справядлівасці з несправядлівасцю, сумленнасці з прыстасаванствам, чынадральствам, чалавечнасці з грубасцю і чэрствасцю, таленавітасці з бяздарнасцю. Пісьменнік пра-сочвае ход і вастрыню гэтай барацьбы, сталенне і загартую характараў станоўчых герояў, падзенне тых, хто рвецца да цёплых месц недазволенымі сродкамі.

Няма патрэбы, ды і немагчыма ў кароткіх нататках расказаць змест усіх рэмануў, напісаных Уладзімірам Карпавым, а тым больш глыбока прааналізаваць іх. Гэта могуць больш грунтоўна зрабіць прафесіяналы-крытыкі. А чытачы цікавей будзе самому перажыць тое, чым жыў таленавіты пісьменнік, калі ствараў свае творы. Упэўнены, што гэта будзе карысна і для нашай моладзі. Бо яна атрымае з першых рук шырокую карціну жыцця беларускага народа ў найбольш цяжкай перыяд ягонай гісторыі. Праўдзіваю карціну.

Іван НОВІКАУ

Радкі з радзімы Васілька

Дзяцінства мае прайшло на хутары Крушнікі на Скі-дальшчыне паблізу ракі Котры, прытоку Нёмана — у надзвычай прыгожай лясной і лугавой мясціне. Бацька быў лесніком і гаспадаром на невялікім кавалку зямлі. З гэтага дому паходзіць і маці Міхася Васілька — родная сястра майго бацькі. Васілька гэты кут лічыў сваёй другой, пасля Бабруйска, малой радзімай. Ён вельмі часта бываў у нас да вайны і ў ваенныя гады.

Дружыў з маімі старэйшымі братамі Сямёнам і Віктарам. Пасля ўз'яднання Сямён скончыў шасцімесячныя педагагічныя курсы і працаваў настаўнікам пачатковай школы ў суседняй вёсцы, а Віктар паступіў на першы курс педагагічнага інстытута ў Гродне і за год здаў на выдатна за два курсы. Мае браты і Міхась Васілька вельмі любілі творчасць Яні Купалы, Януба Коласа, Максіма Багдановіча і маладой Канстанцыі Буйло, Алаізы Пашкевічанкі.

Шанавалі памяць і Элзы Ажэшкі. У гады Вялікай Айчыннай вайны бацька і Сямён з Віктарам, а тансама старэйшая сястра былі партызанскімі сувязнымі, у 1943 годзе фашысты забралі ўсю сям'ю ў гродзенскую турму. Брата Сямёна на допыце закатавалі і закапалі ў сценах турмы (пасля вайны мы перавезлі яго прах на могілкі). Віктара закінулі ў Ауштыну ў нацлагер Маўтхаўзен, дзе і памёр. А бацьку, маму і мяне (мне было тады 13 га-

доў) адпусцілі дамоў. У мамы і бацькі былі перабітыя рукі. Васілька цудам застаўся жывы, бо яго паспелі папярэдзіць партызаны аб нашым арышце, і ён прыхаваўся. Параненае з дзяцінства сэрца пануавала ад перажытага. Даймалі розныя хваробы. Прыходзілі ўспаміны. Яны выліваліся ў вершаваныя радкі. Некаторыя з гэтых вершаў і пасылаю вам.

Ф. САМОЙЛА

Фаіна САМОЙЛА

Не адна я на свеце

О не! Не адна я на свеце:
Дзве поруч дзівоўныя сілы.
Адна робіць спробы ўзяцца,
Другую гне час да магілы.

Рулюю, хоць вёслы слабыя.
У хвалях жыцця гэтак цяжка.
Мае парусы надуўныя
То слабнучы, то ўскінуцца важка.

Не тушы агонь душы

Мой агонь святой веры ў душы
Не гасі, не тушы, не глушы.
Без яе — без веры святой
Я не здолею вытрымаць бой
З хітрым зманам у бурях жыцця.
Не тушы светлы жар пачуцця.
З ёю, з верай, я камень-скала.
З ёю ўперадзе крочу сяла.

З ёю сею я шчырасці плён,
З ёю будні ўслаўляю я дзён.
Дык агонь святой веры ў душы
Не гасі, не тушы, не глушы.

Выздараўленне

Адступіўся мой боль
Адзілі мае мукі.
Зноў стаю над ракой,
Мыю грудзі і рукі.

Лье на хатаў парог
Ціхі ранак маёвы,
А з грудзей на лісток
Льюцца, просяцца словы.

П'ю я свежы чабор,
Рву духмяную мяту.
Сэрца песціць сыр-бор.
Луг — дыван каля хаты.

Мой боль

Мой вечны боль, мая пакута
Са мной лажыцца і ўстае,

І спаць мне ноччу не дае,
І паліць сэрца, як атрута.

Жывая ў ім крывавіць рана —
Цяжар нязлечаны вайны.
Я бачу страт цяжкія сны,
Я думаю аб партызанах,
Бо я гляджу іх дзіця —
Галодных, змораных, разутых,
Плячотных так, так гнейна лютых
У бурях смерці і жыцця.

Сон

Аднойчы бачу ў чорных сутарэннях
Стаяць браты — майго жыцця сумленне.
У вачах іх столькі невычэрпнай мукі,
Да іх цягну знясіленыя рукі.
Яны мяне як бы не заўважаюць...
І раптам... між магіламі знікаюць.
Я лямантую, колькі маю сілы:
— На свет выходзіць з дна сырой магілы.

...І прачынаюся. Вакол спакой і ціша...
А за сталом мой сын урокі піша.

ПАЭЗІЯ

Васіль МАКАРЭВІЧ

Ягонага яшчэ не зналі імені,
Смуга хавала песню пад крыло.
Ды у абліччы летапісца Пімена
Ад вобліку Купалы шось было.

У зранку літар бліснуўшы іскрынаю,
З тых далачыннаў, кожны міг ярчай,
Глядзела праз кірыліцу Скарынаву
Даптыліваць Купалавых вачэй.

А слова наша маладое, свайскае
Ішло сагрэцца смела пад страху.
Яно ў бліскотных ножнах Каліноўскага
На шабельным гарэла вастраку.

Знаёмае і роднае абрысамі,
Гучала ўсё набатней і мацней.
Ім гаварыў то Рэўка з-пад Барысава,
То самавіты Бурачок Мачей.

Яно у травах мылася, купалася,
Апырсканае ранішняй расой.
І да Купалы проста ў ноч купальскую
Прышло з густых самлелых верасоў.

Нялёгка дарогі, вы масціліся
Ад Вязынкі святальнай да Ляўкоў.
І колькі талентаў у ім змясцілася
Багрымаў — безыменных Паўлюкоў!

Купалы слова не хадзіла ў бежанцах,
Дамоў ляцела у варожы тыл,
Каб караю суровай непазбежнасці
Грымець мацней за ярасны тратыл.

І ведай, што пшчотаю і ласкаю,
Такой, як галубінае крыло,
Купалы слова, мудрае, славянскае,
Славянства па-славянску абняло.

Сорак з гакам,
Бы ля ўзгорка
ўзгорак.

Кожны з іх —
Амаль што пад рукой.
Мне здаецца, што пражыў
Не сорак,

А не менш, як сорак
Саракоў!

Ці ж не так?
Чаго тады здзіўляцца,
Ды у сведкі клікаць
Дружбакоў?
За гады
Пад лютай акупацыяй
Колькі паўтарылася
Вякоў?!

Век дэгістарычны —
Век пяхорны:
Ворагі з агнём паўсюль прайшлі,
І ў зямлянках —
Дым ішоў па-чорнаму —
Бы ў пяхорах, людзі скрозь жылі.

Век за ім услед ішоў
Каменны, —
І замест дамоў
Каменных тых,
Густа кменам
Пухла на падворышчах
Пустых.

Век жалезны!
Гэтулькі жалеза
Накрышыла лютая вайна,
Што хапіла б на палях
І ў лесе
На наступны век яго
Спаўна!

Бронзавы!
Дзе-небудзь пад бярозай,
У мурзатай кузні
Адвіда
Конаўкі кавала
З цёмнай бронзы,
Рыпаючы мыліцай,
Вайна...

Рупнасць з працай шчыра
Клапаталі,
Фрэнч перашывалі
На каптан.
Час быў аднаўлення
Капітальнага.
А які ён меўся,
Капітал?..

...Два мільёны
Ды яшчэ з паловаю
Знішчаных людзей,
І — вёскі ўдоў...

З медсанбата йшлі,
Ішлі з палону
Да сівых і сёл і гарадоў.

...Нібы ў хаце
Шчыльныя масніцы,
У часіну грознае жуды
Усе вякі сумелі
Умясціцца,
Паўтарыцца ў страшныя
Гады!

Даланя

Вось табе на ростань даланя!
Падаю не згодна абавязку.
У ёй — хіба не чуеш? — дабрыйна,
Гневу холад з цеплынёю ласкі.

Вецер нас і лівень абдаваў
У густой начы і на святанні,
Колькі раз далонь я падаваў
Пры сустрэчы і пры развітанні.

Не дрыжу, нібы асенні ліст,
Хоць яно збываецца з гадзмі
Тое ўсё да кроплі, што калісь
Мне па ёй цыганка нагадала.

З памяці ніколі не сатру
Ні уласнай радасці, ні страты.
Ёй вітаў я часнасць, як сястру,
І давер спагадлівы, як брата.

Нават да пякельнага агню,
Што выцягаў у здзіўленні шыю,
Я цягнуў з даверам даланю,
Каб яго дажджы не патушылі.

І руку паклаўшы на душу, —
Гэтка прыпала нам эпоха! —
Я скажу вам, што яе нашу
У шрамах сягоння і апёках.

Што трапляла пад руку, усё,
Як заўсёды моцна і трывала, —
Хай там тапарышча, хай кассё, —
Даланя, сціскаючы, трымала.

Даланя, я знаю, не браня,
Ды ў штодзённым клопаце з дасвецца,
Чэсна я людская даланя
За усё мацней на гэтым свеце.

Свет увесь падчас абняць
Не грэх.
Ды ці трэба сэрцу сантыменты?
Балістычная імкне
Уверх
Ад яго, лічы,
У сантыметры!..

Вам пацвердзіць
І вучоны мэтр
З ціхаю усмешкай пакаяннай:
Прыстравлены з сушы кожны метр
У сусветным гулкім акіяне.

Чалавек душою не аслаб
Ад трывог і страху незямнога?
Хто ты сёння, бог ці кволы раб?
У каго? Мо і ў сябе самога?

Рукі ў зямлі сваёй купай
І не будзь жа чэраз край ты прагны.
У душы нястрымна закіпай,
Гнеў, на ўсё ліхое,
Нібы магма!

А зямля — то гліна, то пясок —
Адначасна маладзіца й лэдзі!..
Боязна дыхнуць на валасок,
На якім ліпіць планета ледзьве...

МАЦІ здзівілася, чаму я
раптам рашыў ехаць да-
моў. Не было раней та-
кой гаворкі, хоць дома
мы былі даўнавата. Пасля
нашага апошняга наезду, калі маці
даведалася, што нехта зрэзаў бярозку
яе маладосці, і ўбачыла крыніцу,
якую зацягвала глеем, дамоў яна не
прасілася, а мы ёй пра тое стараліся
не напамінаць. Дамоў — гэта значыць
на Віцебшчыну, у вёсачку, дзе прай-
шла маладосць маці, а мае дзяцінст-
ва і юнацтва, у вёсачку, якую мы па-
кінулі ў пяцідзятая гады.

— Ну давай сабе з'ездзім, — згаджаецца маці. — Настаўніца наша, — гэта пра сястру, з якой яна жыве, — праз тыдзень на канікулы ідзе, зяць у адпачынак. На гэты раз нікуды не едуць, — хату дагледзяць. Давай сабе з'ездзім нядзелькі праз дзве, а я тым часам бычка ад каровы адыму...

— Пераб'ецца бычок, паедзем сёння, — кажу я настойліва і бачу ў вачах маці трывогу.

— Як сёння?!

— Звычайна... Сядзем зараз і паедзем, — напускаю я на сябе бестурботны тон і бачу, што маці не верыць мне, але працягваю ў тым жа тоне. — Усё, што трэба ў дарогу, я ўзяў. Пракоцімся, у цёткі пагасцюем. — А яна пільна сочыць за мной. — Ды не хвалюйся ты, нічога не здарылася. Проста праедзем, адпачнем. Два выхадныя наперадзе. Глынем паветра чыстага і вады гаючай... Стаміўся я нешта...

— Дзе ж табе — колькі год ужо без перадыху: ні водпуску, ні выхадных, вечарамі сядзіш крукам. Ды і днём у цябе не курорты... Паедзем! — рашуча кажа маці і адчыняе шафу, каб узяць святочнае. — Я, — кажа, — усёй работы не перараблю, а ты за ўвесь свет не заступішся. Паедзем!

— Дзе тут за ўвесь свет, сам трэці месяц адкапацца не магу, — вырываецца ў мяне само сабою.

— Такі нешта здарылася?!

— Нічога асаблівага, — спрабую я згладзіць прамашку. — Проста пацягнула на бацькаўшчыну... ад чаду, ад тлуму, ад мітусні, ад сяброў-прыяцеляў і непрыяцеляў таксама...

— І такія ёсць? — нібы між іншым пытаецца маці.

— А ў каго іх няма?..

— На бацькаўшчыну пацягнула? То добра. Калі пацягнула, то паедзем.

І мы паехалі. З самай раніцы надвор'е было пахмурнае. Над зямлёй паўзлі цяжкія шэрыя хмары, у хуткім часе пайшоў дробны халаднаваты дождж. Дарога была слізкая, і шафёр Саша трымаў на спідометры не больш як шэсцідзесят. Колы шуршэлі манатонна. Гэтак жа манатонна ківалі дворнікі, зганяючы ваду з ветравога шкла. Дажджлівую манатоннасць час ад часу разбуралі толькі нечаканыя, раптоўныя ўдары вады па днішчы машыны, калі яе колы траплялі ў лужыну на асфальце. На душы было моцна і брыдка. Душыла крыўда і незаслужаная абраза недаверам, насцярожанасцю і падазронасцю тых, каму ты верыў, як самому сабе. Крыўдна было не за сябе, а за тых, хто вольна ці не вольна парадаваў паклёпніка, удыхнуў у яго надзею... Гаварыць не хацелася. Маці таксама маўчала і ўвесь час прыглядалася да мяне. І я зноў пашкадаваў, што ляпнуў, не падумаўшы, пра свае непрыемнасці. Трэба было ўжо ці расказаць усё, ці маўчаць.

Каб трапіць на Маскоўскую шашу, сталіцу аб'язджаем па акружнай дарозе. І якраз у тым месцы, дзе яна выходзіць на асноўную магістраль, маўчанне парушае маці:

— Нехта хоча пад'ехаць.

Я надзяваю акулераў. Сапраўды, на праезджай паласе стаіць жанчына і даволі настойліва «галасуе» — такую не аб'едзеш. Тут адно з двух: ці спадарожніца акажацца праз меру настэрнай, ці зусім нявопытнай, а ехаць трэба, хоць трава не расці.

— Без акулераў не бачыш ужо? — пытае маці.

— Блізка бачу, удалачынь — не.

— Гэта горш, — нібы з пэўным падтэкстам, як мне здаецца, кажа маці. — А я ўдалачынь — за вярсту, а пад носам — як кацяня.

— Можка, падв'язем? — пытаецца Саша і, аб'ехаўшы жанчыну, спыняе машыну на абочыне.

Шафёр ведае маю звычайную падбіраць выпадковых пасажыраў. Мы разгаворымся, а ён звычайна маўчыць і ціхенька падкручвае радыёпрыёмнік, каб знайсці ціхую спакойную музыку. З задняга сядзення мне заўсёды бачна, што гаворку са спада-

рожнікам паслухаць любіць. А людзі трапляюцца надзвычай цікавыя — пра што толькі ні паслухаешся... Апошнім разам падвозілі старэнькую — у раён ехала на брыгадзіра скардзіца. І жыць бы, расказвае, можна, і ўсяго ёсць, і калгас багаты, дзеці вывучыліся, пажаніліся, унукаў дачакалася, тры зяці і кожнага хоць да вуха прыкладзі. Дык на табе, брыгадзір! Каб ты счарнеў. Каб ты выштраў. Не глядзіць ні лба, ні вока, ці перад ім стары, ці малы. Ну такі ўжо брыдкі, ну такі паскудны, што і сказаць няможна... Я слухаў моўчкі, мне хацелася пацуду увесць гэты цудоўны маналог да канца, а Саша перапыніў:

— А ў чым гэта выражаецца? — перапытаў ён.

Старэнькая не даслухала Сашавага пытання:

— Дзіцятухна маё, ужо так выражаецца, ужо так выражаецца, што аж зубы ржавеюць. У раён еду — няхай якога другога даюць.

Тым часам жанчына, якую мы крыху праскочылі, падыходзіць да машыны. Спачатку на сядзенне побач з Сашам плюхае яе доволі важкая сумка, а потым з'яўляецца і сама пасажырка. Па тым, як яна звычайна і эла-

на надойга замаўкае. Са шматразовых назіранняў за выпадковымі пасажырамі ведаю, калі хочаш пагаварыць з чалавекам, калі ён табе паспраўднаму цікавы, не спяшайся, зрабі паўзу, дай яму памаўчаць пэўны час, дай агледзецца, дай падумаць пра цябе, як ты зараз думаеш пра яго, не назалай, не лезь у вочы з пытаннямі, дай чалавеку супакоіцца, засяродзіцца, ацаніць тваю стрыманасць, небалбатлівасць, і ён сам пачне гаворку, але ўжо па сваёй асабістай волі і пра тое галоўнае, што яго хваліла ўчора, хвалюе сёння, хвалюе ў гэту самую хвіліну. І ён усё чыста табе раскажа, пра што маўчаць не можа.

— Начальнік, кажаце? — нечакана гаворыць жанчына, нібы і не было той даволі доўгай паўзы. — Лепш бы ён ніякім начальнікам не быў — ні вялікім, ні малым, і лепш бы пешкі хадзіў, ды здаровы быў, — і дакранаецца ражком чорнай у зорачкі кашаміравай хусткі да вачэй і мімаходзь да носа.

У лютэрка задняга агляду бачу твар жанчыны. Гэта стомлены, без пары старэйшы твар чалавека, на якім гады і нейкае гора пакінулі свой

— Не ведаю, як іншыя, а майму ж зносу не было. Яшчэ сонца не ўзідзе, яшчэ шофер спіць, а ён сам за руль і паўраёна да снедання аб'едзе. І дзе толькі ні пабудзе: і на сенакосе, і на жніве, і на фермах, і ў майстэрнях, і ў гаражах. А паснедаўшы, у райком ляціць. А там і пасяджэнні, і сходы, і людзі, і праверкі, і званкі зверху, і скаргі знізу. А ён з усімі ўправіцца, і ўсім парадак дасць, а іншым і пра чыханку, дзе без чаго. А то і самому дадуць — нічога! Апоўначы дамоў прыедзе — жонка і дзеці ўжо спяць, а я дачакаюся, палю яму вады прама з вядра і на галаву, і на шыю, і на плечы. Вымыецца, ручніком разатрэцца, чуб прычэша і за вачэру. А я сяджу і люблюся: увесць у бацьку — і ўсці можа і папрацаваць. А яго цяпер з чайнай лыжачкі, як немаўлятка, кашкай кормяць. — Жанчына змаўкае, каб супакоіцца. — Плямы на сонцы... Што яму тыя плямы былі. Ён бадай што і не ведаў пра тыя плямы. Ці яно там у плямах было, ці без іх, толькі радаваўся ён сонейку і пры ўсходзе, і пры захадзе. Вам жа ў горадзе дык яно ўсё роўна: ці дожджык, ці ясна, а нам на сяле без сонейка і дня не пражыць, хоць яно ў пляміны,

ратар справаздачу ні трымаў, і ад каго толькі ні адбіраўся, і ад каго толькі ні адбярэхаўся, і якіх толькі абразлівых пытанняў ні паслухаўся?! А як жа, усім цікава, усе ведаць хочудь. І ніхто на слова не верыць, а кожны сведак шукае. Паўраёна апыталі, а як апыталі — параз'ехаліся, Праходзіць тыдзень, а яму нічога. Праходзіць два, а ад правяральшчыкаў ні слуху, ні духу. Месяц канчаецца, а яго і не судзяць, і не мілююць. А тыя, што паклёл пісалі, плётку за плёткай пушчаюць: сакратара здымаюць, сакратара жонка кідае, сакратар запіў, сакратара зпятлі вынялі. А людзі за што купілі, за тое і прадаюць, а чаму і не пляткарыць — у многіх жа пыталіся і як ён у вас тут сакратар, і што ён у вас тут. Ады шкадуюць і здзіўляюцца ўсёй гэтай завірсе, а другія кажучы, што дыму без агню не бывае. А сыноў мой ночы не спіць, а днём ходзіць сам не свой, учарнеў увесць, вочы ўваліліся і ўсё нейкія таблеткі з жалезнай каробачкі дастае і пад язык кідае. А аднойчы, чую, жонцы жаліцца: кніжку, якую яго праслілі напісаць, друкаваць перадумалі, кіно пра раён, дзе і яго здымалі, таксама не пакажуць, артыкул з газеты назад вярнулі, у дэлегацыю за мяжу, куды ён меўся паехаць, некага іншага паслалі. Не ведаю, што ў той дзень на сонцы было, а ў мяне ў вачу ад усяго гэтага пацямнела. Што ж гэта, сыночак, пытаюся, робіцца? Што ж ты маўчыш? Чаго ж ты чакаеш? А ён мне: нічога, мама, разбіруцца і ўсё стане на сваё месца. Як жа яно, крычу, стане, калі цябе на ўсю ваколіцу абняславілі. Ты ж тут не сам па сабе! Ты ж тут усяму раёну галава, а ў цябе вароты дзёгцем выпаканы! Вароты, кажа, бог з ім, а я чысты, і ты гэта ведаеш. Я то ведаю, а як даведаюцца тыя, з кім табе працаваць заўтра? Хто ж цябе ад броду адціраць будзе? Дзе ж твае сябры-таварышы? Чаму ж яны так сарамліва муляюцца? Ці паверылі, можа?! Тады якія яны табе сябры? Якія памочнікі? У вас жа ва ўсіх партыйныя білеты...

Ён маўчыць, а я выступаю. А потым я сціхла, а ён кажа, што такая, маўляў, прырода ананімі — яна, як сажа, не спаліць, але абпэкае, і тут ужо нічога напавіць нельга. Данос цяпер не называюць даносам. Яго з павагай імянуюць пісьмом без подпісу, альбо сігналам знізу. Добрыячліўцы сігналяць тайна пра недахопы... Я на яго гляджу, вачыма лыпаю — не то сваты, не то блажэнны, а потым кажу: ёлуп ты, мой сыночак, хоць і сакратар. І калі вы самі сябе ад паклёпу і гнусоты абараніць не можаце, тады хто вас абароніць?!

Вёрст дзесяць едзем моўчкі. Маці хоча нешта спытаць у жанчыны, але тая апырэдквае яе:

— Адна жывеш ці з дзедом?
— І трыццаці васьмі гадкоў не было майму дзеду, як баба ўдавою засталася, — кажа маці і глядзіць у акно машыны. — Не праехалі мы сёння? — пытаецца ў Сашы.

— Праз два кіламетры, — адказвае шафёр.

Жанчына не разумее ні пытання маці, ні адказу Сашы і вяртаецца да свайго:

— На фронце загінуў ці ў партызанах?

— Зараз пакажу, дзе, — гаворыць маці, а жанчына здзіўлена глядзіць на яе.

Саша з'язджае на абочыну і спыняе машыну. Усе выходзім, выходзіць і жанчына. Можа, яна здагадаецца, у чым справа, бо моўчкі разам з намі глядзіць на малады яшчэ лес, што сцяной падступіў аж да самай шашы.

— У сорок першым лес быў стары... А за лесам — лагер. Людзі за дротам... і ахраннікі з сабакамі. Там яго і спалілі жывым разам з другімі... Вочы ў маці сухія — усё, што мелі, выплакалі. Яшчэ некалькі мінут стаялі, потым едзем далей.

— А мой перад вайной смертухну прыняў, — кажа жанчына. — Накляпаў на яго адзін вылюдак, як на ворага народа. Узлялі. Праўда, не данытвалі і не судзілі. Толькі ад старшынства адлучылі. А ён той калгас сваімі рукамі ствараў. Ад крыўды і абразы недаверам, як тое дрэва без вады, зачах і згінуў ад чахоткі скарачэннай. А той, што напісаў на яго, як толькі немцы прыйшлі, у паліццю пайшоў. Колькі людзей перастраляў-перарэзаў вылюдак. А мне прызнаўся, што па яго даносу паклёпніцкаму бацьку нашага бралі. Тады я вазьмі ды і скажы: вось які ты, выходзіць, праўдалюба быў і абаронца Савецкай

(Працяг на стар. 10)

Алесь ПЕТРАШКЕВІЧ

АПАВЯДАННЕ

І Н Ф А Р Ж Т

стычна закрывае машыну, раблю вывад, што ў легкавых аўтамабілях жанчына ездзіць часта — тыя, хто рэдка, не адразу знаходзяць ручку і вельмі моцна стукаюць дзверцамі.

— Во дзякую, — гаворыць яна Сашу і паварочваецца да маці і мяне. — Дык я тут у цябе не адна? Добрага вам здароўечка! Гэта ж яшчэ паўгадзіны і сухой ніткі не засталася б. Маладзейшая была, не прастуджвалася, а цяпер дык ужо трохі і баюся. — І паварочваецца да Сашы. — Далёка едзем?

— Кіламетраў дзвесце праедзем, а што?

— Калі дзвесце, тады я табе скажу, дзе спыніцца, а грошы вазьмі адразу. Здачы не трэба, я тут ужо цану ведаю. — І падае Сашу даўно падрыхтаваны рубель.

— А я за так ваю, — кажа Саша, не паварочваючы галавы.

— І правільна робіш, — згаджаецца жанчына і адразу хавае грошы ў кішэню. Гэтымі рублёўкамі не нажывешся, а паважаць сябе перастанеш.

— І зноў да нас. — У майго сына таксама шафёр яго гадоў, пасля арміі. Каб ён табе з каго капейчанку ўзяў! А ездзіць жа часта і ў вобласць і ў Мінск. І заробак у яго не такі ўжо, каб сказаць, а не бярэ. У мяне, кажа, прышчыл такі. Ну і сына, вядома, саромеецца. А сын у мяне на гэта строі.

— Відаць, сын начальнік не малы, калі на машыне ў Мінск ездзіць? — перапынае маці жанчыну, якая, як мне здаецца, ёй нечым падабаецца.

— Як у вобласці ці ў Мінску, то вядома, і за яго большыя ёсць, — нібы абьякава кажа жанчына і тут жа без гонару дадае, — а ў сябе ў раёне дык ён першы. — А каб апырэдзіць роспыты і застацца сціплай, пытаецца: — А вы на сваёй едзеце ці казенная?

— От прагаласавалі, як і вы, а добры чалавек падабраў, — жартуе маці, але жанчына, здаецца, прымае гэта ўсур'ёз.

— А мне сын кажа: не смей на папутных, ідзі на аўтастанцыю. І наогул, кажа, цябе маглі і на райкомаўскай падвезці. Як гэта я, кажу, у сёнакос на райкомаўскай машыне на сталіцы гоісаць буду. А ён мне: і то праўда, толькі ты, просіць, едзь, як людзі. Добра, кажу, паеду, а сама на скрыжаванне дарогі і руку ўгору. Буду я там таўчыся на той станцыі.

Першае знаёмства, першая хвіліна ўзбуджанасці праходзіць, і жанчы-

выразны і жорсткі адбітак. Улоўліваю нейкае падабенства паміж гэтай жанчынай і сваёй маці. А можа, гэта толькі здаецца. Можа, гэта ўзрост пакідае на тварах людзей нейкія агульныя няўлоўныя рысы... На лбе жанчыны і каля роту заляглі глыбокія маршчыны, — з-пад хусткі выбілася пасмачка амаль белых валасоў. Нават у брывах пранідаецца сівізна. Толькі веці жанчыны чорныя і доўгія, як у маладой, як падфарбаваныя, а за імі блакітныя, але не вельмі ясныя вочы. Падумалася, што, можа, гэта самая няяснасць не ад гора і старасці, а ад раптоўнай слызы. А высахне слюза, і праяснеюць, прасвятлеюць вочы пад па-дзявочы чорнымі і доўгімі павейкамі... А жанчына, не чакаючы роспытаў, без аніякай прынуці і нават не з мэтай паскардзіцца, а толькі з тае прычыны, каб пры некім выгаварыцца, пачынае расказваць, звяртаючыся ў асноўным да маці, а на мяне толькі зрэдку пазіраючы то праз тое самае лютэрка агляду, а то і непасрэдна.

— У інфаркце мой сыноў ляжыць. Пакуль кратаць нельга было, у раённай быў, а цяпер у сталіцу забралі... Раней такой хваробы і не ведалі, а цяпер то той, то другі і ўсё больш з начальства. Зайшла ў палату, а іх там трое, і не сказаць каб старыя. Майму сорок пяць, а тым двум, можа, і па сорок не будзе. І ўсім забаронена, каб божа барані, ні ўстаў, ні сеў, ні па палатце прайшоў. Ім бы з касою ў такім узросте, з тапаром, а яны, як дзеці малыя, у дзяўчынкі з лыжачкі сёрбаюць і лежачы брыюцца. Праўда, над сабой смяюцца... паціху, бо гучна забараняюць. Я дзяўчынцы, што пры іх сядзіць, кажу: дзіцятухна, дай ты ім пасмяяцца — гэта будзе дзей за ўсе вашы лекі, а яна мне: няхай, маўляў, смяюцца паціху, бо калі гучна, можа ў сэрцы зноў якая жылка перавацца. Ад чаго, пытаюся, гэта непасць на людзей бывае. Толькі і чуеш: інфаркт, інфаркт... А яна мне будзе гаварыць, што нібыта ад плямаў на сонцы тыя жылкі ў сэрцы рвуцца. Нібы, як сонца чыстае, тады і начальству лягчы, а як толькі на ім плямы, тады іх і валіць з ног. Толькі я так сабе думаю, не ад тых плямін, што на сонцы, іх пад корань сячэ, а ад тых, што на людскім сумленні, долу гне. Колькі ж яшчэ ходзіць вылюдак па зямлі нашай з чорнымі душамі і з сумленнем у плямінках?!

Маўчыць доўга, а потым нібы і не было той паўзы:

хоць рабое, хоць за хмаркай, хоць за тучкай. Бо ўсё жыццё ў кругаверці: то сеем, то паліваем, то жнём, то косім. А раён, — гэта ж вам як раней тры былі, — і не ўсё іншы раз дагледзіць, і не ўсюды сам дапне, а то іншы раз і памочнікі зблытаць. Кожнаму ж перад начальствам у лепшым выглядзе быць хочацца, а розуму і сумлення бог не ўсім пароўну даў. Бывае, што і забуксуе недзе: то запчастак не хапае, то ўгнаенні са станцыі не вывезуць, то ў нейкага разявакі кармоў да вясны не хоціць, то нешта недзе перасушыць, то нешта недзе згнояць. У сваёй гаспадарцы, бывала, і то іншы раз не ўсё ўгледзіць, а то цілы раён! Але як бы яно сабе не было, а ўгору ішоў і раён наш і сыноў мой, ад таго і людзі да яго цягнуліся. Што богу грашыць, любілі яго людзі. Можа, хто і пабойваўся з разявак, а іншыя любілі. І намалоты ў нас, як у людзей, і акоты, і ацёлы, і будаўніцтва — дай бог кожнаму. За пяць гадоў адзін ордэн раёну, а другі — яму. Іншых, і хто ў начальстве, і хто ў перадавіках, таксама не абышлі, а яму, як першаму, найлепшы. А з леташняга ўжо пагаворваць пачалі, што і гераю даць могуць. Жыві, здавалася, працуй, і за сябе, і за людзей радуйся, а ён зараз праз нейкую гніду, праз фашыста нейкага вымушаны з чайнай лыжачкі есці і лежачы машынкай брыцца. А ён жа тую электрычную пстрыналку цяпець не мог. Толькі і змоўчуў, што жонка яе ў падарунак купіла, а мне кажа: сапраўдны мужчына не можа касілкай брыцца. На мой век, кажа, бацькавай брытвы хоціць. Дык пры чым жа тут тыя плямы? Навошта ж на сонейка наракаць? Не ад іх ён злёг. Уклалі яго ў белае белле ўсё тыя ж пісакі нявідзімыя, каб па іх вошы пісалі, ці грэх, ці не. І чаго толькі на яго ні ўвалілі, і якім толькі брудам не аблілі, і якім толькі дзёгцем не абмазалі. І круты ён, і жорсткі, і помслівы, і заносісты, і фанабэрысты, і да чужых жонкаў ласы, і з падначаленымі грубы, і з начальнікамі ліслівы, і слову свайму не гаспадар. І яшчэ такое, што ні самай слухаць, ні людзям расказаць. І куды яны увесць гэты бруд толькі не разаслалі?! А як разаслалі, карусель і закруцілася. А як жа — сігналы знізу, трэба правяраць, ратаваць трэба Савецкую ўладу ад яе заклатага ворага. І пайшоў правяральшчыкі ксяскамі, і паехалі камісіі адна вышэй за другую. І перад кім толькі мой сак-

У АРТЫКУЛЕ «Асно ва творчасці» рэжысёр Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР С. Штэйна выказаў некалькі слушных думак наконт праблем выхавання сучаснага спевака-акцёра. Пэўны час С. Штэйна быў рэжысёрам-выкладчыкам у Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, і трое з курса, які ён веў, — В. Цішына, В. Скоробагатаў, Г. Чэпікаў — сталі вядомымі опернымі салістамі. І, наогул, сталі практык тэатра, ён з асаблівай зацікаўленасцю ставіцца да маладых артыстаў (хіба не

«Аснова творчасці» — пад такой назвай былі змешчаны ў «ЛІМЕ» развагі опернага рэжысёра народнага артыста БССР С. Штэйна (гл. нумар за 31 настрычніна). Праблемы, занранутыя ў гэтай публікацыі, зацікавілі загадчыка кафедры спеваў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі дацэнта Л. Івашкоў. Сёння ён працягвае размову пра выхаванне спевака-акцёра.

нім хача б А. Абразцову, Я. Несцярэнку, У. Атлантава. Яшчэ я сцвярджаю і ўпэўнены, што са мной пагодзяцца ўсе — і рэжысёры, і дырыжоры, і выкладчыкі кансерваторыі: сапраўдным оперным артыстам стаць намнога цяжэй, чым лаўрэатам усеагульнага ці міжна-

былых навучэнцаў БДК спяваюць на беларускай опернай сцэне.

Есць і другая лінія сувязі тэатра і кансерваторыі. Цяпер на кафедры спеваў працуюць у асноўным былыя артысты ДАВТа БССР: народная артыстка СССР Т. Ніжнікава, народныя артысты БССР Л. Галушкіна, Л. Бражнік, А. Генералаў і маладыя салісты тэатра — заслужаныя артысты БССР Л. Колас, В. Скоробагатаў і лаўрэат міжнародных конкурсаў М. Гулегіна. Тут і зусім непасрэдная сувязь перадачы свайго сцэнічнага вопыту старэйшымі, тут і назапашванне вопыту ў педагагічнай працы маладзейшымі, што ў будучым павінна даць добрыя вынікі ў выхаванні спевакоў-акцёраў. Урэшце, калі прадоўжыць нашу зыходную думку, — і педагогам можна стаць, толькі працуючы ім. Наогул жа, добрым спецыялістам у любой галіне можна стаць толькі дзякуючы практыцы.

Яшчэ адна форма сувязі тэатра і кансерваторыі — оперная студыя. Кіраўнікі опернай студыі, рэжысёры і дырыжоры тут заўсёды былі і будуць з колішніх ці цяперашніх практыкаў тэатра. Оперная студыя для студэнтаў — «малы оперны тэатр». Ужо тут, у «малым тэатры», нараджаецца артыст-пачатковец. Безумоўна, оперная студыя мае вельмі шчыльную сродкі, магчымасці (параўнаў са сцэнай, касцюмамі, фінансамі сапраўднага тэатра). Але галоўнае ўсё ж тое, што ёсць аркестр, хор і магчымасць выступаць у сапраўдных оперных спектаклях. Ужо «шмат» радоду ў спектаклях опернай студыі ў розны час выступалі і выступаюць салісты ДАВТа: І. Сарокін, Н. Казлова, М. Майсенка, В. Скоробагатаў, У. Экнадзіёсаў, Н. Руднева і іншыя.

Тым не менш, усё гэта не дае падставу нам лічыць сувязі паміж тэатрам і кансерваторыяй дастатковымі. Думаю, тэатр павінен адыграваць больш значную ролю ў станаўленні і «давядзенні» выпускнікоў кансерваторыі да вяршынь опернага майстэрства. Нельга чакаць толькі ад кансерваторыі «закончаных» артыстаў. На вядучыя ролі адразу былы студэнт у тэатр прысці не можа. Зараз не можа. Таму што акцёр нараджаецца ў тэатры, а тэатр пакуль яшчэ знаходзіцца «далекавата» ад кансерваторыі.

У «Асноўных напрамках перабудовы вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі ў краіне» гаворыцца аб тым, што ў якасці першачарговай задачы аб'ектыўна вылучаецца ўсеагульнае навучанне спецыялістаў пасля ВНУ. Дзяржава бярэ на сябе абавязак забяспечваць усім грамадзянам спрыяльныя ўмовы для павышэння кваліфікацыі. Адною з новых і, думаецца, вельмі дзейных, адпаведных перабудове і паскарэнню на сучасным этапе форм збліжэння тэатра і кансерваторыі з'яўляецца арганізацыя стажорскай групы пры ДАВТе БССР. Для адных яна будзе прадаўжэннем адукацыі і павышэннем кваліфікацыі (маю на ўвазе выпускнікоў БДК), для другіх (студэнтаў старэйшых курсаў БДК) — новай і самай плённай сцэнай най да станаўлення опернага артыста.

Як вядома, аддзяленне спеваў БДК заканчваюць не толькі будучыя оперныя артысты. Выхаванне ж артыстаў тэатра музычнай камедыі, салістаў філармоніі ці харавых калектываў мае сваю спецыфіку. Таму адкрыццё стажорскіх груп, пошукі іншых форм удасканалення выхавання ўсіх вакалістаў — выпускнікоў кансерваторыі, — справа хоць і складаная, ды неабходная і неадкладная. Тут трэба яшчэ сказаць, што само стварэнне стажорскіх груп мала што даць, калі да такой адказнай справы аднесціся фармальна. Неабходна, каб гэтымі стажорскімі групамі кіравалі сапраўды зацікаўленыя людзі, каб стажорскія групы цалкам адпавядалі іх прызначэнню — павышэнню кваліфікацыі, станаўленню будучых артыстаў.

Практычныя крокі на шляху перабудовы тэатральнай і канцэртнай справы ўжо робяцца. У кансерваторыі прайшло праслухоўванне студэнтаў IV—V курсаў зацікаўленымі асобамі: кіраўнікамі тэатраў, канцэртных арганізацый і харавых калектываў — з мэтай вызначэння месца для праходжання вытворчай практыкі і павышэння кваліфікацыі студэнтаў аддзялення спеваў. На жаль, нягледзячы на неаднаразовыя запрашэнні і папярэдняю дамоўленасць, не прыехалі прадстаўнікі Гомельскай і Брэсцкай абласных філармоній.

З упэўненасцю скажу, што толькі нашы супольныя намаганні могуць прывесці да паскарэння і паляпшэння ўсяго творчага працэсу ў выхаванні будучых артыстаў.

Леанід ІВАШКОЎ,
загадчык кафедры спеваў
БДК, дацэнт

«РАНЕЙ ДУМАЎ, ШТО У ОПЕРЫ СУМНА...»

Усё, што адбывалася ў школьнай актавай зале, было незвычайна. Дзеці, вучні 1—2 класаў, з хваляваннем сачылі... за пагоняй. Уявіць толькі: Сіньёр Памідор намагаўся злавіць Чыпаліна, якому памагаць Граф Вішанька і Радасячка. Колькі знаходлівасці, фантазіі праяўляў герой казкі Д. Радары і балета К. Хачатурана Чыпаліна! Ён то быццам «павісаў» у паветраным падскоку, то знянашку прысядаў, хаваючыся ад пагоні, і, вядома, — перамагаў! Добрая, мудрая, сучасная казка — балет «Чыпаліна»...

З ёю завітаў у адну з мінскіх школ Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР. Тая першая сустрэча называлася «У свеце казак».

Тэатр у школе. Пачынанне цікавае, патрэбнае, мэта яго — навучыць дзяцей слухаць оперу, пазнаёміць з балетам, далучыць да багацця і характэра мастацтва. Дарэчы сказаць, наш тэатр оперы і балета прастаянна праяўляе клопат пра гледачоў, шукае розныя шляхі прапаганды музыкі. Успомніць хоць бы тлумачальнае слова музыказнаўцы перад спектаклем, і гутаркі ля раяля ў антрактах (дарэчы, гэтую форму работы хацелася б вярнуць), і абанементажныя спектаклі для пэўных слухачскіх аўдыторый, і пастаноўкі камерных спектакляў, і выязныя канцэрты-спектаклі. Тэатр клопаціцца і пра юнага гледача, пра будучых прыхільнікаў оперы і балета. На жаль, сённяшні рэпертуар для дзяцей далёкі ад надзённых задач і патрабаванняў часу. Спектаклі-казкі стараюць, штосьці страчваецца, новых пастановак мала.

А ТЭАТР ПАКУЛЬ «ДАЛЕКАВАТА»

доказ гэтага — пастаноўкі С. Штэйна ў Клубе сяброў оперы?) і, мабыць, як ніхто іншы ведае праблемы, звязаныя з выхаваннем спевака-акцёра.

Я, выкладчык кансерваторыі, які займаецца выхаваннем спевакоў, менавіта іх вакальнай адукацыяй, цалкам згодны з думкай С. Штэйна: акцёр нараджаецца ў тэатры. Ён піша: «Гэтым я зусім не хачу сказаць, што навучальныя ўстановы не патрэбны або што яны дрэнна рыхтуюць кадры будучых спевакоў-акцёраў... Але тэатр дае тое, што не можа даць ні адна кансерваторыя. Тэатр ёсць жывая — творчая і грамадзянская — практыка ва ўсім яе аб'ёме, складанасці». Тут ужо я як загадчык кафедры спеваў БДК мушу падзякаваць рэжысёру за глыбокае разуменне нашых праблем, нашых адвечных спрэчак з вышэйшай арганізацыяй і іх прадстаўнікамі, якія мяркуюць інакш і патрабуюць толькі ад адной кансерваторыі ўжо гатовай «прадукцыі» — сфарміраваных спевакоў-акцёраў. Нашы ж довады, што кансерваторыя толькі вызначае шлях, па якім у будучым павінен ісці і расці артыст, што мы толькі ў асноўным фарміруем вакальныя і артыстычныя якасці нашых выпускнікоў, што мы проста не паспяваем зрабіць усяго за кароткі час навучання (інструменталісты, напрыклад, займаюцца 13—16 гадоў, а вакалісты 7—9), — успрымаюцца як апраўданне нашай амаль што... бездапаможнасці.

Як вядома, лаўрэатамі ўсеагульнага і міжнародных конкурсаў у студэнцкія гады вакалісты амаль не становяцца — інструменталісты часцей. Успом-

роднага конкурсу. І прыкладам можа быць лёс і тых артыстаў, якіх я ўжо называў, і колішніх салістаў беларускай оперы С. Данілюк, В. Кучынскага, А. Рудкоўскага. Зрэшты, прыкладаў тут можна было б прыводзіць шмат. Я проста падкрэсліваю думку, што толькі непасрэдна ў тэатры, у працы здзяйсняецца станаўленне і сталенне спевака-акцёра.

Вельмі вобразна «азначае» С. Штэйна: «Навучальныя ўстановы і тэатр — не розныя «пабудовы», адарваныя адна ад адной, а два крылы будучай птушкі». Пра выкладчыкаў БДК магу сказаць, што мы гэтага ніколі не забывалі. Не сакрэт, што найвышэйшым дасягненнем для любога выкладчыка кансерваторыі лічыцца выхаванне саліста опернага тэатра. І БДК заўсёды імкнулася наладзіць як мага цыснейшы сувязь з Дзяржаўным тэатрам оперы і балета БССР. Ды калі С. Штэйна заклікае «знайсці спосаб ажыццяўлення (хоць бы частковы для пачатку) практычнай сувязі Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі і Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР...», гэта ўспрымаецца так, што быццам няма яшчэ паміж імі належнай сувязі, што існуе нейкі «намёк на канфліктнасць». Але тут трэба адзначыць, што наогул сувязі паміж БДК і ДАВТам БССР, безумоўна, ёсць. Ды і як ім не быць: лепшыя выпускнікі аддзялення спеваў сталі салістамі тэатра, 26 з іх адзначаны ганаровымі званнямі. Тут можна ўспомніць імёны народнага артыста СССР М. Ворвулева, народных артыстаў БССР М. Зюванова, Т. Шымко, І. Шыкуновай, В. Глушакова, Я. Пятрова і многіх іншых. І сёння 28

ІНФАРКТ

(Працяг. Пачатак на стар. 8—9)

улады ад яе ворагаў народа. А як табе розніца, кажа, я твайго бальшавічка ўсё роўна цяпер бы павесіў. Есць розніца, адказваю. А ён мне: калі ёсць, то я і цябе магу на шворку падцягнуць.

— Дык, можа, ён і на сына вашага... — пытае маці.

— Не, на сына не гэты, на сына іншы нейкі, — адказвае жанчына і вяртаецца да сына. — Месяцы праз два, а можа, і пазней, пазванілі яму ці то з вобласці, ці то нават з Мінска і паведамлілі, што факты не пацвердзіліся, што ўсе даносы закрыты, павіншавалі з паспехамі і пажадалі новых, яшчэ большых. У гэты дзень сын прыйшоў дамоў раней, чым звычайна. Быў стомлены, але ўсё свядзіўся. На ўсе мае распыты адказаў толькі двума словамі: парадак, мама. І яшчэ дадаў, што ёсць праўда на свеце! Жыве, маўляў, старэнькая! Мыйся доўга, старанна, з мылам, аднаго вядра не хопіла, дык я другі раз

зачэрпнула. Лі на галаву, кажа, аступіць трэба галаву, а то закіпець можа... Не дзіва што...

Я пайшла рыхтаваць вячэру, а ён выцёрся і пайшоў у свой пакой. — Жанчына доўга маўчыць, а потым зусім спакойна кажа. — Прыходжу, а ён у крэсле... нежывенькі. — І зноў маўчыць. — Пасля ўжо доктар сказаў, што яму нельга было расслабіцца раптоўна. То як струна быў, а тут раптам... Памалу нібыта трэба было да жыцця вяртацца, без гэтых... і слова нейкае вучонае сказаў. Я не зразумела, без чаго — пытаюся. Без залішняй радасці, тлумачыць, трэба было. Радасцю ваш сын, маўляў, не быў распэставаны, але і ад подласці муніцету не меў. Ён мне доўга тлумачыў пра той муніцет, толькі я не вельмі зразумела і вам дакладна сказаць не магу, што гэта такое. Папроста яно так, відаць, бывае: калі ў чалавека скура тонкая і далікатная нават на ўкус камара ці мухі, то ў такога муніцету няма, а калі як бу-

бен, тады ад яе ўсё адскаквае. І таму розніцы паміж муніцетам гэтым і бубнам амаль ніякай.

Я ўсміхаюся, жанчына заўважае гэта і звяртаецца да маці:

— А ён усміхаецца! Хто не біты, таму смешна...

Я стараюся паправіць сваю бестактоўнасць і кажу жартам:

— Не крыўдуйце, гэта я падумаў. дзе б такую скуру дастаць, каб як на бубне... пакуль свая аддубіцца.

— Выходзіць, і ў цябе з муніцетам не жырня? — прымае жанчына мой тон размовы.

— Не тое слова — не жырня. Бадай што, зусім худа.

— Тады бяда. Тады сцеражыся. А то ўкладуць, як піць даць.

...У хуткім часе мы развіталіся са спадарожніцай і спаткаліся з маімі дзядзькам і цёткаю. Ні той, ні другая не здзівіліся нашаму прыезду, бо мы заўсёды з'яўляліся да іх нечакана. Пасля першых слоў прывітання і радасці сустрэчы цётка нешта кінула дзядзьку і ён тут жа знік, па-мойму, у краму, а сама стала ўвіхацца каля халадзільніка і шафы з посудам.

Каб не замінаць гаспадыні, я выйшаў у сэнцы, узлёў вядро і накіраваўся да матчынай крыніцы. Ліпенскі луг дыхнуў такім густым водарам разнатраўя, што закружылася галава.

Прашурхляя пасля дажджу трава густой шчоткай з абодвух бакоў падступала да вузкай сцяжынкы. Толькі высокія рамонткі і блакітныя званочкі на тонкіх сцяблінках схлябляліся над сцяжынкай нібы ў прывітальным паклоне. Баючыся наступіць на краскі, я адводзіў іх рукою, але іх траплялася ўсё больш і больш, а сцяжынка становілася ўсё вузейшай і вузейшай, пакуль зусім не зугубілася ў траве. Да крыніцы было яшчэ паўдарогі, і мяне здзівіла тое, што па сцэжцы даўно ніхто не хадзіў... А можа, недзе побач пратапталі новую і карацейшую?..

Трапіўшы ў рамонткавае мора, я забыўся пра сцэжку і крыніцу, і пачаў зрываць кветкі для букета. Браў толькі самыя высокія і прыгожыя. Адраду ж наляцеў цэлы рой успамінаў. Можа, з тае прычыны, што перад вачыма і далёка наўкола былі толькі рамонткі, якія сумленна ці несумленна ва ўсе часы адказваюць кожнаму з нас на адвечнае пытанне, успаміны даўнія і дарагія ахінулі душу, разбудзілі пачуцці, пра якія гавораць альбо з кветкамі, альбо з самім сабою. Глянуў на луг. Ён быў квяцісты і шырокі, як і трыццаць, і сорак, і сто гадоў таму. На сваіх месцах стаялі дрэвы і хаты, перад імі ці за імі ляжалі агароды. Здалося, што ніколі

Так рэагуе зала.

Фота В. ДРАЧОВА

Стварэнне дзіцячага спектакля — працэс ёмісты, цяжкі, адказны. Тут, як нідзе, усё мае быць падпарадкавана праўдзівасці — сцэнічнай, акцёрскай, музычнай. Дзеці павінны паверыць у герояў спектакля і палюбіць іх, іначай яны проста губляюць цікавасць да таго, што адбываецца. У рэпертуары нашага тэатра ёсць опера балгарскага кампазітара А. Владзігерава «Воўк і сям'я казлянят» (рэжысёр М. Ізворска-Елізар'ева). Спектакль сэркі, вобразны, сучасны, ён заўсёды заваёўвае прызнанне ў дзятвы. З якой увагай сочаць дзеці за хуткаплыннымі падзеямі! Якія зразумелыя для іх і сцэна ранішняй гімнастыкі, калі казляняты не толькі старанна выконваюць практыкаванні, але спрабуюць і падураць; і ўрок спеваў, які праводзіць настаўнік Салавей; і вясельня, але папучальныя заняткі музыкой, калі Воўк намагаецца навучыцца спяваць... Гарачыя апладысменты дзяцей — узнагарода за оперны спектакль.

У праграме сустрэчы з тэатрам — і класіка. Дзеці знамяцца з дачкой Вясны і Мароза Снягуркай, з пастухом Лелём, з героямі балетаў «Лебядзінае возера», «Спячая красуня», «Шчаўкунчык». Сустрэчаканцэрт заканчваецца сцэнай з оперы «Чараўнік Смарагдавага горада», і раптам здаецца: вось зараз дзеці ў зале заспяваюць чужою паходню песню і разам з гераямі — дзяўчынкай Элі і яе сябрамі пакіраюць у дарогу да чараўніка...

Што ж гавораць пасля такой сустрэчы слухачы, дарослыя і дзеці? На пытанне вядучай, ці спадабаліся казачныя героі опер і балетаў, зала аднагалосна адказвае: «Так!» Дзеці доўга не разыходзяцца, задаюць пытанні, запрашаюць прыехаць яшчэ і яшчэ. А адзін з першакласнікаў, пераадолелішы збынтэжанаць, кажа: «Я

думаў раней, што опера — гэта сумна, а цяпер ведаю — гэта цікава. Я абавязкова прыйду ў тэатр».

Выкладчыца музыкі СШ №170 А. Ткачэнка гаворыць:

— Школа ў нас асабліва, з матэматычным ухілам. Дзеці — разумныя, дапытлівыя, знаходлівыя, лёгка авалодваюць дэкладнымі навукамі. Але мы хочам, каб яны спазнавалі прыгажосць, вучыліся разумець музыку. У школе ўведзены заняткі рытмікай, ёсць дзіцячы хор і хор настаўнікаў. Сустрэчы з операй для нашых дзяцей вельмі важныя.

— Мы з дзецьмі вельмі уважліва слухалі канцэрт, засталіся задаволеныя, — гэта словы педагога СШ №146 А. Данілінай. — Гэта быў не проста канцэрт, а канцэрт адкрыццяў, бо для большасці дзяцей сустрэча з операй і балетам была першай у жыцці.

Педагог харэаграфічнага вучылішча В. Іванову заўважае:

— Я пільна сачыў за рэакцыяй залы: дзеці не адводзяць вачэй ад сцэны, хвалююцца, перажываюць за любімых герояў. У дзедках абуджаецца актыўнасць — гэта добра! Ім вельмі памагае слова музыкантаў, расказ пра оперу і балет, тлумачэнні перад кожнай сцэнай. І потым — тэатр прыйшоў у школу, у іх родны дом! Тут усё робіцца бліжэйшым, больш зразумелым. Шкада толькі, што сцэны школьных залаў мала прыстасаваны да такіх спектакляў: мала святла, часам няма гэтых згодна. Трэба падумаць пра гэта.

Падумаць трэба не толькі пра гэта. Кожнае сур'ёзнае пачынанне вымагае ўдумлівасці, кампетэнтнай падтрымкі. Тут арганізатары сустрэч павінны ўсё прадумаць да дробязей, дакладна пабудавать праграму, каб кожны нумар быў для школьнікаў новай прыступкай у неабсяжны свет музыкі. Важна, каб у дзяцей з'явілася не проста зацікаўленасць, а жаданне прыйсці ў тэатр.

І. ЗУБРЫЧ

і нікуды я адсюль не адлучаўся. І нічога таго, праз што ўжо давалося прайсці, не было.

«Мой родны кут»... Успомніўшы Коласаву травой заросшую крынічку, я рушыў да сваёй, да мамінай. Пайшоў без сцяжкі на траве ў пояс. Падышоўшы да пагорка, глянуў уніз і аслупянеў: на тым месцы, дзе спадку веку была крынічка з ручайкаю, што сцякала ў рачулку, расла высокая сакікавітая асака. Ступіў крок, каб аглядзецца — можа, заблудзіўся, можа, не на той пагорак выйшаў?! Пад нагамі зашуршэў пясок, і сухія камякі яго пакаціліся ўніз. Зрэзаныя некалі фашыстамі пад стрэльбішча пагорак многа гадоў спаўзаў і асыпаўся, пакуль зусім не засыпаў крыніцу.

Зашчымела сэрца, перахапіла горула, ногі не хацелі пераступаць. Відаць, прасядзеў я доўга. Як падышла маці, не пачуў. Яна села побач, доўга моўчкі глядзела на тое месца, дзе некалі была крыніца — крыніца яе долі, яе шчасця і яе гора.

— А я да яе, як да вечнай ехаў, — прызнаюся маці і не пазнаю свайго голасу — ён быў нейкі чужы і хрыплы.

— Я ведаю, — ціха кажа маці.

— Што ты можаш ведаць, калі я табе яшчэ нічога не сказаў?! — Я ўсё роўна ведаю.

— Тады пойдзем памянём нябож-

чыцу крыніцу і з'едзем адсюль сёння ж, каб ужо ніколі нашай нагі тут не было, — амаль крычу я, паднімаючыся з зямлі.

— Нам некуды больш ехаць, сыноч, — спакойна перапыняе мяне маці. — А крыніцу адкапаем. Ключы жы-вучыя.

...Я загадаў на жывучасць крыніцы. Калі яна акажацца жывою, то ёсць справядлівасць на гэтым свеце, ёсць праўда. А калі не...

Работы хапіла да самага вечара. Выбраўшы гліну і пясок, што на-паўзлі з касару, адразу ж знайшлі стары зруб. З былой крыніцы дыхнула гнілою сажалкай. І было ад чаго. З закіслай жыжы мы з дзядзькам выцягнулі цэлафанавы мех з-пад мінеральных угнаенняў, стары валёнак і фуфайку, саржавелае ядро і банкі з-пад кансерваў, кола ад матацыкла, некалькі бутэлек з-пад «чарніла» і іншыя атрыбуты эпохі жалеза і хіміі.

Маці сядзела на пагорку і моўчкі глядзела на тое, як мы арудуюм то лапатаю, то віламі, то вядром. Пасля кожнага новага «экспаната», які мы выцягвалі з крыніцы, дзядзька ціха, каб не чула маці, мацокаўся. Я не вытрымаў і, пलोхнуўшы кола ад матацыкла ў гразь, якую мы выграблі з крыніцы, спытаў у дзядзькі:

— Як жа гэта людзі азварэць маг-

Могчы народ, які мае такога паэта, што кожным сваім словам усё сваё жыццё быў разам з ім, што так глыбока выказаў яго думкі, яго надзеі і спадзяванні. Але моцны і паэт, які мае такі народ, што шануе кожнае яго слова, што яго, Паэта, вылучыў з сябе і ўзняў на належную вышыню — глядзіце, які ён вялікі!

Здаецца, Тарас Шаўчэнка не мог нарадзіцца нідзе, апроча як на Украіне. Але, нарадзіўшыся на сваёй роднай Украіне, стаўшы выказнікам заветных жаданняў свайго народа, стаўшы яго голасам, ён стаў бліжнім і родным, стаў сваім усім народам Савецкага Саюза, усім народам зямлі. Ён стаў і нашым, беларускім, таксама. Ужо нельга ўявіць беларуса, які, да прыкладу, не ведае «Садок вішнёвы каля хаты» ці «Як памру, то пахавайце» і іншых вершаў паэта, якога б і сёння не ўхвалявалі такі пераназваныя пазтавы радкі пра нязводнасць жыцця, нягледзячы на ўсе нягоды і засмучэнні: «І будзе сын, і будзе маці, і будзе людзі на зямлі».

Будучы глыбока нацыянальным паэтам, Тарас Шаўчэнка стаў інтэрнацыянальным.

Неяк вечарам зноў адгарнуўся «Кабзар», ды так ужо і не адпусціў ні да якой іншай кніжкі. Нясцерпна захацелася, каб гэтыя, такія простыя на першы погляд і такія глыбокія і складаныя, на сур'ёзны падыход, радкі загучалі па-беларуску. І не тыя, што ва ўсіх на слыху, што чужою перакладзены Янкам Купалам і іншымі майстрамі, а тыя, што пісаліся ўдалечыні ад роднага краю, у Арэнбурзе, у Орской крэпасці, у Кос-Арал, у самоце выгнанні (дарэчы, большасць вершаў паэтам створаны па-за межамі Украіны), тыя, разнасцэжаныя, як сэрца, і балючыя, які само пазтава жыццё, творы, што нараджаліся пад час адзіноты ў далікатнай душы прыгоннага і выгнанніка — пад час белых начэй Саніт-Пецярбурга ці сярод пяскоў занасці-скіх пустыняў.

І вось адкіліся на потым усё мае клопаты, і пачалася праца над перакладамі. З часткаю гэтай працы я і хачу пазнаёміць чытачоў «Ліма».

Янка СІПАКОУ

Тарас ШАУЧЭНКА

Калі б сустрэліся нанова,
Ці ты злікнулася б, ці не?
Якое стоенае слова
Тады б прамовіла ты мне?
Ніякага, і не пазнала б,
А можа б, потым прыгадала,
Сказаўшы: — Снілася дурной.
А я, сустрэўшыся з табой,
Так бы ўзрадваўся, шчаслівы!
Мал ты доля, маё дзіва!
Калі б доўга, прыгадаў
Всёслае і маладое
Ліхое лішанька былое,
І зарыдаў бы, зарыдаў!
І памаліўся б я праўдзіва,
Што знікла непраўдзівым сном,
Слязамі змылася яно,
Святое колішняе дзіва!

Кос-Арал,

1848 г.

Не зайздросці багатаму:
Багаты не мае
Ні сямброўства, ні пашаны,
Ні усё купляе.
Не зайздросці магутнаму —
Той усіх змушае.
Не зайздросці тым,
хто ў славе,

Услаўлены знае:

Не яго так людзі любяць,
А цяжкую славу,
Што ён з горкімі слязамі
Даў ім на забаву.
Як збярэўца маладыя —
Так, здаецца, любя.
Нібы ў раі. А паглядзіш:
Варушыцца згуба.

Не зайздросці ж анікому,
Азірні лепей:
На зямлі ўсёй няма раю,
Няма і на небе.

Міргарад,

1845 г.

Ой гляну я, пагляджу я
На той стэп, на поле;
Ці не дасць бог літасцівы
Хоць пад старасць волі.
Я б пайшоў на Украіну,
Я пайшоў бы пешні,
Там бы мяне прывіталі
Радаснаю ўсмішкай.
Там бы я спачыў хоць троку,
Молчыцца богу,
Там бы я... Ды што і марыць —
Не будзе такога.
Як жа гэта мне ў няволі
Жыць век без надзеі?
Навучыце мяне, людзі,
А то звар'яцею.

Орская крэпасць,

1848 г.

Чаго мне так цяжка, няма
супакою,
Чаго сэрца плача, рыдае,
крычыць
Дзіцём згаладалым? Маё ж ты
цэнное,
Баліць што табе, чым табе
памагчы?
Ці піць ты, ці есці, ці спаць,
можа, хочаш?
Засні, маё сэрца, засні,
спачывай!
Раскрытае, хворае. Злыдні ж
няхай
Усе звар'яцеюць... Закрый,
сэрца, вочы.

С. П. Б.,

1844 г.

Мы заспявалі і пайшлі,
Без сляз рассталіся адразу.
Ці сядземся мы зноўку разам?
Ці заспяваем зноў калі?
А можа, й так... Ды дзе? Якімі?
Якую песню спам'янем?
Не тут і, мусяць, не тамімі!
І не таную заплям!
І тут нявесела спявалі,
І тут нягоды ў нас былі,
Ды ўсё-ткі неяк жа жылі, —
Хоць разам шыра сумавалі,
Згадаўшы той вясельны край,
Дыялоў з гаючаю вадою,
І гора тое маладое,
І малады той грэшны рай!

Арэнбург,

1850 г.

Гады няўлоўна праліцелі,
Халодным ветрам ад надзеі,
Адчуў, павяла. Зіма!
Сядзі адзін у стылай хаце,
Няма з кім мне паразмаўляці,
Альбо парайца. Няма!
Анікагусенькі. Няма!
Сядзі ж адзін, пакуль надзея
Абдурчыць дурня, абсміле...
Марозам вочы зануе
І думы гордыя развее,
Нібы сляжынікі ў стэпе тым,
А ты сядзі ў кутку пустым,
Адзін у морану густым
І не чакай вясны, як долі!
Яна не прыйдзе ўжо ніколі
Садочак твой пазеляніць,
Тваю надзею абнавіць!
І думу вольную на волю
Не прыйдзе выпусціць... Звычай
І ўжо нічога не чакай!

С. Пецярбург,

1860 г.

Самому дзіўна. Дзе мне дзецца?
І што рабіць, з чаго пачаць?
Людзей і долю праклінаць
Не варта, Як жа жыць нам,
сэрца,

Тут, на чужыне, без сваіх,
Ды пад замкамі і без выйсця?
Каб як кайданы перагрызці,
То б грыз патроху. Дык жа іх
Не тыя кавалі кавалі,
Не так жалеза гартавалі,
Каб перагрызці. Гора нам,
Няволі распачнай сынам,
У стэпе жорсткім Заураллі!

Орская крэпасць,

1847 г.

Як добра, ў наго ёсць жылло,
А ў ім — любімая сястра
Ці маці добра. Добра
У мяне такога не было,
Яго мне мець не давалася,
А неяк так сабе жылося.

І ўсё ж надарылася мне
У чужаземнай старане
Запалаць, што няма ані
Свайго прытулку і радні!

Мы доўга ў моры прападалі,
Прышлі ў Дар'ю, на якар сталі;
З Ватагі прыняслі лісты,
І ўсе іх ціхенька чыталі,
А мы з калегаю ляжалі,
Пра нешта ў суме разважалі.
Я думаў, дзе ўзяць дабраты,
Дзе ўзяць жаданага добра —
Пісьма ад маці. Дзе на свеце?
— А у цябе ёсць хто? —
Жонка, дзеці,
І дом, і маці, і сястра!
Пісьма ж няма.

Кос-Арал,

1848 г.

Гатова! Ветразь развінулі,
Па сіняй хвалі падпільнулі
Між чаратамі ў Сыр-Дар'ю
Байдарку і баркас пагналі.
Бываў, убогі Кос-Арал!
Нуду праіляту маю
Ты ўсё ж развейваў, сумны мой,
Дык дзянчы, дружа! Пахваліся,
Што людзі і табе знайшліся
І зналі, што рабіць з табой.
Бываў жа, дружа! Ні хваліць,
Ні ганьбіць намыслу не маю
Тваю пустэль, У іншым краі
Магчыма, я і прыгадаю
Нуду мінулую калі!

Кос-Арал,

1849 г.

дзе вада ці не будзе, сэнсу не было. Гаварыць дарогаю не хацелася, а прыйшоўшы — тым больш. Хацелася хутчэй легчы і забыцца. Я так і зрабіў, каб з вятэраю цётка не назаляла. У хуткім часе ў пакой аспярожна ўвайшла маці і ціхенька прылягла на свабодны ложка. Я прыкінуўся, што сплю, але хіба абманеш маці?

— Не спіш? — спытала яна праз некаторы час.

— Не сплю.

— У цябе што-небудзь дрэннае?

— Калі параўноўваць дрэннае з горшым, то ў мяне ўсё ў парадку.

— А ўсё ж?

— На сонцы плямы, а ад іх жылкі рвуцца і тыя, што ў сэрцы, і тыя, што ў зямлі.

— У зямлі жылкі моцныя, а свае паберажы.

— Я загадаў на гэту крыніцу!.. Разумееш, загадаў...

— Ну і добра. Вот давай абзаклад

— да раны крыніца будзе паўніоткая як вочка.

— А з плямамі на сонцы як? Можна, ты і пра іх ведаеш?

— А ты ўжо і на сонца крыўдуеш?

— У мяне перад вачыма тая жанчына стаіць. Я сына яе добра ведаю.

— Чаму ж ты не прызнаўся?

(Заканчэнне на стар. 12)

Паэт і літаратуразнавец Ян Чыквін нарадзіўся ў 1940 годзе ў вёсцы Дубічы Царноўня на Беларасточчыне. Скончыў універсітэт, дзе вывучаў філалогію. Выкладае ва ўніверсітэце гісторыю рускай літаратуры XIX стагоддзя. Аўтар беларускіх паэтычных зборнікаў «Іду», «Святая студня», выдадзеных у Беларусі, зборнік вершаў «На парозе святла» выйшаў у перакладзе на польскую мову. Цяпер працуе над перакладам рамана Георгія Марчука «Крык на хутары» на польскую мову.

Не так даўно Ян Чыквін быў госцем Саюза пісьменнікаў Беларусі. На пытанне, якое ўражанне зрабіла на яго гэтая паездка, паэт сказаў:

— Самае найлепшае. Я чацвёрты раз у Мінску, але цяпер меў магчымасць пазнаёміцца з горадам больш шырока. На гэты раз ездзіў і па Беларусі. Уражвае ўсё: прырода, мясціны, пра якія я чытаў у кнігах. Асабліва людзі — жывыя творцы. Я бачыўся з Нілаам Гілевічам, Васілём Зуёнкам, Анатолем Вярцінскім, Барысам Сачанкам, Адамам Мальдзісам, Кастусём Цвіркам. Вельмі цёпла быў прыняты ў Саюзе пісьменнікаў, у выдавецтвах «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва». Уразіла, што чытаюць мае вершы.

— Ці хочацца Вам выказаць якія пажаданні? — Літаратура, якую я прадстаўляю, нараджаецца на польска-беларускім паграніччы, і лічу, што

яна ўзбагачае беларускую культуру, пашырае яе абсяг у сэнсе тэматычных, мастацкіх і эстэтычных пошукаў. Але пры ўсім тым, нашы выдавецкія магчымасці вельмі сціплыя. І, зразумела, тут ёсць пажаданне, каб Саюз пісьменнікаў Беларусі больш намі цікавіўся, даваў нам магчымасць друкавацца, выходзіць у больш шырокі свет. У нас ёсць і маладыя паэты, з якімі варта было б пазнаёміць беларускага чытача, падключыць іх да агульнабеларускага літаратурнага працэсу.

Сёння «ЛІМ» знаёміць чытача з вершамі Яна Чыквіна, якія ўваходзяць у новы зборнік паэта «Кругавая чара».

Аляксей ГАРДЗІЦКІ

Н. ГІЛЕВІЧ, Г. МАРЧУК, Я. ЧЫКВІН.

Фота Ул. КРУКА

Ян ЧЫКВІН

Зялёным сваім нутром
Надыхаеш даўніх мне снаў.
З ветрам музычных кустоў
Запалымнееш цяплом.

З пахучых рук твоіх
Ссыплецца звон-цішыня
На пажыццёвы мой міг,
На другую палову дня.

Сад

Сад мой, садок,
Душа найлепшая з душ,
Прыбязы да мяне ў Беласток
У белай кашулі груш.

ІНФАРКТ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—11)

— Сорамна было. Ды і чым бы я яе суседзі? Тым, што і мяне, як яе сына, гразёю аблілі і вароты дзёгцем вымазалі?.. Я сюды да тваёй і бацькавай крыніцы ехаў, каб ад бруду адмыцца, а вады няма! Плямы на сонцы распаўзаюцца, а вады няма! Лопнула жылка ў сэрцы зямлі! Адна малюпасенькая жылка перарвалася, а клубок, што ў горле стаіць, пракаўтнуць нечы!

— Добра ж цябе, відаць, дапяклі, калі крўду праглынуць не можаш?!

— Вядро вады на галаву трэба, як таму сакратару, а то мазгі закіпець могуць.

— Вось раніцою я цябе і астуджу. А зараз спі! Няма чаго сябе распяляць і мякнну раздзьмухаць. Спаць, сказала, і каб ані гуку мне!

Яна сказала гэта так, як даўно даўно гаварыла мне, як не вельмі даўно гаварыла сваім унукам, які гаворыць сёння сваім праўнукам. І сказана было так патрабавальна, а словы былі так строга і пераканаўчыя, што нічога іншага не заставалася рабіць, як заснуць.

Разбудзіў дзядзька. Маці ў пакоі ўжо не было. Дзядзька паведаміў, што яна збірае на лузе кмен. Адчыніў дзверы. Яркая летняя сонца толькі што паднялася з-за лесу. Яго касыя промні азалацілі луг. Маці была каля крыніцы. Заўважыўшы, што я выйшаў з хаты, замахаў рукою.

— Абуі гумавыя боты, а то раса вельмі густая, чаравікі сапсуеш, — сказаў дзядзька і хацеў перадаць мне свой абутак.

— Чаравікі паберажэм, — сказаў я дзядзьку і басанож пайшоў да крыніцы.

Крыніца была поўная і празрыстая. Праз паўтараметровы пласт чысцюсенькай вады святлялася жоўтае пясчанае дно. Маці паклала на зямлю вязанку кмену. Узяла вядро і вельмі спрытна зачэрпнула студзёнай вады, сказала:

— Паспрабуй, калі прастудзіцца не баішся.

Зубы заходзяцца як ад лёду. Хачу перадыхнуць і адрываю вядро ад губ, а маці смяецца і кажа:

— Адыдзі крышкы ўбок, скідай сарочку і падстаўляй галаву!

— А ўжо не трэба, — хачу я схітрыць, а маці паднімае вядро.

— Давай, давай, наперад не пашкодзіць, а то ад гарадскога душу дужа далікатны стаў.

Вада апякае плечы, леецца на шыю, на галаву, а маці смяецца, смяецца гучна, бадзёра, як маладая.

— А цяпер марш дамоў! — загадвае яна. І я бягу праз луг аж да самай дзядзькавай хаты.

Пасля снедання ідзе з дзядзькам у вёска. Да лесу не даходзім — спыняемся каля безарняку, што высокай вузкай сцяной перасякае поле.

— Пазнаеш, ці, можа, забыўся? — пытаецца дзядзька і мацае адну з бя-

І твой пчаліны фэст,
Як гэтага дня блавест...
Ды не сарвецца з карэнняў мой брат,
Ашчасліўлены сад!

Візе мой слаўны, візе вяковы,
Ці шчаслівы ты ў шапцы вясковай?

Брыдзеш ты па свеце кульгавым карэннем,
Як факт аўтэнтчны, канкрэтна здарэнне.

І рукі скрыпяць у суставах старэчых,
І мову птушак стаў ты калечыць.

Зусім адзінокі, як нейкі філосаф,
Ты днём раўнадушны, а ноччу галосіш.

Бо як жа, бо як жа ўстрываць, мой дружа,
Калі шчэ жывы — калі ўжо нядужы.

Нядужы паветра збіраць у карэнні,
Свядомы, што рухнеш, упадзеш на калені.

Свядомы, што хутка, што заўтра, што зараз,
Жыццё праміне, непаўторнае і велізарнае.

Мой вязе з маленства, з бацькоўскага краю,
Прыеду у вёску — цябе не пазнаю.

І ты мяне не пазнаеш таксама.
Убачыш — палічыш няпраўдай ці зманам.

Ёсць у нашым беластоцкім краі
Незвычайнай прыгажосці жаночыя твары.

Высакароднай прыроды цудоўныя блікі —
Святлыя абліччы, каханых лікі.

Як ад агню, ад іх займаюцца чэрствыя душы
І, згарэўшы датла, стаюцца велікадушнымі.

І ад чараў гэтых мы штораз уваскрэнем,
Абнятыя жарам жаночым, нябесным.

О, стойкія дзеці пушчы,
З непрыкметнай птушкай
У руках зялёных,
Ратуўце вады душы.

Чуецца:
Грукат тапара,
Брынчыць піла,
Вішчыць піла.

Вянуць вязы

Яцвягі.
Яліны-сёстры
У пошуме млосным.

Валяцца хвоі —
Зялёныя воі.

Дубы і асіны
Рагамі ласінымі.

Бярозы ў неўрозе
Бягуць пры дарозе.

Хліпаюць ліпы ліпнёвыя —
Лета падлеткі.

З агністых палая
У шчырае поле
Таропка тупаюць
Таполі.

Ва ўсю шырыню дня
Ценю бегатня.

Гэта пад карань так
Карчуюць маладыя.

За ногі алешнікаў
Жалезнымі клешнямі.

Галёкае голле
Хімічна аголенае.

Драўляным горлам
Дрэва стогне —
Гібея лясное сутонне.

Беластоцкая элегія

Лета мінае. Апошняе лета.
Барвова-ліловае, ціха-замгленае,
Радасна-кволае, велічна-сумнае.
Лета маё. Неўрадлівы палетак.

Лета канае. Апошняе лета.
Чэрствым агнём, святым, неўміручым
Гасне і тое, што мелася збыцца...
Лета маё. Гараць фіялеты.

Лета кароткае. Просінь над краем.
Музыку чую, зямля ў фіялетах.
У вечнасці ўсе мы жывем-паміраем
Няўлоўна штодзённа, нячутна — як лета.

Стаялі коні на тратуары.
Ніхто не ведаў: чыя? чаму?
На месцы тым, дзе быў хамут, —
Віселі звонкія гітары.

Натоўп людзей, як жыта летам,
Хістаўся ў нарастаючай гарачцы:
— Гарэнікі! Прайдохі гэтыя паэты!
Вучыцца ў школу! Ды — да працы!

І выйшаў нейкі гаспадар,
У воз запрог іх, засупоніў,
Скінуў скрынку гітар,
І ўсе ўбачылі, што гэта — коні.

— Бог не выдасць, свіння не з'есць, — адказваю.

— Гэта гледзячы які над табой бог і якая пад табой свіння.

— Бог нада мной разумны, а свіння — яна і ёсць свіння.

— Ну, тады яшчэ пакывём, — весела смяецца жанчына, і смех яе мне сёння чуецца прыгожым, бадзёрым і радасным, як у маладой. Памятаю, як заглядаў у люстэрка і бачыў далёка не радасныя вочы. А сёння яны ў яе чыстыя, ясныя і нават смяшлівыя.

Успамінаю, як мы развітваемся з выпадковай пасажыркай, развітваемся як добрыя знаёмыя, суседзі ці нават сваякі. Жанчына падае маці худзенькую, але крэккую яшчэ руку і кажа:

— Няхай вам шчасціць. — А потым паварочваецца да мяне: — Дублёнай скуры не зайздросці. Бубен, ён і ёсць бубен — грукату многа, а толку ніякага. Са сваёй, якая ёсць, і жыў. Скуру толькі вужакі ды гады мяняюць. Што ж ім яшчэ рабіць, слізнякам.

Сёння гэтыя словы гучаць зусім не так, як учора. Сёння яны маюць іншы сэнс. Сёння я іх чую праз матчыну крыніцу, праз матчыны безарняк, праз вёска, што мы з дзядзькам нарэзалі, праз кмен, які сабрала маці і які зараз перабівае спецыфічны пах аўтамабіля, у якім мы ездзем. Апрача кмену, мы вязём букет з рамонкаў і званочкаў. Шклянкую банку з кветкамі маці трымае ў руках, каб не распляскаць ваду з той крыніцы. Можа, таму і Саша едзе больш асцярожна і не вельмі хутка. Хутчэй паедзем пасля Барысава. Кветкі пакінем бацьку і іншым, закатаваным у барысаўскім канцлагеры, а самі паедзем... Я ў свой горад, а маці да дачкі, маёй сястры, што настаўнічае ў вёсцы, недалёка ад майго тлумнага, але ўжо роднага горада.

роз таўшчынёй сантыметраў дзесяць-пятнаццаць у камлі.

Я памятаю гэтыя бярозы, калі ім было год ад нараджэння, памятаю калі было два і тры, і ў дзесяць памятаю. А больш чым за сорак год яны сталі тут сапраўднай лесаахоўнай паласою. А на самой справе, ніякая гэта не лесаахоўная паласа. Гэта тая палоска зямлі, што зарасла за вайну безарняком, таму што мы з маці яе не аралі — не было каму і не было чым. Зямля не магла чакаць аратага і зарасла бярэзнікам, што населяўся ад старой кацярынінскай бярозы, што цудам уцалела на балышакі. Пасля вайны аднавіліся хадзілі сюды рэзаць вёскі, а пасля ўжо ніякі трактар той безарняк узяць не змог. Так і вырасла тут лесаахоўная паласа, як яшчэ адзін помнік вайны, смерці і жыцця.

Вяжам вёскі, мыемся ў лазні, бяром чарку пасля лазні, ездзем дамоў. Успамінаем тое, што было так даўно, і што было толькі ўчора. Мянсяцца ўражання, мянсяцца думкі, мянсяцца ацэнкі фактаў і з'яў, мянсяцца настроі і настроенасць. Тое, што было такім важным учора, сёння здаецца дробязню, а тое, што было дробязню ўчора, становіцца такім важным сёння. Людская зласлівасць, зайздросць, подласць, хітрасць, хцівасць, паўсядзённым тлум і мітусня нікчэмнасці становяцца смешнымі ў параўнанні са звычайнай вясковай крыніцай, якая можа жыць вечно і вечно заставацца чыстай. Успомніўшы мязроту, чую словы жанчыны, што ехала з намі ў машыне.

— Выходзіць, і ў цябе з муніцетам не жырня?

— Не тое слова. Бадай што, зусім худа.

— Тады бяда. Тады сцеражыся, А то ўкладуць, як піць даць.

Многія, відаць, заўважылі: калі вяртаешся ў родны горад з працяглай паездкі, яго сілуэт, знаёмыя з маленства вуліцы і плошчы ўспрымаюцца неяк па-новаму. Больш таго: раптам заўважаеш тое, што даўно перастала кідацца ў вочы. Нядаўна такое перажыла, калі вярнулася ў Мінск з Заходняй Украіны, пасля знаёмства з Ужгадам і Мукачавам, з цудоўным старажытным Львовам...

Поезд спыніўся на вакзале ціхім восеньскім ранкам. На душы была радасць ад вяртання дадому, і захацелася прайсціся па родным горадзе пешшу. Праз Прывакзальную плошчу выйшла на вуліцу Кірава, а потым на Ленінскі праспект. Ішла і не пазнавала свой Мінск. Непакоіла нейкае пачуццё няўтульнасці, нечага мне не хапала, я не разумела, чаму такі чысты, шырокі, прэсторны горад падаўся незбытым, адчужаным. І ўсё ж нарэшце зразумела...

У памяці ўзнік Львоў з яго яркім, нават у будзённым дзень святоточным цэнтрам, з яго кідкімі і разам з тым па-мастацку тактоўна створанымі вітрынамі, з дасціпнай і прыгожай рэкламай, умела спалучанай з агульным абліччам горада. А цэнтр Мінска выглядаў нібы неапрапанутым, як кватэра, у якую людзі толькі што ўсяляліся, дзе не паспелі павесіць фіранкі, карціны, розныя палічкі, — усё тое, што робіць кватэру адметнай, не падобнай на іншыя, сваёй.

Раптам, падумаўшы пра фіранкі, я спахапілася. Фіранак якраз было аж занадта! За шыбамі большасці вітрын замест маляўнічай рэкламы віселі фіранкі—ільняныя, дэзеронавыя, шаўковыя «маркізы». Фіранкі — за шыбамі кафэ, рэстаранаў, аптэк. А на некаторых вялізных вокнах-вітрынах не было і фіранак—за чыстым шклом стракацела таварнае начынне магазінаў.

Кіламетры вітрыннага шкла... без вітрын! Але ж вітрына—гэта твар вуліцы сучаснага горада, яго выразныя вочы. І горад без яркай маляўнічай вітрыны—гэта бязлікі горад, горад з пустымі вачымамі. Неадарма ж, відаць, сёння наладжваюцца міжнародныя курсы вітрыннага афармлення!

Апошні такі конкурс праходзіў у Вільнюсе ў кастрычніку гэтага года. Удзельнічалі ў ім і беларусы. І не без поспеху: дзве вітрыны з васьмідзесяці афармлялі мастакі «Белгандальрэкламы» і атрымалі дыплом за рэкламу дзіцячага сезоннага абутку.

Аб важнасці справы, пра якую ідзе размова, сведчыць і той факт, што аб рабоце вільнюскага конкурсу расказала тэлежурналіст праграма «Час», справаздача яго была змешчана ў «Правду», дзе было пастаўлена пытанне: «Што такое вітрына сёння? Якія функцыі яна выконвае? Інфармуе і агітуе? Не, гэта яшчэ і мастацтва».

Аднак для нашай сталіцы такая вітрына—пакуль толькі мара. У Мінску вітрыны на ўсёй сукупнасці яе функцый проста не існуе. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова прайсціся нават не па ўскраінах, не па бакавых вуліцах, а па тым жа Ленінскім праспекце—галоўнай магістралі Мінска, якая першай сустракае гасцей сталіцы, значыць, і стварае для іх першае ўражанне ад беларускай сталіцы.

Якое ж уражанне могуць атрымаць нашы госці ад вітрын такіх магазінаў, як «1000 дробязей», «Дом абутку», «Кветкі» (каля ўваходу ў Батанічны сад), аптэкі, дызятчнай сталой-

Чалавек у «інтэр'еры» горада

ня, раскіданыя па розных мясцінах аб'екты не ствараюць эстэтычнага вобраза горада ў цэлым, ды нават і асобных яго куткоў.

Вядома, што такі цэласны вобраз узнікае там, дзе рэкламна-мастацкі ансамбль існуе ў адзінстве з сілуэтам той ці іншай вуліцы, плошчы, квартала, раёна. Успомнім, як уражвае вуліца Калініна ў Маскве, дзе рэклама ярка, выразна і

стэрэтыпа гандлю. І, вядома, яно менш за ўсё клопаціцца аб праблемах горадабудаўнічых, менш за ўсё думае пра спалучэнне рэкламы з пытаннямі архітэктуры, наогул гарадской эстэтыкі. Таму не дзіўна, што «Белгандальрэклама» за ўсе гады свайго існавання ні разу не атрымала заказа на комплекснае афармленне хоць бы аднаго-адзінага гарадскога ансамбля. Падкрэслім яшчэ раз: афармлення, якое спалучала б чыста утылітарную задачу, гэта значыць, рэкламу тых ці ін-

Вырашэнне большасці рэкламна-мастацкіх праблем пакуль залежыць ад мастакоў рэкламы і ад тых умоў, у якіх яны працуюць, ад задавальнення іх патрэб у матэрыялах, ад практыкі будаўніцтва, ад падрыхтоўкі кадраў.

У прыватнасці, калі я заявляў размову пра мастацкае афармленне вітрын у «Белгандальрэкламе», у мяне спыталі: «А дзе вы бачылі ў Мінску вітрыны? Вітрыннае шкло, вітрыныя шыбы ёсць, а вітрын няма! Вітрына, у якой можна аформіць таварную выкладку, падаць тавар, павінна мець 80—90 сантыметраў глыбіні, а ў нас гэтага амаль нідзе не прадугледжана».

А вось у Вільнюсе ёсць, таму там і выкладка тавараў уражвае, мастакам ёсць дзе разгарнуцца, ёсць вітрынная плошча. У нас жа, у Мінску, вітрына плоская (так званы шклопакет), і даводзіцца не выкладаць тавар, а маляваць яго на шкле, што з'яўляецца не рэкламай, а толькі інфармацыйнай. Гэтак жа, як надпісы на драўляных шытах, выстаўленыя ў вітрыне.

Альбо ўзяць шыльды. У Мінску большасць з іх—у метале. І грувастка, і немаляўніча.

Праўда, апошнім часам на вуліцах застракацелі надпісы з каляровай плёнкай вытворчасці ГДР. Ды, на жаль, амаль не ўжываюцца ў рэкламнай справе такія матэрыялы, як арганічнае шкло, пенапласт, поліпен. А, скажам, люстэркавую вітрыну не ўбачыш у Мінску нават у самым прадстаўнічым фірменным магазіне. Шкада! Бачыла ў Львове, Ленінградзе, якая гэта святочная, маляўнічая рэч—люстэркавая вітрына.

Чаму мы шкадуем для рэкламы люстэркавае шкло, арганічнае шкло, поліпен, іншыя новыя цікавыя матэрыялы? У іншых краінах свету, як вядома, на рэкламу не шкадуць нават сусальнага золата. І нічога на гэтым не траціць, наадварот, маюць прыбытак! Выраз: «рэклама—рухавік гандлю» не проста фраза, а факт эканомікі, факт жыцця. Час і нам зразумець гэта.

І яшчэ. У «Белгандальрэкламе» працуюць, на мой погляд, у асноўным энтузіясты. Часта яны вымушаны спышацца, «аўраліць» на шкоду творчай якасці работ, бо «Белгандальрэкламе» чамусьці ўласціва гонка: бывае, што трэба выканаць заказ за два дні. Пашкодзіла «Белгандальрэкламе» і адлучэнне яе ад «Саюзгандальрэкламы», тым самым нашы мастакі пазбавіліся кантактаў з мастакамі-афарміцелямі іншых рэспублік, буйных гарадоў Расійскай Федэрацыі. Тое, што такія кантакты, абмен вопытам, задумамі, творчымі планами неабходныя,—выявіў конкурс у Вільнюсе. Сціплы дыплом, які здабылі на ім беларусы,—ці не замала для такой развітой ва ўсіх галінах прамысловасці, горадабудаўніцтва, гандлю рэспублікі?

Р. БАКУНОВІЧ

ВІТРЫНА БЕЗ... ВІТРЫНЫ?

кі, кафэ «Бязрозка»? Самае сумнае. А, скажам, на вітрыну Цэнтральных тэатральных кас проста сорамна глядзець — цяжка здагадацца, што там прадаюць білеты на цікавыя відовішчы. Альбо зірнем на вітрыну «Беларускія шарсцяныя тканіны». Хіба такі тавар, як тканіна, не дазваляе пафантазіраваць, уразіць цікавейшымі колеравымі і пластычнымі вырашэннямі афармлення? Мастакі Каўнаса на тым жа вільнюскім конкурсе заваявалі першую прэмію менавіта за афармленне вітрыны магазіна «Тканіны». У нас жа замест маляўнічай кампазіцыі—посны надпіс на драўляных шытах. Ні эстэтыкі, ні палёту фантазіі, ні «падачы» самога тавару як асноўнага кампанента вітрыннай рэкламы. У той час, як вітрына павінна быць менавіта таварнай і адначасова—сродкам эстэтычнага ўздзеяння. А ці можам мы прыпомніць такую вітрыну, такую рэкламу ў магазінах нашага горада? Да таго ж—рэкламу менавіта беларускага тавару, менавіта беларускіх традыцыйных вырабаў? Тых жа гадзіннікаў, шкля, халадзільнікаў? Я нешта не прыпомню. Вось і выходзіць, што госці нашага горада могуць зрабіць вывад, што галоўная прадукцыя беларускіх прадпрыемстваў — ювелірныя вырабы...

Складваецца ўражанне: мінскія мастакі рэкламы не ведаюць, што трэба рэкламаваць. Няма належнай візуальнай інфармацыі ні аб навінках шырсажыву, ні аб модных накірунках адзення, ні аб перспектывных таварах, тых, якія з'явіцца на прылаўках заўтра. У той жа час—тавараў мора...

І ўсё ж, сёе-тое робіцца. У апошнія гады ў Мінску з'явіліся больш-менш удалыя вітрыны магазінаў і кафэ. Тут можна назваць універсам «Беларусь», універсам «Фрунзенскі», магазіны «Гарызонт» і «Зрабі сам», «Чараўніца», кафэ «Казачны церамок», «Бульбяная», «Гродна», «Свіслач». Аднак гэтыя асоб-

разам з тым арганічна ўпісваюцца і ў архітэктуру, і ў рэльеф, у сам характар гэтай вуліцы Масквы, у яе прызначэнне, функцыю. І разам з размахам вуліцы, з яе імклівым палётам, з яе высотнымі гмахамі рэклама—мэкет змянога шара над магазінам «Арбат» (рэклама Аэрафлоту), мажорныя вітрыны «Домашнікі», магазіна грампласцінак і кветак—ствараюць радасны, аптымістычны настрой.

Вырысоўваецца, афармляецца такі цэласны куток горада і ў нас, у Мінску. Гэта Траецкае прадмесце. Тут сам прынцып адбудовы — стылізацыя пад старыну—вызначае і прынцып рэкламы, прынцып вітрыннага афармлення. Было б недарэчна, калі б, скажам, у Траецкім прадмесці шыльда над уваходам у «Беларускую карчму» таксама не была стылізаванай. Рэклама тут становіцца паўнапраўным элементам пластычнага вырашэння забудовы.

Зразумела: мастацка-рэкламны ансамбль больш проста стварыць там, дзе ён з самага пачатку ўзнікае разам з забудовай, пачынаючы з праектавання. Аб гэтым сведчыць не толькі Траецкае прадмесце, але і некаторыя новыя мікрараёны, якія ў гэтым сэнсе часам выглядаюць больш абжытымі, чым старыя, асабліва цэнтральныя раёны горада. Аднак менавіта добрая, яркая вітрына, мастацкая аздоба патрэбны, каб змякчыць жорсткія прамыя лініі архітэктуры. А да цэнтра, у прыватнасці, да Ленінскага праспекта, рэклама, асабліва гандлёвая, яшчэ, па сутнасці, і не дакраналася.

Чаму? Гэтае пытанне — да «Белгандальрэкламы», у штаце якой, між іншым, працуюць 700 чалавек! Спецыялісты ўстановы выконваюць заказы на афармленне магазінаў, кафэ, рэстаранаў на 5 мільёнаў рублёў у год. Толькі па Мінску 2 мільёны 800 тысяч за мінулы год. Аднак той, хто плаціць, заказвае і музыку. А гаспадар «Белгандальрэкламы» — Міні-

стрых тавараў, з больш агульнай, маючы на ўвазе аблічча, характар таго ці іншага горада, пасёлка. Якраз гэтага і не ўлічвае заказчык, ён кіруецца толькі сваім утылітарным інтарэсам і сваім густам, сваімі ўяўленнямі аб прыгажосці. Як жа дамагчыся гармоніі рэкламна-мастацкага афармлення горада з яго агульным сілуэтам, характарам забудовы, архітэктурных прынцыпаў і гэтак далей? Відаць, тут патрэбна думка і важнае слова спецыялістаў: архітэктараў, дызайнераў, мастакоў, а не толькі крытэрыі заказчыка. Вядома, добра, што ў апошнія гады канчатковую візу на эскіз афармлення таго ці іншага магазіна, кафэ рэстарана, любой гандлёвай установы ставіць Галоўнае архітэктурна-планіровачнае ўпраўленне, якое больш шырока падыходзіць да эстэтычных прынцыпаў рэкламы. Але гэта праблема ў цэлым не вырашае.

Трэба глядзець наперад, трэба заўважаць тое новае і цікавае, што з'яўляецца ў рэкламна-афарміцельскай справе, нягледзячы на ведамасныя перашкоды. Адзначым, напрыклад, тэндэнцыю да стварэння тыпавых элементаў рэкламнага афармлення, калі гандлёвая ўстанова той ці іншай спецыялізацыі набывае свой «апазнавальны знак»: свой—для хлебных магазінаў, свой — для аптэк, свой—для ларкоў «сокі-воды» і гэтак далей. На гэтай жа аснове могуць быць створаны «візіткі» вытворчых аб'яднанняў, «апазнавальныя знакі» той ці іншай фірмы, з тым, каб у любым горадзе мы адразу маглі пазнаць іх фірменныя магазіны. Гэта той выпадок, калі уніфікацыя не шкодзіць, а працуе на карысць справы, вядома, з той умовай, што гэтыя фірменныя знакі выкананы з сапраўдным густам, спалучаць інфармацыйна-рэкламнаю функцыю з эстэтычнай.

дзе не траплялася мне на вочы і запрашэнне папіць гарбаты — усюды прапаваюць «чай».

Засмучае беднасць фантазіі людзей, воляю якіх у Мінску з'яўляюцца ўсялякія «мінуткі», «кубрыкі», «сюрпрызы», «поплавы», «ветеркі», «отдыхі», «турісты»... Пагадзіцеся, куды лепш гучыць «Бульбянікі», «На ростанях», «Белая вежа», «Ясь і Яніна»... Назвы гэтыя і мілагучныя, і запамінальныя, і менавіта «мінскія».

А інтэр'еры тых жа «кубрыкаў», «сюрпрызов»? Забыліся мастакі, што афармлялі іх, на нашы старажытныя традыцыйныя керамікі, кавальства, ткацтва, разьбярства. А пра «музычнае аздабленне» ўжо наогул лепш не гаварыць. Беларускай савецкай музыкі тут няма і ў паміне, гучыць толькі замежная.

Хто павінен звярнуць увагу на гэтыя «дробязі»?

А. ЛАПЦЕНАК,
студэнт факультэта журналістыкі
БДУ імя У. І. Леніна

ГЭТА НЕ ДРОБЯЗІ

Прыемна, што ў Мінску адкрываецца ўсё больш разнастайных пунктаў грамадскага харчавання, кнігагандлю і бытавога абслугоўвання. Але шмат нараканняў выклікае іх аздабленне, у тым ліку графічна-візуальнае. Маю на ўвазе шматлікія шыльды і абвесткі. Колькі ў іх

элементарнай непісьменнасці і розных недарэчнасцей.

«Кофэ», «чай з сахарам», «каўбаса жараная»... Чытаеш такое і здзіўляешся: хіба гэта па-беларуску?

Наогул, чаму ў нас усюды замежнае «кафэ», а не беларускае «каварня»? Ні-

Такою назву меў ліст супрацоўнікаў Літаратурнага музея М. Багдановіча, якія пісалі пра заняўшы стан помніка гісторыі рэспубліканскага значэння — хаты З. Бядулі ў Мінску (нумар за 12 верасня г. г.). У адказ на публікацыю газеты намеснік старшыні выканаўчага камітэта Кастрычніцкага раённага Савета народных дэпутатаў г. Мінска тав. Т. Д. КАРНІЕНКА паведамляе:

«Выканкомам Кастрычніцкага раённага Савета народных дэпутатаў, раённым саветам таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры прымаюцца пэўныя меры па аднаўленні і захаванні помніка гісторыі і культуры рэспубліканскага значэння — домакі Змітрака Бядулі, перанесенага з вул. Талстога, 14а на Рабкораўскі завулак, 3.

У першай палове мая 1986 г. былі праведзены нарады ў выканкоме райсавета, Мінгарвыканком з удзелам усіх заці-

каўленых асоб, прадстаўнікоў вагонарамоннага завода, якому было даручана выкананне рамонтных работ вышэйуказанага аб'екта ў тэрмін да

гонарамоннага завода было накіравана афіцыйнае пісьмо з просьбай даць інфармацыю аб зробленых рамонтных работах і тэрмінах іх заканчэння.

«ЧАКАЕ ПАРАТУНКУ»

1 жніўня 1986 г. Па дадзеным пытанні было прынята 14 мая 1986 г. адпаведнае рашэнне Мінгарвыканкома «Аб аднаўленні помніка рэспубліканскага значэння домакі Змітрака Бядулі».

Неаднаразова звярталіся з вуснай інфармацыяй да адміністрацыі завода. 15 жніўня 1986 г. на адрас дырэктара ва-

У кастрычніку г. г. па дадзеным пытанні адбылася нарада ў гарадскім камітэце партыі з удзелам прадстаўнікоў выканкома. Гарадскі камітэт партыі даручыў далейшае вырашэнне гэтага пытання Маскоўскаму райкому партыі, на партыйным уліку і тэрыторыі якога знаходзіцца вагонарамонны завод.

Атрыманы таксама адказ

намесніка старшыні выканаўчага камітэта Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў тав. М. Д. ЖУКОЎСКАГА. У ім, у прыватнасці, гаворыцца:

«Рашэннем выканкома гарсавета № 55 ад 12 лютага 1985 года Мінскаму вагонарамоннаму заводу імя А. Ф. Мяснікова было даручана пры практаванні шматпавярховага жылога дома па вул. Талстога прадугледзець перанос помніка на вул. Рабкораўскую паміж дамамі №№ 11 і 13.

У кастрычніку 1985 года МВРЗ з грубымі парушэннямі артыкула 34 Закона БССР «Аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры» перанёс помнік на месца яго ўстаноўкі (вул. Рабкораўская, № 11-і № 13), у выніку чаго помнік атрымаў значныя пашкоджанні, для ліквідацыі якіх патрабавалася разборка і падвядзенне падмурка. Акрамя гэ-

тага, работы па аднаўленні помніка былі затрыманы па той прычыне, што ГалоўАПГ гарвыканкома пры вызначэнні ўчастка была дапушчана памылка (тэрыторыя па вул. Рабкораўскай паміж дамамі №№ 11 і 13 прызначалася для будаўніцтва 3-й чаргі Мінскага інстытута культуры).

У сувязі са становішчам, якое склалася, 4 верасня г. г. (да выступлення газеты «Літатура і мастацтва») гэтак пачынае было разгледжана ў выканкоме гарсавета з удзелам прадстаўнікоў Міністэрства культуры БССР. На нарадзе былі вызначаны тэрміны выканання дакументацыі і работ па аднаўленні (дакументацыя на размяшчэнне падмурка да 1 лістапада 1986 года з наступным прадстаўленнем усёй дакументацыі ў 4-ым квартале 1987 года).

Строга папярэджана кіраўніцтва вагонарамоннага заво-

ЯК СКАРБ ДУХОЎНЫ...

(Заначэнне. Пачатак на стар. 4)

тых народаў дадумаюцца не думаш пра беларусаў.

І таму, падводзіць вынікі Я. Лецка, «Знак бяды» «бачыцца прэдаднем нацыянальнай эпапеі, якой пакуль што так не хапае нам, якую больш, бадай, чым каму іншаму, па праву мастацкага таленту і па абавязку грамадзянскага сумлення... накіравана стварыць Вацлаў Бядулі». У «Кар'еры», які з'явіўся пасля «Знака бяды», адзін з персанажаў заяўляе, што беларусы, маўляў, спазніліся на свой цягнік. У мяне няма падстаў лічыць гэта адказам пісьменніка на заклік крытыка, але гэтыя тужлівыя словы здольны падштурхнуць нас да роздуму.

Я. Лецка ўсё ж мае рацыю, калі шукае вытокі сучасных беларускіх праблем, звязаных з нацыянальнай свядомасцю, культурай і мовай, у гістарычных абставінах фарміравання беларусаў як нацыі. Пра гэта і пойдзе наша гаворка.

МАЮЧЫ на ўвазе асабліваці нацыянальнага руху ўкраінцаў і беларусаў напярэдадні сацыялістычнай рэвалюцыі, Ленін пісаў: «Толькі чалавек, які ў мараш жыўе на Марсе, мог бы адмаўляць, што тут няма яшчэ завяршэння нацыянальнага руху, што абуджэнне мас да ўладання роднай мовай і яго літаратурнай... тут яшчэ адбываецца. «Бацькаўшчына» тут яшчэ не праспявала ўсёй сваёй гістарычнай песні».

У час першай рэвалюцыі ў Расіі беларусы атрымалі дазвол на сваю газету. Яе друкавалі на лацінцы і кірыліцы. Беларусы ўжо больш за сто гадоў былі ў складзе Расіі, але яшчэ помнілі пра «польскія» стагоддзі сваёй гісторыі. Так і запісвалі сваю песню пра Бацькаўшчыну — «польскімі» і «рускімі» літарамі.

Сацыялістычная рэвалюцыя дала беларусам тое, чаго не маглі даць ім былыя апекуны, — сацыяльную роўнасць унутры народа, а яна, як вядома, з'яўляецца асноўнай умовай раўнапраўных адносін паміж народамі. Але ў тым і справа, што беларусы апынуліся ў новых міжнацыянальных абставінах, яшчэ не паспеўшы да канца ўсвядоміць сябе адзінай нацыяй. У тым і справа, што ўжо пачыналася эпоха гістарычных песень пра Брацтва айчын, а беларусы яшчэ не праспявалі сваю песню пра Айчыну.

Ленін гэта выдзяляе, падкрэслівае: «яшчэ адбываецца», «яшчэ не праспявала». Гістарычныя песні спяваюцца не за адзін год, а грамадства не можа пераскокваць праз натуральныя этапы свайго развіцця не толькі ў сферы эканомікі. Вось і даводзілася асноўнай масе беларусаў спасцігаць дзве ісціны адначасова: і тое, што яны ёсць іменна беларусы, а не проста мясцовыя жыхары, тутэйшыя, і тое, што яны роўны ўсім іншым. Гістарычна заканамерным было таксама адначасовае існаванне іх песень пра Радзіму агульную і Радзіму сваю. Тыя і гэтыя песні былі шчырымі і аднолькава неабходнымі ім.

Не ўсім, аднак, хто лічыў сябе сапраўдным рэвалюцыянерам, дадзена было зразумець, што песні пра Брацтва айчын не могуць замяніць песень пра Айчыну, калі яны яшчэ нават не спяваліся на поўны голас. Такая замена і сёння немагчыма, але сёння гэта ўжо аксіёма. А ў тыя гады бескампраміснай барацьбы паміж новым і старым светам песні пра Бацькаўшчыну часцей за ўсё ўспрымаліся як даніна нацыяналізму.

На жаль, некаторыя творы пра лёс народа як залічылі ў 20-ыя гады ў спіс ідэйна заганых, так яны без належных падстаў у гэтым спісе і застаюцца. Але ж ці не сведчыць гэта, што не ўсе «тутэйшыя» дараслі да ўсвядомлення сябе беларусамі, што «Бацькаўшчына» для некаторых — усё яшчэ пусты гук? Вернемся, аднак, да гісторыі.

Сакавік 1921 года. Падпісаны Рыжскі дагавор. Заходняя мяжа Савецкай дзяржавы была стабілізавана, але Беларусь аказалася раздзеленай на дзве часткі. «Мы не рабы, рабы не мы», — пісалі дзеці беларусаў «рускімі» літарамі. А за мяжой іх аднагодкі карысталіся «польскімі» літарамі: «Кто ты естесь? — Поляк малы!»

Пілсудчыкі вучылі не толькі вершамі. А за вершы ўмелі караць каго турмою, каго ссылаю: Максім Танк, П. Пестрак, А. Салагуб, В. Таўлай, М. Васілёк, іншыя пісьменнікі Заходняй Беларусі прайшлі праз гэта. 18 гадоў барацьбы за аб'яднанне народа, за сацыяльнае

і нацыянальнае вызваленне адарванай часткі яго былі тут гадамі актыўнага фарміравання нацыянальнай свядомасці. Але гэта былі і гады страт, асабліва адчуальных якраз сярод тых, хто перастаў, хто не жадаў быць тутэйшым.

Аб'яднанне заставалася адной з актуальных, трапяткіх праблем і для інтэлігенцыі Савецкай Беларусі. Як вядома, не ўсім, хто так чакаў гэтага свята, было наканавана святкаваць яго. Пасля рэабілітацыі яшчэ знойдуць сілу, змогуць вярнуцца на ніву роднай літаратуры У. Дубоўка, Я. Скрыган, С. Шушкевіч, А. Пальчэўскі, Ю. Гаўрук... Большасць жа была рэабілітавана пасмяротна: М. Гарэцкі, П. Галавач, М. Чарот, Ц. Гартны, М. Зарэцкі, В. Каваль, Т. Кляшторны, А. Бабарэка, Я. Нёманскі, А. Вольны, У. Хадыка... А майстры іншых мастацтваў? А журналісты, вучоныя, педагогі, палітычныя дзеячы? Суквецце юнай нацыі, з голлем абавязнае. Верасень 1939 года. Аб'яднанне! А ішоў ужо семнаццаты дзень другой сусветнай. Дорага плацілі за ўсё беларусы. Які патрыятычны ўздых, які размах народнага супраціўлення фашысцкаму нашэццю! Але і якое знішчэнне народа, якая цана — жыццё кожнага чацвёртага, — якія пакуты бязмерныя, бязмежныя...

ВОСЬ ТАК і пазніліся беларусы на свой цягнік. Хоць эпапею пісаць зараз пра іх, хоць трагедыю, а без узаўлення і разумення гістарычных асаблівасцей ператварэння тутэйшага чалавека ў беларуса незразумелым і незвычайным будзе выглядаць шмат што з іх сённяшняга жыцця.

Калі з артыкула К. Тарасова («ЛіМ», 1986, № 38) я даведаўся, што ў Мінску больш за сто тысяч школьнікаў, а на беларускай мове тут навучаецца менш чым сто вучняў, я сумеўся. Вядома ж, многае, пра што раскажаў Тарасаў, я ўжо ведаў, але ўсё адно няроўнасць 100000 > 100 не можа не ўражваць.

Як жа гэта так, думаю я. Мінск — гэта ж самая сельская сталіца, за кошт беларускай вёскі так нечакана вырасла яна. І як жа гэта атрымалася, што горад, які стаў родным практычна для кожнага шостага беларуса і які паглынуў сотні і сотні тысяч носьбітаў жывых беларускіх гаворак, не можа зараз нарадзіць нават адной сотні беларускамоўных школьнікаў? Як жа гэта?

Эксперымент які, ці што, быў задуманы гадоў 20—25 назад? Хацелі пераканацца, ці павядуць былыя вясцоўцы сваіх дзяцей міма нацыянальных школ і дашкольных устаноў?

Так што былым вясцоўцам тут было не да выбару. Акрамя таго, не паспявалі яны і колькі слоў беларускіх вымавіць, як тут жа чулі: «дзевяня!». Часцей за ўсё ад «дзевяня!» і чулі. Але чулі. І крыўдзіліся. І не дзіва, што крыўдзіліся. Гэта сёння, ужо ўбачыўшы вёску каналючай, усе раптам запелі пра яе пяшчотна і шчымява. Пра жытую вёску пелі па-іншаму. І таму, чуючы: «дзевяня!», вясковы бежанец разумеў, што яму напамінаюць пра дваістасць псіхалогіі, нізкакультурны ўзровень і пустую кішэню пры поўным парадзе працадзён. А навошта яму было насіць усё гэта па шырокіх праспектах? Ён жадаў цэласнасці светапогляду, высокакультурнага абыходжання і гарантанаванай зарплаты. Ён выракаўся вёскі, бо паверыў у горад як у выратаванне.

У рускім горадзе «дзевяня» выдзяляецца не так выразна. А ў беларускім усё было прымітуна-проста. Як сказаў «Добры дзень!», дык адразу і выдаў сябе. Вось што самае недарэчнае тут: адмаўленне ад роднай вёскі стала ў беларусаў спалучацца з адмаўленнем ад роднай мовы. Ці гэта не трагедыя?

Ну добра, пераканаліся: вядуць міма нацыянальнай школы і нават не задумаюцца. Але тыя, хто пераканаўся ў гэтым і ад каго адміністрацыйна залежаў лёс школы? Чаму ж яны не задумаліся? Не разумелі, што народ, які выракаецца роднай мовы, пачынае выракацца самога сябе? Прывыкалі да новых, як да п'яных? Самі ня мелі ад маштабнасці «гістарычных здзяйсненняў»?

Не ведаю. Але эксперымент не спынялі. Цяпер вось адважыліся, здаецца, на адваротны эксперымент. Маём чатыры беларускамоўныя класы ў адной мінскай школе. У наступным годзе іх будзе ўжо пяць, а на наступную пяцігодку запланаваны першы баль выпускнікоў.

Кажуць, паглядзець на гэтыя класы прыязджаюць з самых аддаленых гарадоў рэспублікі. А мне ў тую школу штосёці не хочацца. Ніж не магу пазбавіцца ад думкі, што робіцца ўсё гэта для літоўскіх, рускіх, украінскіх дэлегацый...

У рэспубліцы няма ніводнай сярэдняй спецыяльнай ці вышэйшай навучальнай установы з беларускай мовай навучання. Так мы рыхтуем не толькі інжынерна-тэхнічныя кадры. Так мы рыхтуем работнікаў усіх звяненняў нацыянальнай культуры. Так мы рыхтуем і школьных настаўнікаў, якія з маладым запалам выкараняюць родную мову на ўроках геаграфіі і малявання, біялогіі і гісторыі, фізкультуры і астраноміі.

Выкараняюць там, зразумела, дзе яшчэ можна штосёці выкараняць, — у сельскіх школах. Але калі ўлічыць, што сельскае насельніцтва Беларусі складае крыху больш за 30 пра-

цэнтаў і што добрая палова яго — пенсіянеры, то лёгка зразумець, што выкараняць ужо няма чаго.

Родная мова яшчэ гучыць на ўроках беларускай мовы і літаратуры, але і на гэтых уроках набыткаў менш, чым страт. У гарадскіх школах вывучэнне мовы беларусаў звычайна пачынаецца толькі з трэцяга класа: чатыры гадзіны ў тыдзень. Да таго ж, здараецца, палова вучняў у класе можа быць вызвалена ад абавязкаў разумець і ведаць мову народа, на зямлі якога яны з'явіліся на свет.

Як гэта можна — вызваляць ад ведаў толькі «на падставе заяў бацькоў»? Ды былі б хоць заявы як заявы, а то суцэльныя «у сувязі...». У сувязі з тым, што тата прапаршчык. У сувязі з тым, што мама без таты. У сувязі з тым, што ў дзіцяці слабое здароўе. У сувязі з тым, што ён (яна) запісаўся ў партыйную секцыю. У сувязі... Ды ці мала ў нас фантазіі?

Фантазіруюць усе, хто толькі не лянуецца. Сярод творцаў такіх заяў сустракаюцца, аказваецца, выкладчыкі ВНУ і нават метадысты-філолагі рана. Сама мова беларуская не была, відаць, гатова адразу ж даць назву гэтай з'яве, і К. Тарасаў у сваім артыкуле звярнуўся па дапамогу да замежнай. Гэта нонсенс, сказаў ён.

Гэта тутэйшыя, скажу я. Навыя тутэйшыя. Усе яны добра вывучылі рускую мову, але не навучыліся па-руску любіць сваю зямлю і культуру. Ды і не маглі гэтаму навучыцца толькі пры дапамозе мовы. Як не маглі стаць французамі рускія дваране, размаўляючы на французскай. Як не маглі стаць рымлянамі пакаленні, якія размаўлялі на латыні. Як не могуць стаць пачынальнікамі новай, агульначалавечай расы ні эсперантысты, ні паліглоты.

Мова — не проста сродак зносін людзей. У ёй матэрыялізуюцца душа народа. Авалодванне знешняй формай індыйскай мовы яшчэ не робіць чалавека часткай іншага народа. Але страта нават знешняй формы роднай мовы ўжо становіцца перашкодай для рэалізацыі чалавека як часцінкі свайго народа. Паступова такі чалавек ператвараецца ў чалавека геаграфічнага і прагматычнага. Ён здольны пагарджаць любымі духоўнымі каштоўнасцямі, калі яны не аб'яднуюць яму матэрыяльную узнагароду.

Між тым інтэлігент у нас атрымлівае матэрыяльнае заахвочванне да ведання роднай мовы толькі ў тым выпадку, калі выбірае прафесію філолага-беларусіста.

Вядома ж, без авалодання беларускай мовай не могуць атрымліваць зарплату яшчэ дыктары рэспубліканскага радыё, артысты беларускага тэатра і нашы літаратары, якія відавочна губляюць аўдыторыю.

«Нас не чытаюць!» — сарам-

Александр САЛАУЁЎ

9 снежня 1986 года пасля цяжкай хваробы на 55 годзе жыцця памёр пісьменнік Салауёў Александр Гаўрылавіч.

Александр Салауёў нарадзіўся 15 лютага 1932 года ў сяле Старашашынск Шарамецька-снага раёна Татарскай АССР. Скончыў тэхнічым механізацыі сельскай гаспадаркі. Далейшае сваё жыццё звязана з Савецкай Арміяй, аддаўшы службу ў яе радах больш за 30 гадоў. Інжынер-падпалкоўнік.

З 1960 года Александр Гаўрылавіч Салауёў член КПСС.

У 1957 годзе Александр Салауёў надрукаваў свае першыя вершы. Рамантычная і нялёгка служба авіятараў — асноўная тэма яго творчасці: мужным пакарыццям неба ён прысвячаў нізкія вершы і цэлыя зборнікі, пісаў вялікі санетаў, паэмы. На яго творчым рахунку — выступленні ў калектывах

ных зборніках, што выходзілі ў розных выдавецтвах краіны, а таксама кнігі паэзіі «Траекторыя радугі», «Продолжение крыльев».

Александр Салауёў быў мужным воінам, надзейным і спадным таварышам, сумленным працаўніком.

Яго заслугі перад Радзімай адзначаны многімі медаллямі, ён з'яўляўся вэтэранам Узброеных Сіл нашай краіны. Светлая памяць пра Салауёва Александра Гаўрылавіча надаюга захавецца ў сэрцах тых, хто ведаў яго, хто працаваў побач з ім.

ПРАУЛЕННЕ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смутнае з прычыны смерці паэта, члена КПСС САЛАУЕВА Александра Гаўрылавіча і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчына.

дановіча, кляпатлівая рука да хаты не дакранулася... Чаму!

Чаму не наладзіць хоць нейкі догляд за помнікам Мінскі вагоннарамонтны завод, які з хуткасцю цягніка вывез будынак з яго гістарычнага месца, тым самым уз'яўшы на сябе адказнасць (ды і атрымаў адпаведны загад) за ягоны лёс!

Чаму інстытут культуры, за два крокі ад якога літаральна на вачах гіне былы прытулак нашага паэта-класіка, адмаўляецца наладзіць хоць бы элементарную ахову помніка сіламі студэнтаў!

Пытанні пра тэрміновы меры захавання помніка рэдакцыя адрасуе адміністрацыі вагоннарамонтнага завода імя Мяснікова, выканкому Маскоўскага раённага Савета дэпутатаў працоўных г. Мінска, а таксама ўстановам, якія ствараюць дакументацыю для неадкладных работ па рэстаўрацыі будынка.

да імя Мяснікова, упраўленне культуры і ГалоўАПУ за валакіту з затрымкай работ па аднаўленні помніка. 2.10.86 г. выканком гарсавета прыняў рашэнне аб адводзе новага участка ў тым жа раёне, узгодненага з Міністэрствам культуры. Падрыхтавана дакументацыя на будаўніцтва падмурка і ў бліжэйшы час пачнуцца работы па аднаўленні помніка».

АД РЭДАКЦЫІ. Пачынаецца зима. А дом-музей Змітрака Бядулі як быў, так і застаецца бездаглядны. Ні вагоннарамонтны завод імя Мяснікова, ні іншыя ўстановы не паклапаціліся нават залагаць рубяром дазвіркі на даху. Тры дошкі, якімі быў забіты дзвярны праём, некім адарваны, і зараз хата ператворана ў сметнік. За тры месяцы, якія прайшлі з часу публікацыі трывожнага ліста супрацоўнікаў Літаратурнага музея Максіма Баг-

«Да вы што! — наляцелі тут на іх новыя тутэйшыя. — Вы што! Не слыхалі аб отмирании государства? Не знаете о слиянии наций? Вы что это!»

О, яны адчулі сябе такімі вялікімі мысліцелямі, што браліся тлумачыць, які інтэрнацыянальнае можа існаваць па-за нацыянальным, а цэлае — без частак яго. Яны чамусьці спадзяваліся, што будучыня не зможа абысціся без іх траўміраванага розуму. Няшчасныя, яны думалі, што гэта родная мова перашкаджае ім гаварыць пра каштоўнасці агульначалавечыя. Яны ўжо прызналі яе неперспектыўнай.

Паводзіны студэнтаў былі кваліфікаваныя як ненармальныя і неадпаведныя. Нармальным і адпаведным для новых тутэйшых засталася адсутнасць збораў твораў класікаў дзялячэчнага матэрыялізму на беларускай мове.

А студэнты ж прапаноўвалі не проста аптымальнае вырашэнне пытання, як зрабіць, каб родная мова заставалася неабходнай для інтэлігента. Студэнты прапаноўвалі справу, якую, разам з іншымі, рана ці позна даведзецца рабіць нам, калі мы не жадаем асараміцца на ўсё белы свет.

Была прапанавана справа, якую нельга было зрабіць, нічога не робячы пры гэтым, — іменна таму яна і была пахавана пад тоўстым слоём дэмагогіі. Трэба ж было «выходзіць» на кагосьці, камусьці штосьці тлумачыць, штосьці ўзгадняць, штосьці пераарбляць. Трэба было шукаць ці рыхтаваць кадры. Трэба было ствараць новыя падручнікі ці хоць бы перакладаць старыя. Трэба было, нарэшце, самому загаварыць на роднай мове. А навошта яму ўсё гэта? Толькі дзеля таго, каб лічыцца беларусам? Дык ён жа ўсіх іх ужо прызнаў неперспектыўнымі разам з іх мовай і культурай.

У сваім інтэрв'ю «Літаратурнай газетзе» (1986, № 33) Ч. Айтматаў расказваў пра асаблівы тып дэмагога, «гаваруна-трыбунычэка», які зрабіў ухваленне роднай ледзь не прэстыжнай прафесіяй. Ці трэба гаварыць, што ў нас сама беларуска-руская моўная блізкасць спрыяе росквіту такой дэмагогіі. Але давайце падумаем: ці ёсць гэта даніна за служанай павагі да рускай мовы, калі ёю карыстацца там, дзе лепш карыстацца роднай?

Я магу яшчэ растлумачыць гэта любоўю да мовы Пушкіна і Талстога, калі на рускім адзяленні філфака курс беларускай літаратуры чытаецца на рускай жа мове. Але я не магу растлумачыць гэта любоўю, калі на беларускім адзяленні таго ж факультэта курс замежнай літаратуры чытаецца зноў жа на рускай. Я тлумачу гэта адсутнасцю беларускай гісторыі замежных літаратур.

Не магу разумець гэта як павагу да рускай культуры, калі рускі канферанс суправаджае выступленні фальклорных беларускіх ансамбляў. Я разумю гэта як неразвітасць беларускага канферансу або пагарду да яго.

У тэлепраграме «Калыханка» пастаніна паказваюць «рускія» мульцікі. Але і тут я схільны тлумачыць усё адсутнасцю ці малой колькасцю «беларускіх» мульцікаў.

Можна прывесці яшчэ тысячы і адзін прыклад, калі «рускім» проста прыкрываецца недахоп беларускага. Як бы ні імкнуліся нашы дэмагогі выдаваць гэта за даніну павагі да рускай культуры, гэта не ёсць павага, гэта ёсць звычайнае тыражыраванне таго, што рускія маюць у дастатку і што мы не можам, а часцей за ўсё не хочам, лянуемся рабіць самі.

Гэта не любоў і не павага. Гэта непавага да сябе. Гэта духоўнае ўтрыманства, небяспечнае паразітаванне на дасягненнях сваякоў і апраўданне ўласнага заняпаду.

НАМ ТРЭБА прыслухацца да голасу В. Бялова, Ч. Айтматава і іншых, хто выступае за тое, каб захаваліся як мага далей шматстайнасць моў. Гэта праблема не менш значная, чым праблема экалагічная. Бо калі нехта спазняецца на свой цягнік, цягнік адыходзіць пусты. Чалавецтва нічога не набывае, калі заціхае голас нейкага народа ці племя. Яно становіцца бяднейшым яшчэ на адну мову, багацейшым яшчэ на адну непараўную страту. Пытацца, чаму павінна жыць тая ці іншая мова, тое ж, што пытацца, чаму павінен жыць той ці іншы чалавек. Ды таму, што яна не з'яўляецца нічым уласнасцю, таму, што яна унікальная і непаўторная. Таму, што мова ёсць дар духоўны, як жыццё — дар прыродны. Гэта неацэнныя дары, і манаполія на іх людзям не належыць. Усё, што пагражае жыццю людзей і развіццю іх мовы, не павінна набліжацца да фатальнай рысы. «Неўміручасць народа — у яго мове. Кожная мова вялікая для свайго народа». Гэта зноў голас Ч. Айтматава, і гэта голас праўды.

Працэс збліжэння моў, працэс нараджэння адзінай мовы зямлян мы часцей за ўсё ўяўляем у вобразе Байкала, які ўбірае ў сябе сотні рэк і рачулак, а выпраўляе да Акіяна толькі адну, магутную і глыбокую. Але ж моў на Зямлі не параўнальна больш, чым сібірскіх рэк. А па-другое, які з існуючых народаў зможа выканаць ролю Байкала?

Спадзявацца, што ў будучым з'явіцца сусветная мова, якая зможа ўвабраць у сябе духоўныя багацці ўсіх народаў, усё асаблівасці іх мыслення і псіхікі, — можна, вядома. Але ці не ёсць гэта надзея на тое, што

можна вынайсці два-тры дзесяткі слоў, якія змогуць замяніць любую існуючую мову? Між тым такія словы непазбежна прыйдзецца вынаходзіць, каб нічога не страціць з назапашаных усімі мовамі багаццяў і каб аб'ём адзінай мовы не перавышаў аб'ёму чалавечай памяці.

Як бачым, варыянт сінтэтычнай адзінай мовы, утворанай у выніку зліцця ўсіх жывых моў, занадта штучны і нерэальны, каб можна было спадзявацца на яго ажыццяўленне. Ёсць яшчэ адзін варыянт, які прадугледжвае адміранне ўсіх моў, акрамя адной з існуючых. Але гэты варыянт занадта жорсткі і эгаістычны, каб разглядаць яго, а тым больш рэкамендаваць яго нашчадкам.

Застаецца надзея на той варыянт сусветнай мовы, які прадугледжвае абранне нейкай адной мовы (ці некалькіх) у якасці агульнага сродку зносін пры захаванні і самастойным развіцці астатніх моў.

Гэта гуманны варыянт і таму лагічны. У мініяцюрным выкананні ён ужо знайшоў сваё практычнае прымяненне ў многіх краінах, у тым ліку і нашай. Народам, якія выпраўляюць агульначалавечыя мысленне пры дапамозе ўласных моў, не будзе здавацца несправядлівым, калі менш распаўсюджаныя ці менш развітыя мовы разам падпарадкоўваюцца нейкай адной — найбольш распаўсюджанай ці найбольш узбагаціўшай агульначалавечую культуру. Але што адбудзецца з мовай-пераможцай?

Не варта забываць пра хрысціян, якія вымушаны былі кананізаваць тэкст Бібліі, бо не маглі бясконца дапаўняць першапачатковыя тэксты і разумець пры гэтым сутнасць сваёй веры. Наўрад ці змогуць разумець адзін аднаго і шматлікія мільярды людзей, пакуль не кананізуюць сваю агульную мову.

Кананізаваная мова ператворыцца ў прасты сродак зносін людзей, які зможа абслугоўваць навуку, палітыку, шматстайную інфармацыю, якім змогуць карыстацца нават мастацтвазнаўцы, але не мастакі. Мяркую, прызнанні ў каханні таксама будуць гукаць не на афіцыйнай мове, як не гучаць яны сёння на мове канцэлярскай. Мастацтва, любоў і каханне застануцца вернымі роднай мове.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА не накіравана быць мовай сусветнай. Але недаравальным было б страціць яе якраз на парозе часу, які абвясціць мову людзей галоўным багаццем жыцця, яго духоўнага пачатку.

Вячаслаў ЖЫБУЛЬ, навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры АН БССР, кандыдат філалагічных навук

А Б Я В Ў

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАўНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ

ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА АБ'ЯўЛЯЕ КОНКУРС

НА ЗАМЯШЧЭННЕ ВАКАНТНЫХ ПАСАД ПРАФЕСАРСКА-ВЫКЛАДчыЦКАГА СКЛАДУ (ПРЫ УМОВЕ МІНСКАЯ ПРАПІСКІ):

1. Кафедра духавых інструментаў:
 - Прафесар — 1
 - 2. Кафедра аркестравага дырыжыравання:
 - Заг. кафедры прафесар-дацэнт — 1
 - Старшы выкладчык — 1

Тэрмін падачы заяў адзін месяц з дня агульнага аб'яўлення.

Заявы і дакументы згодна палажэнню аб конкурсах накіроўваюцца на імя рэктара на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 22-49-42; 22-96-71.

«Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» № 4

Пра Васіля Феафілавіча Купрэвіча — акадэміка, Героя Сацыялістычнай Працы расказвае У. Ліпскі — «Ад матроса рэвалюцыі да прэзідэнта Акадэміі».

Пад рубрыкай «3 летапісу народнай славы» — публікацыі Г. Капусцінкі «Легендарны «Баявы» (пра партызанскі атрад, які дзейнічаў на тэрыторыі Беларусі з вясны 1942 г.); М. Янушкевіча «У Ліпчанскай пушчы» (пра партызанскага намандзіра, сына башкірскага народа Габдулхаміта Габдулванімава); А. Жукоўскага «Імя партызана не забыта» (пра пошукі магілы партызана І. І. Грэйса); Б. Сасноўскага «На высокім пастаменце» (пра падпольшчыцу і партызанку Надзею Харчанна); І. Давідовіча «У музеі гісторыі» (пра ваенна-патрыятычнае выхаванне студэнтаў і школьнікаў); М. Нікалайчанкі «Экспазіцыя працоўнай славы» (пра Музей працоўнай і працоўнай славы аб'яднання «Крычаўцэментшыфер»).

Пра знаменітых нашых землякоў расказвае А. Падліпскі («Буйнейшы калекцыянер») і Р. Лешчанка («Пасольству прадпільсвалася...»).

Пад рубрыкай «Пошукі, знаходкі, даследаванні» — змешчаны матэрыялы «У раскольнічнай слабадзе» Я. Басіна, «Войты на Беларусі» В. Мянжынскага, «Віслыя пячаты» І. Цішкіна, «Аброн за зямлю» В. Загарульскай, «Раскопкі на Кальвінаўцы» В. Шаблюк, «Археалаг С. А. Дубінін» Т. Карбушкінай, «У пасёлку Рось» С. Серагачова, «Ля Замчышча» В. Назя.

Вестмакі з экспедыцыі дзельца — П. Русаў («Маставыя сярэднявековага Мінска»), А. Квяткоўскай («Каменныя могілкі»), Г. Сагановіч («Металічныя вырабы»).

20-годдзю Беларускага добраахотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры прысвечаны артыкулы І. Клімава — «Увасабленне духоўнай сілы нашай і продчай нашых...», А. Коласа, Ю. Зіміна — «Рэвалюцыя заваявана — народам ахоўваецца».

У ЛІСТАПАДЗЕ 1920 года на тэрыторыі Беларусі была адноўлена Савецкая ўлада, пачалося замацаванне заваёў Кастрычніка ў мірных умовах. Народ узяўся за аднаўленне гаспадаркі, стварэнне новай культуры. Рост культуры ў 20-я гады быў надзвычай інтэнсіўны, асабліва выявілася гэта ў літаратуры. «Старых» пісьменнікаў (ім было гадоў па сорок) з «нашаніўскага» часу было мала: Янка Купала, Якуб Колас, Цішка Гартны, Змітрок Бядуля, Леапольд Родзевіч і яшчэ некалькі. Але адразу сталі з'яўляцца новыя прозвішчы, сярод якіх найбольшую вядомасць адразу набыў Міхась Чарот з яго паэмаю «Босыя на вогнішчы». Не ўсе разумелі гэту паэму, і чытачы часам пыталі аўтара, што

Успаміны Мікалая Мікалаевіча Улашчыка былі дасланы аўтарам у рэдакцыю на спіле лета. А пасля прыйшла з Масквы нечаканая і журботная вестка — Мікалай Мікалаевіч памёр, так і не пабываўшы сёлета ў сваіх традыцыйных вясельных адведках радзімы. У матэрыяле, які мы сёння друкуем, М. Улашчык успамінае далёкія ўжо гады, літаратурную атмасферу Мінска дваццятых гадоў. Гэта, бадай, апошняе з падрыхтаваных ягонай рукою выданняў — па сутнасці, яго развітанне з сябрамі і землякамі.

літаратурныя вечары, не задавальняючыся Мінскам і акружным гарадамі, яны выязджалі ў мястэчкі (здарэў гэта ў большасці гарадскія пасёлкі), а часам і ў вёскі. Маладнякоўцаў пазнавалі на вуліцах, часам да іх адносіліся іранічна: «Напісаў два вершы, дык ужо і «паэта», але і з пэўнаю зацікаўленасцю: нешта ж такі надрукаваў, там выступіў са сцэны! У тых часы пачэсна было не толькі быць маладнякоўцам, але быць знаёмым з кім-небудзь з іх, тым больш — быць прыяцелем. Зразумела, да паэтаў прыхільна

дзе жылі па два ці тры студэнты, а некаторыя проста ў закутку, дзе гаспадыня не любіла, каб да яе кватарантаў хадзіла шмат людзей, асобная, свая кватэра была раскошай.

Часцей за ўсё ў Баркоўскага сядзеў драматург Васіль Шашчэўскі (ён зваў Баркоўскага — Барковіч). Гэта быў самы гаваркі з нас. Разам з тым не помню выпадку, каб ён што-

будучы студэнтам рабфака, адзін год пражыў у Адэсе, адкуль прывёз стос адэскага фальклору, хоць на першым месцы ў яго заставаліся цімавіцкія песні. Ён надта любіў спяваць, а мы слухалі вясельную: «Ой, ляцелі гусанькі цераз сад...». Затым ішла адэская: «Дул ужасны зунд праміо в Трапезунд, по морю ходила быстро лодка...» і г. д.

Дарашэвіч ведаў урыўкі і з той вялікай эпічнай паэмы, што спявалі яго сястра і іншыя дзяўчаты, якія калісь прыходзілі да Дарашэвіча на папрудку. У маёй памяці застаўся толькі адзін радок з таго, што спяваў Аляксей: «Уцякала Невяроўшчынка, а за ёю, за ёю тры Станкевічы (Станкеўчыкі)». Колькі я ні пытаў, ніхто з фалькларыстаў пра такую паэму не чуў, а можа, гэта урывак з таго герайчнага эпосу, якога ў нас ніяк не могуць знайсці.

Да тых, хто ніколі не пісаў ні вершамі, ні прозаю, належалі сам гаспадар і яго бліжэйшы прыяцель — Віталь Скардзіс. Гэта быў літовец, маленькага росту, гарбаты. Ад цяпла да цяпла ён хадзіў у доўгім да п'ят скарпелым кажусе, якім уночы накрываўся. Скардзіс быў чалавекам высакародным і меў такі ўзровень культуры, які рэдка сустракаўся ў студэнтаў таго часу. Між іншым, Скардзіс прапанаваў навучыць мяне па-літоўску, кажучы, што мы павінны ведаць мовы сваіх суседзяў і што вывучыць будзе проста. Я адмовіўся. Мне здавалася — навошта мне мова невядомага для нас народа. Памылка, якую не ўдалося выправіць і пасля (мы, увогуле, і сёння надта мала ведаем пра літоўцаў, хоць пражылі побач пяцьсот гадоў).

Часта ў Баркоўскага быў і яшчэ адзін студэнт — Юзкі Бараноўскі, случак, будучы хірург. Юзкі быў вядомы, пэўна, ва ўсім універсітэце за свой востры язык, за спрыт, за ўменне зрабіць усё са смехам, з жартамі, кепікамі. У студэнцкім часопісе ён быў за стыльрэдактара і за перакладчыка, даякаючы аўтараў, калі ў іх думкі чапляліся адна за адну і выходзіла няўладна. Зусім проста было для яго прызумаць пра каго-небудзь з прысутных гісторыю, дзе праўды быў драбон, а калі той, пра каго пайшла размова, спрабаваў пратэставаць, то выходзіла яшчэ горш: у Юзкі знаходзілася безліч новых «фактаў», якіх «герой» гісторыі ніяк не мог абвергнуць. Слухаючы гэта, Шашчэўскі падгаварваў Юзкі разгарнуць экспромт у сцэнку, вартую і да друку.

Заробкаў толькі-толькі ставала на пражыццё. Пад канец 20-х гадоў заробкі сталі большыя, пісьменнікі маглі наведваць рэстаран Венгжэцкага (знаходзіўся на тым месцы, дзе зараз Саюз мастакоў, на рагу Ленінскага праспекта і вуліцы Энгельса), але тыя, хто бываў у «салоне», калі і заходзілі ў славеты рэстаран, дык рэдка. Шыкозна было пабываць не толькі ў рэстаране, але і вечарам у звычайнай сталойцы і заказваць там, скажам, гуляш. Ён падаваўся проста ў патэльні, поўнай смажанага мяса і полўкі, а гэта пахла так прывабна. Каштаваў гуляш 50 капеек, а хлеб, заўсёды свежы, мяккі, з сеянай жытняй мукі, стаяў на сталі ў драцяных ка-

шолачках і даваўся дарма. (Калі ў чалавек было зусім кепска з грашымма, ён ішоў у сталойку, заказваў адну ці дзве шклянкі салодкага чаю за 3—4 капейкі і еў хлеба столькі, колькі мог).

Варта сказаць і пра адзёны таго часу. 18 сакавіка 1922 года універсітэт наладзіў ушанаванне Янкі Купалы (гэты выпадак у жыцці як паэта, так і універсітэта, бібліяграфы Купалы чамусьці не адзначаюць). Урачыстасць адбывалася ў будынку медыцынскага факультэта на сучаснай вуліцы Кірава, а тады Магазінай; гэты будынак не захаваўся. Ідучы на святкаванне, я убачыў на пляцоўцы левыя дзверы мужчын у доўгіх, добра-такі панашаных кашухах. Адзін з іх быў Міхась Чарот. Сам Купала сядзеў на сцэне ў бекешы нейкага няпэўнага колеру, ад каўнара на бекешы заставаліся толькі рэшткі. У гарнітуры на ўшанаванні быў ці не адзін рэктар Пінэта, які сам зрабіў асноўны даклад пра творчасць Купалы.

Тая моладзь, якая так густа пайшла ў сталіцу адразу пасля сканчэння вайны, хадзіла ў латаных ботах, у шарановых штанах, у фрэнках з даматанкага сунна, у занашаных ватонках, вельмі папулярныя былі кашукі ці кашушкі (зразумела, зімою). Сярод студэнтаў шмат хто хадзіў у шынялях (шынель наліў маленькі Туміловіч). Аднак, пачынаючы прыблізна з 1925 года, усё пачало хутка мяняцца. У Мінск прывезлі, пэўна, цэлы цягнік сініх бобрывых палітонаў, і раптам на вуліцы выйшлі сотні мужчын у гэтым адзенні. (Паліто каштавала 40 рублёў. Прашу прабачэння ў жанчын — што прывезлі для іх, не памыляюся). Відаць, у той самы час з'явіліся добрыя хромавыя чаравікі па 12 рублёў. Хоць меў магчымасць, пачаў мяніць латаныя боты на чаравікі. (Між іншым, Ажгірай-Вольны, які падпісваў свае фельетоны «Алеша», пісаў, што аднаму паэту плацілі «тры грыўні за радок». Значыцца, каб зарабіць паэту на чаравікі, трэба было падаць верш у 40 радкоў, а на паліто цэлую паэму). Пачынаючы з 1926 года, прадаваць пачалі драпававыя палітоны, шавітэавыя гарнітуры і іншыя рэчы «люкс».

Прыблізна да 1925—1926 гадоў чалавек у капелюшы і з гальштукам выкідаў на вуліцы, ды і не толькі на вуліцы, іранічныя заўвагі, нават акуллары лічыліся адзетымі для форсу, але чым далей, тым больш з'яўлялася «алігантаў». Першым ды адзіным у «салоне» надзеў капялюш і гальштук Нікановіч. Ён, дарчы, і без капялюша выглядаў добра апранутым. Але найбольшае дзіва з пісьменнікаў паказаў Пятро Глебка. Неяк на вуліцы ў бацькоў яго ў новым гарнітуры, відаць, высокай якасці, такое ж паліто, на галаве капялюш, гальштук «бабачка». Дэтальна, якая рабіла, можа, самае большае уражанне, быў нічак, далікатны, тонкі, з якім і раней хадзілі толькі «аліганты». Некалькі знаёмых дзяўчат глядзелі на Глебку, як на абраз: во гэта хлопец.

Сам я ніколі не пісаў ні прозаю, ні вершамі, з пісьменнікаў бліжэй быў адзін Нічыпар Чарнушэвіч, але цікаваць да літаратуры была такая вострая, што я стараўся пабываць на ўсіх літаратурных пасяджэннях, дзе ні разу не сказаў ні слова: баўся, што скажу якую-небудзь недарэчнасць.

А зараз вось, праз столькі гадоў, захацеў расказаць маладым, ды і немаладым, старонку з жыцця 20-х гадоў.

У самым канцы варта адзначыць, што Баркоўскі пасля розных прыгодаў, вярнуўшыся ў Мінск, выдаў невялічкі зборнік былых сяброў па «салону» — Васіля Каваля і Валерыя Маракова.

Мікалай УЛАШЧЫК

«ЛІТАРАТУРНЫ САЛОН» Сцяпана Баркоўскага

азначае тое ці іншае месца, на што аўтар адказваў цымяна. Аднак папулярнасць Чарота была такою, што Крпіва, які пачынаў як паэт, выказваўся прыблізна так: «Не ганюся я за Чаротам, я і Купале не раўняю». Купала тут быў на другім месцы, і, можа, гэта сталася не толькі дзя рэфімы.

Услед за Чаротам у літаратуру пайшлі зусім маладыя: Андрэй Александровіч, Анатоль Вольны, Паўлюк Трус, Язеп Пушча, Нічыпар Чарнушэвіч, але найбольш вядомым з маладых быў Уладзімір Дубоўка, які вызначаўся сярод іншых і сваім выключным талентам і высокаю культураю. На тую пару ў Мінску нават людзей з вышэйшай адукацыяй было малавата, не кажучы пра сапраўдную высокую культуру, якую ніякая адукацыя не можа даць.

Вялікаю падзеяй у культурным жыцці рэспублікі было заснаванне ўвосень 1923 года літаратурнай арганізацыі «Маладняк». Гэта арганізацыя неўзабаве пачала выдаваць часопіс з такою ж самаю назваю — «Маладняк». Арганізатары «Маладняка» былі ва ўзросце, які ў наш час лічыцца амаль падлеткавым; толькі некалькім з іх «пераехалі» за дваццаць.

Час паказаў, што такая арганізацыя стварылася ў пару: праз некалькі гадоў у «Маладняку» лічылася ці не 500 чалавек, філіялы «Маладняка» былі арганізаваны амаль ва ўсіх акруговых цэнтрах (у той час Беларусь адміністрацыйна падзялялася на акругі), пачала выходзіць прыгожа аформленая серыя кніг розных аўтараў пад агульным грывам «Маладняк».

Зразумела, што за 3—4 гады не маглі нарадзіцца 500 паэтаў ці наогул пісьменнікаў, адбор стаў больш жорсткі, а спора ад «Маладняка» аднаголася група найбольш таленавітых і кваліфікаваных пісьменнікаў і крытыкаў, якія ўтварылі новую арганізацыю «Узвышша», а рэштка «Маладняка» стала звацца «БелаПП».

Аднак за кароткі час свайго існавання «Маладняк» зрабіў шмат чаго. Надта актыўныя маладнякоўцы скрозь наладжвалі

ставіліся дзяўчаты, што было і зусім ужо зайздросна.

Гняздом, установаю, адкуль выходзіў глум паэтаў, быў Беларускі педагагічны тэхнікум, дзе большасць было вясцоўцаў, і хлопцаў, і дзяўчат. Роля універсітэта ў гэтым сэнсе ўзрастае толькі пад канец 20-х гадоў, калі былі навучэнцы тэхнікума пайшлі ва універсітэт. (Дарчы, тэхнікум знаходзіўся на сучасным Ленінскім праспекце, на яго скрываваў з вуліцай Янкі Купалы. Будынак застаўся ў вайну цэлы, але праспект пашыраўся, тэхнікум стаў амаль упоперак вуліцы, і яго знеслі).

Дзесяткі маладых пісьменнікаў, найбольш цесна звязаныя паміж сабою, часта сыходзіліся ў каго-небудзь, каб пагамаіць аб сваіх справах, проста пабачыцца, як звычайна бывае ў моладзі. Неяк у друку паведамлялася, што такія зборы былі ў Глебкі на Мацвееўскай вуліцы, такім самым чынам некаторыя з пісьменнікаў збіраліся і ў Баркоўскага; гэтую кватэру Баркоўскага я і заву «салонам», бо хоць памеры як самога «салона», так і колькасць людзей, якія там збіраліся, і былі мізэрныя, але гэта была новая з'ява ў жыцці Мінска, і пра яе варта сказаць.

Адна з прычын, чаму збіраліся якраз у Сцяпана, была тая, што ён меў асобную кватэру, уласную, у мураваным доме, на Камсамольскай вуліцы, паміж сучасным Ленінскім праспектам і Інтэрнацыянальнаю вуліцаю. Кватэра знаходзілася на першым паверсе і мела асобны ўваход, што надавала ёй асаблівую прывабнасць. Складалася яна з аднаго пакоя метраў 15—16. Адразу пры ўваходзе была невялічкая ніша, дзе распраналіся, побач кухня метры на пятары. Там быў стол, на якім стаяў прымус, і пара табурэтак, у самім пакоі знаходзіўся ложкак, стол, табурэткі, на сцяне паліца з кнігамі (Сцяпан быў вялікі майстар збіраць кнігі). У парўнанні з тымі пакойчыкамі,

небудзь зачытваў са сваіх твораў, але пад час гаворкі ён пераказваў розныя сцэнікі, размовы паміж людзьмі, уражанні. Пэўна, гэта былі сцэнікі, якія складаліся ў яго галаве, а пасля клаліся на паперу. Выявілася, што ён добра ведаў драматурга Васіля Шашчэўскага, але сам Шашчэўскі заходзіў да Баркоўскага рэдка, прынамсі, я яго там не бачыў.

Другі, хто часта заходзіў у «салон», быў Васіль Каваль. Сярэдняга росту, каржаканаты, з чорнымі вачамі, Каваль меў у рысах твару (так мне здавалася) нешта мангалоіднае. Наколькі гаваркі быў Шашчэўскі, настолькі маўклівы Каваль. Така частая бяда беларусаў — сарамлівасць — у Каваля выдавалася надта моцна. Трэці — Мікола Нікановіч, сярэдняга ці трохі больш за сярэдняга росту, прыгожы, хадзіў мяккаю, нейкаю далікатнаю хадзою, палітыка гаварліваці знаходзіўся паміж Шашчэўскім і Кавалём. Чацвёрты — Валерыя Маракоў. Той прыходзіў менш за іншых. Маракоў яшчэ зусім хлопец, нават падлетак. Высокага, надта высокага, росту, прыгожы, «лірычны» знешне.

Чатыры названыя былі калі не прафесіяналы-пісьменнікі, то ва ўсім разе друкавалі свае творы сістэматычна, але ў «салон» заходзілі і такія, хто пісаў вершы ці апавяданні, але па нейкай прычыне баяўся (саромеўся) аддаць іх у рэдакцыю. Былі і такія, хто мастацкіх твораў не пісаў, але быў якім-небудзь чынам звязаны з рэдакцыямі ці выдавецтвам, хто (як і сам гаспадар) пісаў рэцэнзіі, публіцыстычныя нататкі, наогул выяўляў сябе як «творчая асоба», хоць і зусім дробнага памеру.

З тых, хто пісаў вершы, але не друкаваў (а можа, што і друкаваў пад псеўданімамі), быў Аляксей Дарашэвіч. Паходзіў ён з-пад Цімавічкі, у яго быў харошы голас, гэта было тым больш прыемна, што астатнія былі безгалосыя. Дарашэвіч,

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдання ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 30043 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотайлюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыны (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксей ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язеп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.